HERNANI

2002

HERNANI
2002

Kultura Batzordea - Hernaniko Udala

X. Urtekaria 2002

Comisión de Cultura - Ayuntamiento de Hernani

X Anuario 2002

Koordinazioa eta aholkularitza - Coordinación y asesoramiento:

- Juan Bautista Biurrarena
- Jesusmari Gomez
- Arantxa Laburu
- Inaxio Sanz
- Garbiñe Tijero

Diseinu orokorra - Diseño general:

- Jorge Ullate Diseño Gráfico

Azala -Portada:

- Alberto Elosegi

I.S.B.N.

84-920711-8-4

Lege Gordailua - Depósito legal:

SS-499/02

- *Artikuluetan azaltzen diren iritzien erantzule idazlea bera da osoki.*
- *Las opiniones expresadas en los artículos publicados son responsabilidad exclusiva de sus autores.*

Aurkibidea

Indice

Alkatearen agurra • Saludo de la Alcaldesa	*6-7*
Paulo Txiki - *Juan Joxe Uria Zubiarrain*	*8-13*
Hernani fue noticia • Albiste izan zen Hernanin	*14-15*
Dionisio Usarraga, Hernaniko saregilea *Edorta Murua (GABILTZA Artisau Elkartea)*	*16-17*
Veinte años de historia del voleibol hernaniarra *Eusebio Lizarazu (Hernani Kirol Elkartea)*	*18-21*
Burutu ez ziren proiektuak **Galarretako Kirol Hiria - Ciudad Deportiva de Galarreta**	*22-25*
Arriatsu eskolaren historia - *Eulali Aranburu Urkizu*	*27-35*
Notas sobre la Real Fabrica de Anclas de Hernani - *Luis Lerchundi*	*36-44*
Bertso paperak. "Hernani zaharraren aldaketak" *Joxe Mari Ormazabal Salaberria "Tturko"*	*45*
Portuko asto karrerak: 50 urte jendea alaitzen - *Iban Oyarzabal*	*46-49*
Adelaida Odriozola Artola - *Jose Mª Logroño Zubillaga*	*50-52*
Jose Luis Berasategi: "Lera lasterketei esker iraun du zakur nordiko arrazak" - *Estitxu eta Ixiar Eizagirre*	*53-58*
Udako lanaldia - *Bakarne Odriozola eta Gurutze Yarza*	*59-65*
Atzo... Gaur. Carrero... Urbieta kalea	*66-67*
Handik eta hemendik. San Juan 1949	*68-69*
Zabalo-Enea baserria. Sagarraren paradisua - *Iñigo Goñi Iradi*	*70-75*
Hernaniko Musika Eskola • La música como vocación. Instrumentos de viento - *Zipri Otxandorena Noble*	*76-81*
Satur Idarreta. La profundidad del decorado - *Mikel Insausti*	*82-85*
Hernaniko Agenda 21 - *Olatz Urrutibeaskoa*	*86-88*
Ixak Salaberria (Fagollaga jatetxeko sukaldaria) **"Euskal Herriko sukaldea munduko hiru onetan dago"** - *Unai Agirre*	*89-94*
Hernaniko printzak. Atzietako atea - *Bernhard Mathiuet*	*95*
Aurora 2001 - *Kristina Zuza Elosegi*	*96-102*
Vision artística de Hernani. Santiago Arcos, un pintor chileno del siglo XIX en Hernani - *Mikel Lertxundi Galiana*	*103-105*
Efemérides 2001 - *Jesús García*	*106-111*
Hernaniko herriari buruzko argitalpenak (Jarraipena) **Publicaciones relacionadas con Hernani (Continuación)**	*112-114*

Alkatearen AGURRA

Herri baten historia ez dute soilik gertaera gogoangarriek, testu ofizialetan agertzen direnek, osatzen. Egunero-egunero herritarrek egiten duten lanak, kultur edo kirol-ekintzek, aisialdiak... eta, oro har, eguneroko bizitzak berak, kontakizun-bilduma propioa egiteko adina mami dauka, are gehiago gizartea gogotsua, langilea eta parte-hartzailea bada, hain justu, Hernanikoa bezala.

Historia txikia ere irakasle ona da. Historia hori jasota dagoenean eta begiratzen diogunean geure irudia ikus dezakegu bertan islatuta. Hain zuzen, eskuartean duzun "Hernani" urtekariak, gogoratzea atsegin dugun historia xehe eta txiki hori bildu eta oroimenean pizten digu.

Urtekaria irakurtzean sentituko duzun atsegina lan hori egiten aritu diren lagunen ahalegin eskuzabal eta txalogarriaren parekoa izango delakoan nago. Mila esker hemendik lagun horiei.

Mertxe Etxeberria Aranburu

Eta goraintziak guztioi !

SALUDO de la Alcaldesa

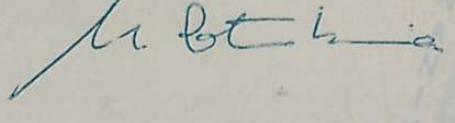
La historia de un pueblo no se escribe sólo a base de grandes hitos, ésos que luego son recogidos en los textos oficiales. El acontecer diario entreteje su propio anecdotario, ése que proviene del trabajo cotidiano de los vecinos, de la actividad cultural o deportiva, del ocio... más aún cuando se trata de una sociedad tan activa y dinámica como la hernaniarra.

La historia pequeña también nos enseña. Cuando es recogida, al asomarnos a ella, nos devuelve reflejada nuestra propia imagen. El Anuario "Hernani", uno de cuyos números tiene en sus manos, nos trae a la memoria y deja constancia de parte de esa pequeña historia, que tanto nos gusta recordar.

Estoy segura de que el agrado que producirá su lectura se corresponderá con el esfuerzo meritorio y desinteresado de las personas que han intervenido en su elaboración, y a las que desde aquí deseo agradecer.

Un saludo a todos.

Mertxe Etxeberria Aranburu

PAULO - TXIKI

Juan Joxe Uria Zubiarrain

Paulo Zubiarrain, "Paulo Txikia" edo "Hernani Txikia"

Paulo-Txikiri buruz beheraxeago irakurriko duzuen lantxoa, otsailean idatzi nuen. Paulo bizirik zen oraindik, eta dagoen bezala idatzi nuen. Ez diot ezer erantsi eta ez diot ezer kendu.

Fetxa horietan berarekin egon nintzen Hernaniko Zaharren Egoitzan. Lan horretan ipintzen ditudan gauzak komentatzen egon ginen eta hasieran agertzen den bertsoa ere kantatu nion. Berari eskaintzen niola esan nion eta betiko irrifarrez erantzun zidan. Grazia egin zion. Puska batean egon ginen behin eta berriz "betiko" gauzak komentatzen. Par pixka bat egin genuen berriz ere.

Eta lan horretako azken partean jartzen dudan Pauloren osasunari buruzko intentzio onen inguruan bromatxo eta komentario batzuk ere egin genituen, batez ere animoak eman nizkion, geroxeago, besarkada (intentzionatu) batekin despeditu ginelarik. Egun hartan ez nuen hiltzeko moduan ikusi Paulo (ezta gutxiago ere) baina gauza batzuk badirudi igarri egiten direla eta egoera hari nabaritu nion nik, ez zela askotan errepikatuko. Beraz besarkada hark bazuen momentuko despedida arrunt batek baino gehixeagoko karga emozionala.

Nik lana entregatu egin nuen, eta handik gutxira, Pauloren familiak bere osasunaren ahuldadeaz iragarri zidan. Ingresatu ere egin behar izan zuten eta apirilaren 4an hil egin zen Donostiako Ospitalean.

Beraz eten da lokarria (azkenean). Ia 90 urteko lokarri sendo baino apala; garai eta giro hain desberdin eta apartekoak lotu dituen lokarri mardul baino hunkigarria; berarekin izandako solasaldi guztiak gozamenerako bihurtzen zituen lokarri fin eta samurra.

Seguru aski, berak bakarrik jakingo zuen bere barru horretan gordeak zituen, eta berarekin joan diren bertso, sentimendu, garai on eta txar, umore-aldi eta tristurak, pozaren gailur eta etsimenak. Denetarako denbora eta egokiera izan baitzuen Paulok.

Ez da erraz izango baina saiatuko gara Paulo, zure pentsakera umil, garbi eta jator hura gurean barneratzen: naturari, gizakiari e.a. izan zenien errespetu, maitasun hura, alegia.

Agur Paulo. Honez gero hasi zara bertsotan Txirritarekin; hainbeste mirestu eta maitatu zenuen zure Txirrita maisu haundiarekin. Eskuminak gure partetik. Eta esaiozu Hernanik ez duela oraindik ahaztu (eta ez daukala ahazteko) eta bertso harrigarri hartan esaten duen bere oroitzapenen 80 urtekoa gerturatzen ari denean, beste 80 eta beste 100 ere joango direla. Esaiozu guzti hori bai, eta bere heriotzaz gero 66 urte joanak diren arren bertsoak zutik dirauela ere esan, Ereñotzun, Latxen, Epelan eta Hernanin. Eta esaiozu ere fruitu berriak heldu direla Hernanira. Lasai egoteko. Mendeetan zehar etorri zaigun bertsoa, indartsu eta osasun onean dugula. Prest, gazteen indarrarekin, datozen garaiei ekiteko.

Ez dakit bertsolari haundia izan zinen Paulo. Ziur nago ordea gizon haundia bai, izan zinela. Beraz, nere bertso kaxkar horretako "gizon maitagarriarena" ez zen bertsoak ondo errimatu zezan ipinitakoa, barne barneko sentimendua baizik.

Eskerrak eskaini dizkidazun hainbeste une zoragarriengatik. Eskerrak bizitza, jatortasunean oinarritzen jakin izan zenuelako, eta orain Paulo, goza ezazu betirako omen den bizitza berri hori. Ongi merezia duzu eta.

Paulori bihotzez eskaintzen diodan bertso batekin hasi nahi nuke lan hau. Habaneraren doinuan doakizue:

Auzoa Epele eta
Telleria baserria,
esan beharrik ez dago
Hernani zala herria,
kabi horretan jaio zen
kantari txantxangorria,
bihotza bertsoz betea
ta aurpegian irria;
berriz emankor zetorren
bailarako iturria,
Txirritai bazetorkion
bidean lagun berria,
Paulo-Txikia zen hori
hain gizon maitagarria,
urrezko belaunaldien
bertsolari lokarria.

Duela hamabost urte, Lasarteko etxean bizi zirela, hainbat bisita egin nizkien Paulo Zubiarrain eta bere emazte Manoliri. Zenbat kontu esan ote genizkion elkarri. Edo, hobeto esanda, zenbat kontu esan eta gogorarazi ote zizkigun Paulok solasaldi haietan. Denetarik. Baina, batez ere, bere bertso garaiak ekarri zizkigun gogora. Oso gogoan zeuzkan gehienak.

Orduko elkarrizketa goxo haiek folio batzutan jaso eta laburpena-edo egin ondoren, orduko EGIN egunkarian idatzi nituen.

Bai, joan dira hamabost urte; geroztik sarri egon izan naiz Paulorekin, batez ere azken hamar urteotan Hernaniko Sandiusterri Zaharren Egoitzan dagoenez gero, eta, nola ez, beti edo gehienetan bere bertso ibilerak azaltzen dira "gomesartzioan". Izan ere, haiek garaiak, haiek ibilerak, Paulok izan zituenak!

Paulorekin erraz hitz egiten da. Hitz erraz eta xamurrekoa da Paulo. Gizon atsegina solaserako, eta askotan "prozesioa" barrutik izango duen arren, beti umore onean dagoen itxura ematen du. Irribarrea da Pauloren aurpegiaren ezaugarrietako bat.

Lasarteko elkarrizketa haietan 75 urte betetzear zegoen Paulo; aurten berriz, 90 urte egingo ditu. Eta gaur irakurtzen ari zareten lantxo hau egiteko, orduko haria hartu dut oinarritzat. Oso oroitzapen gozoak gelditu

Paulo Txikia, ezkerrean, senitarte eta lagun batzuekin

zitzaizkidan orduan Paulo eta Manolirekin izandako solasaldiez, eta orain Paulo-Txikiri buruzko beste lan bat eskatu zaidalarik, neure buruari egin diodan aurreneko galdera hauxe izan da: orri zuri batetik abiatu behar ahal dut Pauloz idazten, ala hain oroitzapen ederrak utzi zizkidan elkarrizketa atsegin haien segida egingo dut? Eta zalantzarik gabe, bigarren bide hau aukeratu dut.

Has gaitezen bada, zaharrak gogora ekarriz eta berriak ere tartekatuz.

Paulo Zubiarrain, gero Paulo-Txikia eta Hernani-Txikia izenez ezaguna izango zena, 1912ko urriaren 26an jaio zen Hernanin, Epeleko Telleria baserrian. Zortzi senide izan ziren, eta bertsotarako zaletasuna etxean bertan sortu zitzaion. Izan ere, *"senide guztiak aritzen ginen bertsotan jo eta ke. Aita ere bai, eta batez ere aitona (amaren aita)"*, esan digu Paulok. Aitona honek Joxe Miel zuen izena eta Txirritarekin kantatzen zuen. Paulok irribarretsu eta gustura komentatzen du Txirritaren hain ezagun egin diren bertsoetako batean aipatzen den Joxe Miel hori bere aitona zela. Gogora dezagun bada Txirritaren bertso hura:

Orduko hango bertsolariak
lau lagun ginan guziak,
Hernanin bertan bataiatuak
barrio hontan haziak:
Joxe Miel da Erramun hilak,
ni ta Juan Mari biziak,
San Antoniok merezi du ta
eman zaizkagun graziak.

Eta gauza hauek idazterakoan, niri, gure hizkuntzaren ahoz ahokoaren miraria datorkit gogora; ze bertso hori eta beste hainbat eta hainbat (Txirritarenak gehienak), nik (mutil koxkorra nintzelarik) nire aitona Juan Joxek kantatuta ikasi nituen Aita Zavalak Txirritaren lehen liburua argitara eman baino lehen.

Beraz, Paulori etxetik zetorkion bertso afizioa eta bertso giroa. Baina ez etxetik bakarrik, ze *"gure barrio hartan danak aritzen ziren bertsotan igande iluntzea etorri ezkero"* esaten du Paulok: *"Txirrita difuntuak ere esaten zuen hori eta bertso batean ondo asko adierazi ere bai: "Barrio gutxi izaten dira gurea baino alaiak". Izan ere baserri danak sagardotegiak bait ziran".*

Garai haiek zein burutapen dakarkioten galdetuta, oso gustura ibiltzen zirela esan digu. Izan ere, *"jaten baino gustorago ibiltzen bait ginen bertsotan".*

Lehenengo plaza, behar bada, 17 urterekin egingo zuen, 1929. urte aldera *"Ereñozuko San Antonio aurrean aritu ginen Txirrita, Saiburu, Joxe Oiarbide Ttanttua, Frantsez Txikia eta neroni".* Berak 17 urte, eta Txirritak, berriz, 70 egiteko. Txirrita handik urte gutxira hil zen, 1936ko ekainean hain zuzen. *"Hamazortzi urte nituela berriz, iparraldean ere izandu nintzan bertso kantari. Eta handik aurrera berriz, isildu gabe"* esan digu Paulok.

Isildu gabe ibili bazen leku askotara iritsiko zela aipatu diogu Paulori, eta bertsolari askorekin arituko zela noski. Eta harrigarria da Paulok zenbat bertsolarirekin eta zenbat lekutan kantatu duen entzutea. Esan dugu Txirritarekin kantatu zuela. Artzai Txiki eta Saibururekin ere bai. Gerora berriz, Basarri eta Uztapiderekin; Zepai, Mitxelena, Lasarte, Txapel eta Lazkao-Txikirekin ere bai; eta baita Joxe Lizaso, Arozamena eta Lazkanorekin ere. Lazkao-Txikirekin azkenez, Iparragirre sagardotegian egon zela esan digu. Sagardo barrikote edo probaketa batean hain zuzen.

Eta non kantatu duen galdetu diogunean: *"Gipuzkoan asko, Nafarroan ere bai (gehien Lekunberrin) eta, noski, baita Bizkaian ere (Lekeitio, Berriatua, Markina)"* esan digu.

Plazetatik erretiratu, bat-batean kantatzeari utzi eta idazten nolatan hasi zen

Tolarea Kofradia VI. Kapituloa 1999an egin zen; Paulo Zubiarrain, "Paulo Txikia", beste kofrade berriekin zin egin zuen mementuan

galdetu zaionean, berriz, Paulok erantzun digu anaia Joxe Marik behin esan ziola: *"Koño, ez al dek behin ere bertso-aldi bat jarri behar, bertsolari izan haizela adierazteko besterik ez bada ere?"*. Eta *"aitonarekin ardiak zaintzen egoten ginenekoak dira nere lehen bertso jarriak"* esan digu Paulok; Agerre mendiko bordari jarriak hain zuzen, eta berak esan digunez, beste sail guztiak errenkadan etorri dira, bata bestearen atzetik, lehen liburua osatu arte.

Bertso horiek eta beste sail asko **"la kantatuz bezela"** Auspoa saileko 190. zenbakian agertzen dira. Baina Antonio Zavala, Auspoa saileko arduraduna, ezagutzen dugunok, badakigu nolakoa den, eta segituan jarri zuen Paulo berriz ere lanean eta lan berri horren fruitu izan zen Pauloren bigarren liburua: **"Gaziak eta gozoak"**, Auspoa saileko 194. zenbakia.

Hasieran anaiak esan zion bertsoak idazteko, baina gerora A. Zavala izan da Pauloren bigarren "itzala", idatzi behar zuela behin eta berriz gogorarazi diona. *"Barre batzuk egin izan ditut Antonio Zavala lagunarekin"*. Hirugarren libururako ere bertsoak idatzita dauzka *"tentazioa etortzen denean idazteko beldurrik gabe"* esaten omen dio A. Zavalak eta luze baino lehen ikusiko du argi liburu berriak.

Eta Pauloren mamia eta arima bertsoa izan denez, ipini ditzagun bi liburu hauetan argitaratu dituen bertso batzuk. Era guztietako gaiak erabili ditu Paulok bertsoak jartzeko: gazte garaiak gogora ekarri dituenak, pobre eta aberatsen arteko diferentziak, euskararen aldekoak, gizadiari buruzkoak etab.

Eta nola ez, bere lehenengo maisu handiari, Txirritari, jarritako bertso batekin hasiko gara:

Bertso batzuek jartzera noa
gure Txirrita zanari,
zor hori eta haundiagoa
diotelako berari.
Hura izan zen lehendabiziko
lan hontan nere gidari,
errespetua zeinek ez izan
halako maisu zaharrari.

Epeleko iturriari jarritako sailetik bat aukeratu dugu:

Iturri hura hantxe daukagu
erreka baten onduan,
gu mutikoak ginala ere
han ezagutu genduan,
txorro hartatik trago ederrak
eginak gera orduan,
ezta iturri hobeagorik
asko izango munduan.

Arrantzaleak ordaindu behar izaten dituzten multak direla-eta jarritakoen artetik bertso hau aukeratu dugu:

Mundu guztian ugaritutzen
nola dijoan lapurra,
aurki hoientzak beharko da guk
egiten degun apurra,
lendikan ere zer pasako zan
hartuta geunden beldurra:
Prantzesentzako itxasoa ta
Españia-rentzat lurra.

Aitona batek bere erretiroaz zituen kezka eta larritasunak eta ezin bizia kontatu zizkion, eta Paulok jarritako bertso sailetik bat jarriko dugu:

Agindu asko egiten dute
baina gutxi aurreratu,
agintariak, badaukazute
zuek ere zer pentsatu,
herriak bere arrazoia du
bizitzeko lain eskatu,
etzazutela behartsurikan
hoinbesteraino zanpatu.

"Bertso hauek jarri nituen haritz-arbol bat banintz bezela ". Nik bat aukeratu dut:

Ni arbol bat naiz sortu nintzana
mendian arkaitz onduan,
ezkur-ale bat nonbait bizirik
han gelditu zan neguan,
udaberria etorri zan da
haretxek piztu ninduan,
pixkabanaka hazi nedien
gero urteen buruan

Umetako gauzak gogoratuz:

Gaurkoak ez dabiltza
lengoen antzera:
kotxean eskolara,
kotxean etxera,
jan da jantzire ondo
markesen antzera,
haundi-nahiak dakarki
mundua galtzera.

"Hernanin Entzuna" CDa grabatu zenean Joxan Goikoetxearekin, diska kudeatu zuenarekin

Eta Hernaniko giroari buruz:

Ia etxero bazan
sagardotegia,
bakallo errea ta
etxeko ogia,
berriz non ezagutu
hain mundu garbia?
Parra egiten ere
aztu zaigu ia.

Esan beharrik ez dago, horrelako pertsonaia batek guztiz merezitakoak izan dituela egin dizkioten omenaldiak: Donostian Bertsolari Egunean, Ereñozun, Elur-Txorin, etab.

Berarekin egon naizen azkeneko aldi honetan triste antzean harrapatu dut. Berak esan didanez, asma pixka bat omen dauka, apetitu gutxi, eta indar falta igartzen omen dio gorputzari. Udaberria gainean dela esan eta berarekin berpiztuko dela adierazi diogunean, berriz ere bertsoak etorri zaizkio burura. "Hirugarren liburu hori osatzeko ez zait oraintxe asko falta, eta hainbesterako kemenik izango ahal degu udaberri honetan!" esan eta besarkada batekin despeditu gara.

HERNANI Fue NOTICIA

Argazkiak/Fotos: Hernaniko KRONIKA

Goiatz Manzisiorrek, Nagore Arozenarekin batera, bigarren postua lortu zuen, paleta goma modalitatean eta 22 urtez azpiko mailan, Uruguayen jokatutako Pilota Munduko Txapelketan (finala 2001eko azaroaren 10ean jokatu zen). Aurreko urtean (2000. urtean) txapelduna izan zen senior mailan.

El equipo juvenil de Hernani Rugby Taldea se proclamó Campeón de España durante la temporada 2000/2001 (en la presente también acaban de conseguir dicho título). Son a destacar igualmente, los Campeonatos de Gipuzkoa y Euskadi y de Euskadi conseguidos respectivamente por los equipos infantil y cadete.

ALBISTE izan zen HERNANIN

Inaugurado en Hernani, nunca antes se había utilizado en Euskadi, un novedoso sistema para la sustitución de tuberías en el subsuelo sin la necesidad de abrir metros de zanjas. La experiencia se llevó a cabo durante el mes de enero de 2002.

Euskal Herriko Bertsolari Txapelketan (2001-XII-16), askoren ustez aspaldiko bertso finalik onenean, Maialen Lujanbio, saio ikusgarria eginez, bigarren postuan sailkatu zen. Mendiluze hirugarrenean eta Irazu zortzigarrenean gelditu ziren.

DIONISIO USARRAGA, HERNANIKO SAREGILEA

Edorta Murua (GABILTZA Artisau Elkartea)

Dionisio Usarraga, Hernaniko saregilea, maiatzaren 5ean zendu zen, artikulua egina zegoenean.

Omenaldi txiki bat egin nahi genion eta orain, bere heriotza eta gero, hona hemen egin genuena.

Dionisio Usarraga bere lana maite zuen eta... harro egoteko arrazoi asko eman zigun. Hona hemen, aurretik egina izan arren, gure omenaldia Dionisiorentzat.

Laurogeita sei urteko gizona dugu Dionisio; hamabi urte zituenean, bere aitarekin hasi zen sareak egiten ikasten. Garai zailak ziren eta aita, "Papeleran" lan egin ondoren, bere tresnak hartu eta arrainak harrapatzera joaten zen Hernani eta Goizuetako erreketara; familia handia zuen eta, nolabait fabrikan ateratako soldatari lagundu egin behar izaten zion. Bigarren lan honekin diru pixka bat gehiago irabazten zuen etxeko gastuei aurre egiteko. Eta gure Dionisio, mutil koxkorra zenetik aitarekin hasi zen arrain kontuak ikasten.

Arrainak harrapatzeko, sareak behar ziren eta lan honetaz zekiena erakusten hasi zitzaion aita Dionisiori. Pixkanaka-pixkanaka zaletasuna sartu zitzaion eta handik hona etengabe aritu da lan hauetan. Aitarengandik arrainak harrapatzen eta, nola ez, horretarako behar diren sareak egiten ere ikasi zuen Dionisiok.

Sareak ez dira denak berdinak. Arrainaren arabera, sare mailek edo tarteek neurri jakinak izan behar dituzte. Izokinak harrapatzeko, esaterako, sare mailak handiagoa behar du eta

Dionisio Usarraga.

amuarrainak harrapatzeko, berriz, txikiagoa. Haria ere desberdina izaten da sareak zenbat irautea nahi den; algodoizko hariak urtebete irauten du gutxi gorabehera erabilera arrunta ematen zaionean. Nylonezkoek, berriz, sei urte ere irauten dute. Baina nylona erabiliz gero eskuek indar handiagoa egin behar izaten dute.

Sareak egiteko orratz berezia behar izaten da. Antzina, balea-hezurra erabiltzen zen orratz hauek egiteko. Geroztik, ordea, egurrez eta, geroago, plastikoz egin izan dira. Dionisiok berriz, bere eskuekin egindako letoizko orratzak erabiltzen ditu.

Aitarengandik ikasitakoa ez zen nahikoa Dionisiorentzat. Hori zela eta, hor ibiltzen zen Pasaian, Donostian, etab. arrantzaleekin eta arrantza dendetan sare mailak, formak eta korapiloak ikusten eta ikasten, eta berak ez zekien guztiaz jabetzen joan zen horrela. Gero probak egin behar ziren, eta behar bezala funtzionatzen zuela egiaztatuta, aurrera.

Bere saregintza lana oso garrantzizkoa izan da. Urteak eta urteak igaro ditu Euskal Herriko artisau azoketan bere lana erakusten.

Hernanin, "Pablo Lasa" izeneko artisau azoka antolatzen da orain dela 22 urte. Azoka hau Pablo Lasa eta Jaxinta Mendiola hasi ziren antolatzen, 1979an, Hernaniko Herri Jakintza elkartearen izenean. Dionisio hor egon da hasiera-hasieratik, urte batean ere hutsik egin

Dionisio Usarraga 1980ko "Pablo Lasa" Artisau Azokan sareak egiten. (Argazkia: Marimi Azkue).

D.V., viernes, 26 de agosto de 1983

HERNANI

Ochenta años de tradición familiar

Dionisio Usarraga, un artesano con ingenio en las ferias y exposiciones

Hernani (DV, por interino). — Una de las jornadas festivas que en pocos años ha alcanzado relieve y popularidad es la feria o exhibición de artesanía vasca. Sobre ella, pronto habrá materia informativa, pero hoy queremos «presentar» a un veterano hernaniarra, participante en ésta y otras ferias artesanales de la provincia.

Dionisio Usarraga, nacido en la calle Mayor el mes de enero del año 1916, precisamente en la casa donde estuvo ubicado por los años veinte, el Boxing Club. Sonríe al recordar ahora a sus 67 años, que él también era de los chavales que intercambiaba tortazos con otros amigos, sobre el ring de Joakin **Zubeldia**.

A **Dionisio Usarraga** se le ve diariamente (si el tiempo acompaña) trabajando afanosamente al aire libre. Unas veces en el paseo de los Tilos, y otras, junto al ambulatorio médico, cerca de su domicilio actual de la calle Oarso. Ni que decir tiene que sus trabajos artesanos son seguidos siempre por la curiosidad de numerosos vecinos.

80 años de tradición familiar

Actualmente es pensionista, pero su afición y deseos de continuar con esta artesanía euskaldún, le lleva a trabajar numerosas horas al día. Empezó a los doce años, aprendiendo con su aitá, **Policarpo Usarraga**, y entre ambos llevan más de ochenta años en el oficio.

Su aitá fue operario. Trabajó primero en la fábrica de Almidón Remy, del barrio de la Florida (se

Dionisio Usarraga, con sus cuerdas, butrinos, bolsas de costado, redes, mallas, hilos de nylon, algodón, etc., en plena faena. (Foto Biyok.)

las Bolsas de costado, que realiza hasta dos por día.

La época dorada del río Urumea

Con **Dionisio Usarraga** se podría estar hablando horas, incluso días, sobre la fauna del río Urumea, en su época dorada, a lo largo del siglo, en sus primeros cuarenta años. Ya se sabe que en los años cuarenta comenzó la contaminación del río Urumea.

Entre Martutene y Epeleko-Etxeberri, el salmón abundaba. De Epele, para arriba, y cuando más arriba, mayor cantidad y mejor, trucha y anguila. En aquellos años

distancia, para ir a pie.

En aquellos años la trucha y el salmón abundaban tanto como las manzanas que surtían después a las numerosas sidrerías de la comarca, por no decir más.

Acude a diversas ferias artesanales

Dionisio Usarraba acude invitado a las distintas ferias de artesanía vasca de la provincia: Renteria, Eibar, Elgoibar, Mondragón, Anzuola, Hernani, etcétera. A primeros de octubre acudirá a Urnieta con motivo de sus fiestas patronales de San Miguel.

"Ochenta años de tradición familiar. Dionisio Usarraga, un artesano con ingenio en las ferias y exposiciones"; 1983ko abuztuan eginiko erreportajea. Dionisiok omenaldi ugari jaso ditu aspaldidanik.

gabe, Udaletxearen arkupeetan, nahi izan duen guztiari sareak nola egiten diren jendaurrean erakusten. Bera da 22 urte hauetan azoka honetan parte hartu duen artisau bakarra. Ez du meritu gutxi.

Dionisiok jaso ditu bai, merezimendu guztiarekin emandako hainbat sari eta omenaldiak: 2000. urtean, Gipuzkoako Bazkundeak urtero ematen duen "Artisau Tradizionalaren Agiria" jaso zuen; eta 2001. urtean Ordizian urtero antolatzen den "Artisaualdia" izeneko artisau jardunaldietan "Gabiltza" artisau elkarteak oroigarri berezia eman zion Gipuzkoako artisauen izenean.

Dionisio Usarraga, bere lana maitatzen duen gizona da. Pena handi bat ere badauka, ordea: inor ez duela sareak egiten jarraitzen. Lanbide hau galtzear dago; hau irakurtzen duen norbait ez ote da animatuko sareak egiten ikasten?

Badu Hernanik, hortaz, harro egoteko arrazoirik. Badugu artisauok nor eredu hartu. Dionisio Usarraga da artisau eta gizon hori.

VEINTE AÑOS DEL VOLEIBOL HERNANIARRA

Eusebio Lizarazu (Hernani Kirol Elkartea)

La historia contemporánea del voleibol hernaniarra como disciplina reglada y con equipos en competición se remonta a inicios de los años 80. Anteriormente, en los 70, hay constancia de la existencia de una cancha de balonvolea (con este nombre se conocía este deporte en aquella época) en la parte trasera de la tribuna del campo de fútbol de Txantxilla. Su firme era de arena. y las rayas que delimitaban el campo, de ladrillo caravista semienterrado en el suelo; dicha cancha permaneció en el lugar hasta la demolición del citado campo. Recuerdo cómo los que éramos alumnos del antiguo instituto en Elkano kalea (hoy Urumea Ikastola) un par de veces al año subíamos unos postes con una red y jugábamos con un balón a pasárnoslo con las manos o la cabeza; era algo diferente y divertido, pues las clases de gimnasia pasaban, por aquel entones, por ser clases repetitivas de "tablas de gimnasia", partidos de fútbol, alguna carrera que otra y saltos sobre aparatos.

Como he indicado, es a inicios de los 80 cuando el voleibol entra en la oferta deportiva local. Como ante cualquier inicio, siempre existe un factor humano que propicia las nuevas iniciativas, y en este caso, llegó por parte del que suscribe. Tras un periodo de 8 años de ausencia de la localidad, en 1980, a su regreso, vuelve con conocimientos adquiridos de una disciplina deportiva que en Hernani era desconocida, el voleibol. Se puede decir que el voleibol hernaniarra nació en Almacelles, pequeña localidad de Lleida (Catalunya) donde era el deporte rey, superando ampliamente a cualquier otro que se practicara con balón o sin él.

Sus inicios van ligados a la construcción del polideportivo municipal, aunque no es en esta instalación donde se dan los primeros pasos. Estos fueron en el Instituto Agustín Iturriaga, donde, con la inestimable colaboración de la docente de Educación Física, Mabel Irazusta, y con el apoyo de la Asociación de Padres de Alumn@s, se consiguió formar un primer equipo local femenino en competición a nivel de Gipuzkoa. La colaboración entonces iniciada con centros escolares e ikastolas, y con sus correspondientes docentes, se ha mantenido hasta hoy día, con la colaboración en tareas de iniciación en esta modalidad deportiva en las ikastolas Elizatxo, Langile y Urumea y en el Colegio Inmaculada.

Los inicios no fueron nada fáciles, mejor sería decir que en el mundo del deporte nunca los tiempos son fáciles, y máxime si tenemos en cuenta que estamos hablando de una disciplina desconocida en la localidad, aunque según la UNESCO es el deporte que más practicantes tiene en el mundo; amen de las trabas que en aquella época pusieron algunas personas en particular (vergonzosamente vinculadas al deporte) para que la nueva modalidad no saliera adelante. La decidida actuación del entonces alcalde, Juanjo Uria, y su apoyo permitieron superar las zancadillas previas.

Aquel primer equipo nacido en el instituto supuso el inicio de más de una década de éxitos en el apartado femenino; por otra parte desde un principio mejor aceptado que los equipos masculinos, ya que la oferta

deportiva en este apartado, en aquella época, era mucho mayor a la femenina, que apenas se reducía a un par de modalidades (atletismo y balonmano).

Transcurridos tres años, el voleibol en Hernani cogió fuerza e inicio su andadura con estructura de club, en un principio, durante dos temporadas, como una sección más del C.D. Hernani, logrando en la temporada 84-85 el ascenso a II División Nacional masculina.

Posteriormente nace Hernani Boleabaloi Elkartea como club dedicado exclusivamente a la promoción del voleibol. En esta etapa, iniciada en la temporada 85/86, empezaron a llegar los triunfos en equipos de base tanto a nivel territorial como autonómico; triunfos que colocan al voleibol hernaniarra como colectivo de esta disciplina deportiva con mejor historial a nivel autonómico. Se ronda el medio centenar de títulos territoriales y/o autonómicos, en todas las categorías, tanto masculinas como femeninas.

En el año 1987 nace Hernani Kirol Elkartea, y en él se integra el voleibol hernaniarra desde su fundación. El objetivo fue crear un club que aglutinara las disciplinas que se practicaban en el polideportivo municipal, siendo esa la filosofía que se ha mantenido hasta la fecha. Bajo dicha estructura de club se han logrado las mayores cotas deportivas de la historia del voleibol hernaniarra: ascenso a I División Nacional masculina, y el octavo puesto en el Campeonato de España juvenil femenino (difícil logro este, sí tenemos en cuenta que el club trabaja básicamente con chic@s del pueblo o cercanías, delimitándose mucho las posibilidades para la alta competición).

Calahorra 1985. Equipo que consiguió el ascenso a II División Nacional en la temporada 84/85; entonces como C.D. Hernani.

Equipo juvenil femenino; en 1987 clasificado en octavo lugar en el Campeonato de España.

La década de los 90 son los mejores años deportivamente hablando, desarrollándose un importante trabajo de base y llegando a competir en alguna temporada con 11 equipos, más de 120 chic@s. Este trabajo, como decíamos, ha ofrecido sus frutos tanto a nivel colectivo como individual. Así, destacaríamos la temporada 91/92 con cinco Campeonatos de Gipuzkoa (todos los posibles excepto en categoría alevín femenino, equipo que no salió esa temporada) y el elevado número de chic@s que han llegado a formar parte de las distintas selecciones de Euskadi e incluso en la selección estatal. Es el caso de Esther López, jugadora salida de la cantera hernaniarra, que desde los 17 años viene jugando en la máxima categoría del voleibol estatal (en equipos de primera fila) y participando en competiciones europeas tanto a nivel de club como de selección.

Integrantes de los distintos equipos de base que durante la temporada 91/92 consiguieron cinco Campeonatos de Gipuzkoa.

Esther López; jugadora salida de la cantera hernaniarra, actualmente perteneciente a un equipo de la máxima categoría estatal. Ha llegado a participar en competiciones europeas a nivel de club y selección.

Por otra parte, entre los años 1994 y 1997 es el Torneo Internacional de Voleibol organizado en la localidad el que toma el protagonismo. Estos torneos permitieron el paso por el polideportivo municipal de selecciones de gran nivel y de las que formaban parte jugador@s hoy olímpic@s o pertenecientes a selecciones absolutas. En la primera edición, en el año 1994, se enfrentaron en un triangular las selecciones junior femeninas de Alemania, España y Euskadi. En las posteriores, ya con competidores masculinos, llegaron hasta Hernani las selecciones de Bélgica, Francia y Portugal, además de las de España y Euskadi, que han participado en todas las ediciones.

Durante la temporada 98/99 el equipo UPV-Hernani K.E. (senior masculino) consigue el ascenso a I División Nacional.

La llegada del siglo XXI está planteando la necesidad de importantes cambios estructurales y formales, el futuro deportivo ya no es posible en base al voluntariado de antaño, cada vez son menos las personas que desinteresadamente colaboran en tareas técnicas y directivas. Ello ha provocado que este periodo "de transición" sea, deportivamente, la época más gris para el voleibol desde su puesta en marcha. Mientras nos adaptamos a los nuevos tiempos continuamos con la actividad, y así será mientras haya personas dispuestas a practicar este deporte, personas dispuestas a sacrificarse por la juventud del pueblo y, sobre todo, empresas, comercios locales, instituciones y organismos públicos que nos apoyen en algo tan vital (cada vez más) como es el aspecto económico, sin los cuales nada de lo ocurrido durante estos veinte años hubiera sido posible y esperamos lo sea durante otros veinte años, al menos, pues la juventud hernaniarra se lo merece.

BURUTU EZ ZIREN PROIEKTUAK

Galarretako Kirol Hiria

Galarretan KIROL HIRIA eraikitzeko egitasmoa 1969. urte aldera hasi zen taxutzen. Hortik aurrera, egin beharreko atze-aurreak egiten hasi ziren egitasmoa martxan jartzeko, hala nola, ingurua Antolatzeko eta Urbanizatzeko Planak prestatu eta onartzen; proiektuak aurkezten; orubeen doako lagapenak egiten –udalak, era berean, Heziketa Fisiko eta Kiroletako Ordezkaritza Nazionalari lagatzeko, hark egitasmoa burutu zezan (azkenean, jatorrizko jabeei itzuli zitzaizkien 1995ean)–; diru-laguntzak lortzen etab.

Hala ere, 1979. urtean egitasmoa aurrera ez eramatea erabaki zen, bi arrazoi hauek tarteko: kirol instalazioak herriko hainbat lekutan jartzeko deszentralizazio politika berria, batetik, eta urbanizazio prozesuaren arazoak, bestetik.

Ciudad Deportiva de Galarreta

El proyecto de construcción de una CIUDAD DEPORTIVA en la zona de Galarreta comienza a plasmarse hacia 1969. Desde ese momento, las redacciones y aprobaciones de distintos Planes de Ordenación y Urbanización de la zona, las presentaciones de proyectos, la cesión gratuita de terrenos para que el Ayuntamiento los ceda igualmente a la Delegación Nacional de Educación Física y Deportes para la realización del proyecto (finalmente revierten a sus originarios propietarios en 1995) y la consecución de ayudas económicas para tal fin etc. fueron algunos de los trámites y realizaciones que se efectuaron hasta que en 1979 se decide no llevar a cabo el proyecto; una nueva política de descentralización de instalaciones deportivas en distintas zonas de la localidad y problemas en el proceso de urbanización etc. llevaron a tal decisión.

YECTO
Hernani

ARRIATSU ESKOLAREN HISTORIA

Eulali Aranburu Urkizu

Argazkiak: Eulali Aranburuk utziak

Oindi mendiaren azpialdean aurkitzen dira *Loidi, Osinaga, Ezio eta Zikuñaga* bailarak. Inguruan, nonahi, baserri zuri-zuriak ageri dira, Hernani herriaren erdigunetik "urruti"; ez, noski, gaur edonork autoa erabiltzen duenean, baina, bai mende hasieran bide horiek oinez zeharkatu behar zirenean. Eta baserrietako haurrek horrela egin behar izaten zuten, kultura eta heziketa bidean jartzeko. Oindi mendiaren oinetan Urumea ibaiak du bere uharka edo bidea egina, han barrena doaz antzinatik bere urak haran ederra ureztatuz. Urumea ibaiaren ezkerraldean Loidi eta Osiñaga daude, eta eskuinaldean Ezio eta Zikunaga.

Oindi mendiaren zelai eta malkarretan hainbat nekazari, baserri inguruan izerditan lurralde oparoak lantzen, eta nonahi sagastiak. Erribera aldean artasoro zabal eta ugariak; eta baserri ondoan baratzeak, etxerako pasabidean, garaian garaiko barazkiak izateko. Baserriko nagusiak ganaduaren ardura eta zaintza du. Etxekoandreak, berriz, esnea eta barazkien salmentarena. Salmenta egiteko astoa hartu eta herrian edo Donostian etxez etxe ibiltzen da, eta jasotako diruarekin azukrea, olioa, haragia... ekartzen ditu etxera.

Bailara honetako *Ezio* baserria, bere baratze, sagasti eta guzti, BIYAK-BAT izeneko paper fabrika bihurtu zen 1920. urte inguruan. Herrikoentzat "EZIO FABRIKA" zen.

BIYAK-BAT paper fabrika, gerora PAPESA Papeles Especiales, S.A. izena ere hartu zuena, 1983-1984. urtean itxi zen.

Ezio fabrika aurrean hainbat langile eta horien artean, sonbreroa daramana, Fernandez maisua. 1922

HERNANIKO UDALA

Fabrikak *Puente colgante* delakoa ere egin zuen, langileen pasabidea errazteko. Zubi honi *Ezioko zubia* deitu zioten, eta Urumea ibaia zeharkatzen du *Oianeder* baserritik; gerora *Oianederreko zubia* ere deitu izan zaio, eta gaur egun *Txurianeko zubia* izenez ezagutzen dugu gehienok.

Bailara honetan beste paper fabrika bat ere sortu zen, Zikuñagako papelera. Gerra Zibilaren ondoren egin zen, 1940. inguruan, *Zikuñagako Amari* eskainitako Ermita egondako lurretan (ordu arte Ermitarenak ziren eta zelai, sagasti, baratza eta soro horien ardura familia batek zuen). Pixkanaka fabrika handitzen joan zen eta baita ermitaren terrenoez jabetzen ere. Garai batean lur hauetan egiten ziren Zikuñagako Amaren omenezko ospakizunak, erromeria eta guzti. Gaur egun ingurune hau erabat aldatuta dago, erromeria egiten zen zabalguneari, esaterako, ezin zaio antzeman.

Zikuñagako Papelerak oraindik ere lanean jarraitzen du.

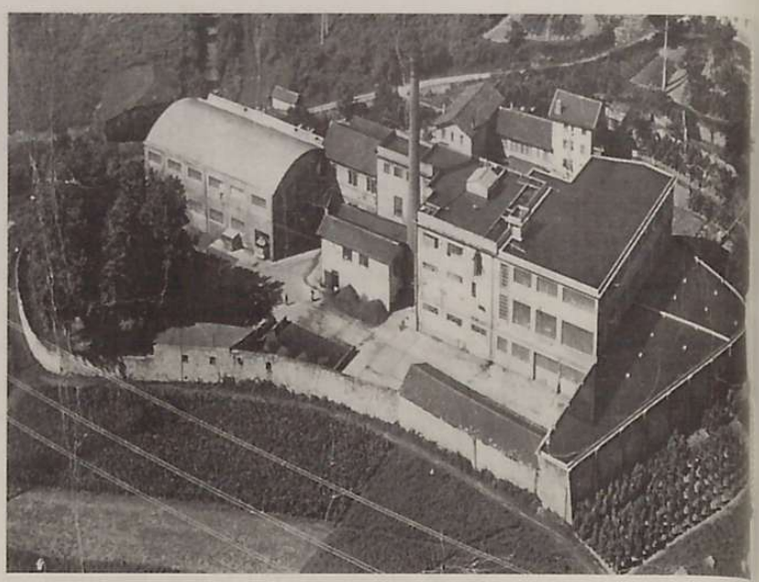
AUZO-ESKOLAREN BEHARRA

Azaletik bada ere, "ARRIATSU ESKOLARI" buruzko zenbait kontutxo azalduko ditut hemen.

Oinarrizko ikasketen derrigorrezkotasuna 1901. urtean indarrean jarri zen. Honela zioen Legeak: *"Derrigorrezko ikaskuntza"* 6-12 urte bitarteko haurrentzat da. Adin horretako haur guztiek, edozein dela ere beren maila soziala eta ekonomikoa, dute heziketa, kultura eta jakinduria jasotzeko eskubidea. Izan ere, balio horiek adierazten baitute herri baten heziketa eta aurrerapenerako ahalmena.

Udal Artxiboan aurkitu ditudan lehen aztarnak 1924. urtekoak dira. Urte horretako ekainean bildu omen ziren Hernaniko agintariak eta maixu-maixtrak, zein auzotan komeni zen jartzea Escuela Rural delakoa. Hiru eskolaren beharra ikusi zuten, agirietan jasota bezala, eta hala erabaki zuten *Loidi, Jauregi* eta *Zumadi* auzoetan sortzea eskolak.

Hernaniko Udalak garai hartan 5.291 biztanle zituen, eta, heziketa publikoko 101. artikuluak zioenaren arabera, mutilentzako hiru eskola eta neskentzako beste hiru tokatzen zitzaizkion.

Ezio auzoa (1983-1984). Zikuñaga ermita tente ikusten da eta aurrez aurre "BIYAK-BAT PAPESA Papeles Especiales S.A.".

Escuela Nacional de Graduado osatzen zuten Escuela Nacional Unitaria, Escuelas Nacionales eta Escuelas de Graduado de Sección delakoek. Azken hauetan Hernanik bost eskola zituen mutilentzat eta hiru neskentzat.

Eskola Pribatuak aparte ziren.

Legeak zer zioen aztertu ondoren, eta horren beharra ikusita, posible zela ikusi zuten Hernaniko Udal agintariek Escuela Rural bat, eta bideratzeari ekin zioten.

Eta hala, 1930. urtean egin ziren baimen eskariak.

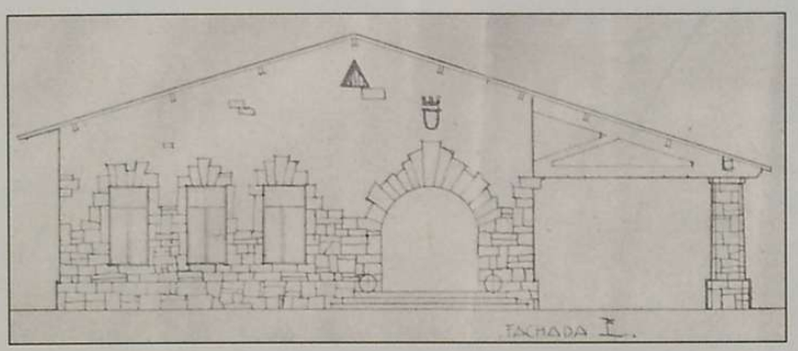
Udaletxeko Irakaskuntzako Komisioak akordioa hartu zuen Luis Elizalde arkitekto jaunari eskatzea Escuela Rural Mixta berria eraikitzeko proiektua egin zezan.

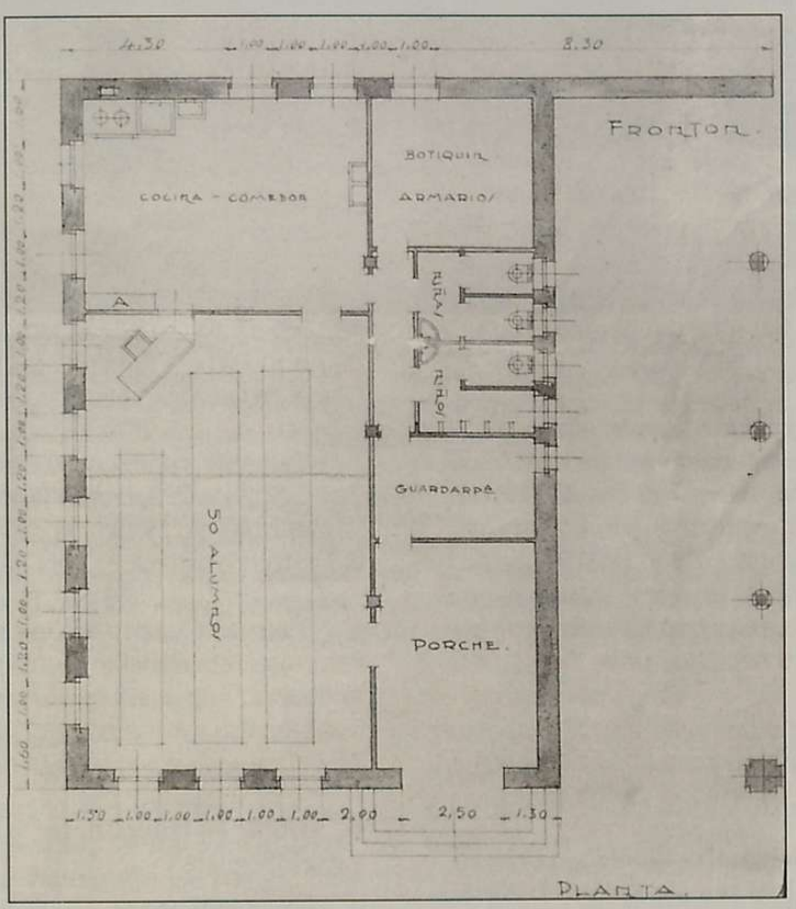
Akordioak honela dio: "Escuela Rural Mixta de Primaria" bat egitea, solairu bakarrekoa eta 60 haurrentzakoa. *Loidi* etxalde ezkerraldean dauden udal lurretan eraikiko da, Urumea ibaiaren eta *Malkarpe*-ko bide tartean.

Hernaniko udaletxeko idazkari jaunak izenpetu eta bidali zuen.

Arkitekto jaunak proiektua aurkeztu zion Hernaniko Udalari. Aurrekontu guztiak batuta 25.101,79 pezetako diru kopurua izango zen.

PROYECTO DE ESCUELA RURAL MIXTA

- *NON. Loidi etxaldearen ezkerraldean dauden udal lurretan, Urumea ibaia eta Malkarpe-ra doan bide tartean, Osiñaga eta Loidi etxaldeekin muga egiten duen zubi ondoan.*
- *NOLA. Urumea ibai ondoan dagoen lur zatia aprobetxatuz 50 cm-ko altxaera eman bide ertzetik, horrela ziurtatuta gelditzeko uholde handietan urak ez direla lehenengo solairura iritsiko.*
- *ZERK OSATUKO LUKE ESKOLA-ETXEA:*
  1. *Sarrerako gela, haurrek euria egiten duenean aterpea izateko.*
  2. *60 haurrentzako gela.*
  3. *Irakasle gela.*
  4. *Arropa-gela: haurrek eranzten dituzten arropak uzteko, arropa zintzilikatzekoekin.*
  5. *Hiru harraskatxo, hiru komun eta pixatoki.*
  6. *Sukalde txiki bat, irakasleen beharretarako.*
- *ZEREKIN EGINA. Gremio guztiak izendatzen dira: hargina, igeltseroa, arotza, egiturarako arotza, lantegiko arotza, iturgina, elektrikaria... etab.*

Dokumentu guzti hauei eransten zaie "Baldintzen txostena", sei orrikoa.

Dokumentazio-agiriak bildu zirenean Julio Ubarretxena alkate jaunak Irakaskuntzako zuzendari jaunari eskatzen dio Hernani herrirako Escuela Rural bat sortzeko baimena bidera dezala. Izan ere, bailara honetako haurrek eskolaren premia handia zuten, urruti gelditzen baitzitzaien herriaren erdigunea eta lehenengo eskola.

Luis Elizalde arkitektoak 1930eko irailean izenpetu zuen, eta herriko udaletxeko zigilua jarri eta bidali ziren.

Urtea amaitu aurretik etorri zitzaien Lehenengo Irakaskuntzako Sekzio Administratibotik aurrera egiteko erantzuna.

ESKOLAREN LEKUALDAKETA

Arestian esan bezala, 1930. urtean Escuela Rural bat egiteko planifikazio guztia egina eta, lur, langile, diru kontu ... dena hitz eginda eta ziurtatuta zegoen. Baina 1932ko maiatzean agiri bat iritsi zen herriko etxera, honela zioena:

" ...Foru Aldundiko Irakaskuntza Komisioak ez du onartzen Hernaniko Irakaskuntza Komisioan Loidi etxalde aurrean Escuela Rural bat egiteko onartu duzuen lur zatia, kontuan izanik lur hori Urumea ibaitik gertuegi dagoela eta uholdeak izatera haurrak eta eskola arriskuan jartzea litzatekeela, eta, gainera, oso leku haizetsua dela..."

Beste terreno bat aurkitu beharrean ikusi ziren, beraz, inguru berean kondizio hobeetan: altuera eta leku babesagoa izango zituena.

Herriko Irakaskuntza Komisioa kokaleku egokia bilatzen hasi zen eta *Arriatsu baserriko* lurrak aukeratu ziren. Baserri honetako nagusiak Maria I. de Mujika eta Roke Elosegi ziren. Sagardogile iaioa zen Roke. Andre-kalean zuen *Roke Arriatsuenia* sagardotegia, Azurmendi tabernaren parean, gaur Atxur taberna dagoen lekuan. Senar-emazte hauek ez zuten familiarik. *Arriatsu* baserria garai hartan sagastiz inguratuta zegoen eta hango sagasti bat aukeratu zen eskola eraikitzeko.

Loidi etxaldeko lurzorua udalarena izanik, ez zuen kosturik, baina *Arriatsu*koa, berriz, ordaindu egin behar zen. Beraz, hasierako gastuei lurrarena ere gehitu behar izan zitzaien.

Foru Aldundiak eta Aurrezki Kutxa Probintzialak aurrez onartuta zuten Eskolaren eraikuntzan parte hartzea, baina lurrak erostearena ez zen aurrekontu hartan aipatzen.

Berriro baimenak, paperak, planoak, diruak... denak bildu eta elkarrizketak egiten hasi ziren honako erakunde hauek: Foru Aldundia, Aurrezki Kutxa, Delegazioa eta Hernaniko Udala. Lurrak erosteko ardura udaletxeak hartu zuen bere gain. 2.240 metro koadro, 2,50 pta. metroko, erosi zitzaizkion Roke Elosegiri *Arriatsuko* eskola egiteko.

Antonio Irazusta jaunak, nekazaritzako peritua berak, 1932ko maiatzaren 23an planoak izenpetzen ditu. Eta gainerako dokumentazioa herriko etxearen izenean Miguel Toledok, Cesareo Etxeberriak, Francisco Zapiainek eta Jose Mª San Josek. Dokumentuak bidali ondoren, Foru Aldundiko Komisioak bere oniritzia ematen du.

Osoko Bilkuran Batzorde Probintzialak 1932ko uztailaren 15ean lehiaketara ateratzen ditu bost Escuela Ruralen eraikuntzak: Oiartzun, Legazpi, Lezo, Zizurkil eta Hernani.

Baina Hernaniko udaletxeak abuztuaren 2an Gipuzkoako Batzorde Probintzialari jakinarazten dio Escuela Rural Arriatsu egiteko baldintzen txostenik ez dela aurkeztu.

Hernaniko udaletxeko Irakaskuntza Batzordeak eta arkitekto probintzialak Andoaingo Arin anaiei esleitu zieten Escuela Rural Arriatsu eskolaren obra. Arin anaiek 26.221 pezetan egingo dutela hitz ematen dute.

Obrak egiterakoan, beste behar hauei ere aurre egin zieten:

•Pedro Alberdi Mercader, *Etxespuru* baserriko nagusiak, baimena eman zion Hernaniko udaletxeari Portu auzotik Osiñagara doan bidean *Etxespuru* baserriko basoan gora Escuela Rural Arriatsura bidea irekitzeko. Bidea auzolanean egin zen, eta udaletxeak jarri zuen materiala. Materiala idiekin garraiatu zuten.

•Escuela Rural Arriatsurako 10.000 litroko ur biltegi baten planoa eta presupuestoa ere ageri dira.

•Argia eta ur hornikuntzaren informazioa, lehenbailehen jakiteko noiz erabili ahalko zituzten.

•Ur analisiak egiteko laginak *Argindegi* baserritik hartu ziren eta ontzat eman.

ESKOLAREN INAGURAZIOA

Arriatsu Eskolako ikasleak Srta. Ferminarekin. Mutil eta neska hauekin ireki zen eskola 1933/34 ikasturtean. Ezkerretik eskubira eta goitik behera; lehenengo lerroa: Ignacio Peñagaricano Arteaga, XXX, José Ramón Beobide Iguaran, Francisco Albisu, Jesús Ugalde, Margarita Arrue Amonarraiz, Asunción Berrondo Larburu, Pepita Abalabide Iradi eta Mª Pilar Zubiarrain. Bigarren lerroa: Bartolome Albizu, Luis Beobide Iguaran, Francisco Lizaso, Antonio Larrañaga Arrieta, Francisco Pagola Alberdi, José Mª Pagola Alberdi, Pepita Arrieta Otaño, Srta. Fermina, Mikeli Arrieta Otaño, Maritxu Arrieta Otaño, Manoli Arrue Amonarraiz eta Micaela Elorza. Hirugarren lerroa: Francisco Almorza, José Etxeberria Garmendia, José Ramón Garmendia, Juan Etxeberria, Juan Iradi Abalabide, José Ramón Berrondo Larburu, Mª Dolores Insausti, Mª Carmen Beobide Iguaran, Julia Larrañaga Arrieta, Mª Luisa Berrondo Larburu eta Natividad Berrondo Larburu. Laugarren lerroa: Pablo Arruarte, Francisco Izaguirre, Miguel Mª Iradi Abalabide, Juanito Garin Iraola, Agustín Elorza Iradi, Lorenzo Anabitarte, Bautista Iradi Abalabide, Juanita Pagola Alberdi, Mª Asunción Zubiarrain eta Mª Rosario Pérez

Hernaniko Irakaskuntza Batzordearen lehendakariak jakinarazten du: *"Datorren asteazkenean, hilak 6, Escuela Rural Arriatsuren inaugurazioa izango da. Ekintzak goizeko 10:30ean hasiko dira eta Irakaskuntza Batzordea eta udalbatza izango dira bertan, baita lehenengo aldiz matrikula egin duten haurrak eta familia ere, eta jaialdian parte hartu nahi duten guztiak"*.

Horrela, 1933ko abenduaren 6an inauguratu zen. Egun ospetsua, ederra, izan omen zen auzoan, ahaztu ezina. Eskolak aterpe txiki bat zuenez, bertan pilota partida jokatu zuten. Tolaretako Pablo, Roke Arriatsu eta Jose Barrenetxea izan ziren pilotariak. Ardi-zahar jatea ere egin omen zuten.

Artxiboan dago hasiera-hasierako haurren zerrenda. 51 ziren, 26 neska eta 25 mutil.

Auzoko baserrietako haurrez gain, Urnietako baserrietatik ere etortzen ziren, gertuago baitzuten Escuela Rural Arriatsu, Urnietako eskola baino.

Escuela Rural Arriatsu, hasierako urteetan agiri ofizialetan Escuela Rural Loidi izenarekin azaltzen da. Izen horrekin egin baitzen lehenengo eskaria.

Escuela Rural Loidi eraikitzeko gastuaren zatirik handiena Hernaniko udaletxeak jarri zuenez, Escuela Rural Loidi ordez Escuela Municipal Arriatsu izena hartu zuen.

Arriatsu Eskola 1944/45. Srta. Dionisia Iturrioz Malkorra. Ezkerretik eskubira eta goitik behera, lehenengo lerroa: Joxepi Goikoetxea Errazkin, Petri Otegi Iturralde, Pepi Goikoetxea Ormazabal, Martina Iraola Urkola, Manoli Garin Ugalde, Arantxa Artola Elizondo, Mª Dolores Arana Goñi, Srta. Dionisia Iturrioz Malkorra, Mª Jesús Urdangarin, Juani Aginaga Aranguren, Mª Luisa Lujanbio Camio eta Mª Luisa Errazkin Anabitarte. Bigarren lerroa: Mª Carmen Arregui Perurena, Mª Luisa Garin Ugalde, Mª Jesus Zabalo Arratibel, Mª Teresa Jauregi, Mª Jesús Otegi Iturralde, Joakina Mendizabal Lekuona, Manoli Elorza Azpiolea, Arantxa Izeta Mujika, Mª Cruz Zapiain Arrue, Mª Cristina Goikoetxea Ormazabal eta Milagros Arregi Perurena. Hirugarren lerroa: Izaskun Martikorena San Sebastian, Arantxa Iraola Urkola, Mª Cruz Erdocia, Mª Coro Lujanbio Camio, Begoña Iraola Urkola, Maritxu Arruarte Mendizabal, Mª Carmen Garin Ugalde, Arantxa Errazkin Izagirre, Mª Isabel Zabala Arrue, Mª Teresa Peñagarikano eta Arantxa Altuna Zapirain

Udala Escuela Municipal Arriatsuk sortzen zituen gastuak murrizteko, 1947. urtean Escuela Nacional egiteko bideak aztertzen hasi zen. Jose Mª Puig Villar Hernaniko alkate jaun zela, 1948ko uztailaren 22an eskaria egin zen Madrilera, eta 1949tik aurrera Escuela Nacional Arriatsu izan zen.

URTE ZAILAK

Escuela Rural Arriatsuren lehen hamar urteak, urte zailak izan ziren benetan, II Errepublikaren eta Gerra Zibilaren urteak.

Errepublika garaian eskola barnean doktrina edo erlijioa erakustea debekatuta zegoen. Eskolak aurrean eskailerak zituen eta atarian eserita ematen zitzaien haurrei Kristau Ikasbidea. Batzuetan ikasle zaharrenek irakasten zieten txikiagoei.

Gerra Zibila bukatu zenerako, herrian familia asko ezer gabe ziren, etxerik gabe eta zer jan ez zutela.

Gaur Kale Nagusian *Amboto* arropa denda dagoen lekuan jangela ireki zen, "Auxilio Social" izenekoa, eta hor bazkaltzen ematen zitzaien zer jan ez zutenei. Udaletxeak eskolara agindua bidaltzen zuenean *señoritak* –hala esaten zieten bertako andereñoei– haurrak eskera bidaltzen zituen baserriz baserri eta etxez etxe. Generoa (babarrunak, arrautzak e. a.) biltzen zuten eta udaletxean uzten; ondoren jangelan banatzen zen. Señoritek esaten zuten: "gaur *plato únicon* eskea" eta pozik joaten ziren haurrak.

Eskolak bazuen sukaldea, nahi zuenak bazkaria ekarri eta eguerdian berotu eta bertan bazkaltzeko. Sukaldean ere erakusten zitzaien ikasleei, batez ere postreak egiten.

Antton Garinek, 12 urte zituela (1949an), Arriatsu Eskolan pintatutako kuadro bat

Felisa Atorrasagasti anderea joaten omen zen Hernanitik, batzuetan erakustera eta beste batzuetan laguntzera arratsaldean.

Neskek josten ikasten zuten: gurutze-puntua kañamazoan, kuxinak, galtzerdi-puntua... Mutilek, berriz, marrazkiak egin, pintatu...

Srta. Dionisia Iturrioz Malkorrarekin pintatu omen zituen arrosak 1949an Antton Garinek 12 urte zituela, koadro dotorea. Gaur oraindik oso estimatua du, sinetsi ezinik berak egin zuela. Bere logelan zintzilikatua dauka.

Srta. Isabel Iturrioz Telleriak garbitasun handia eskatzen zien haurrei eta astean behin bazen ere, eskuak, belarriak, burua, lepoa begiratzen zien. Sarrerako atean lerroan jartzen ziren haurrak eta Señoritak banan-banan begiratu ahala sartzen ziren. Sariak ere ematen zizkien.

MAIXTRAK

Escuela Rural Arriatsun maixtrak izan ziren hasieran irakaskuntza zuzendu zutenak. *Señorita* deitzen zieten: Srta. Fermina; Srta. Caridad Martinez Perez-Galdos (Iruñekoa); Srta. Carmen; Srta. Isabel Iturrioz Telleria; Srta. Dionisia Iturrioz

Arregi Etxabe, José Mª Arregi Etxabe, Sebastian Lujanbio Camio, Juan Bautista Otegi Iturralde, Luis Miguel Lujanbio, Jesús Mª..., Manuel Goikoetxea, Agustín Arregi Perurena eta Inazio Elorza. Laugarren lerroa: Paulo Arruarte Mendizabal, Florentino Martinez, XXX, XXX, XXX, Jose Ignacio Zabaleta Larburu eta Bernardo Lujanbio Camio

Malkorra (Orexakoa, gerora Tolosara ezkondua); Srta. Pura Gil de Brauer (1959), eta hau gaixorik gelditzen zenean ordezkaketa Lolo Brauer alabak egiten zuen; Srta. Juani Otxotorena Recalde.

Arriatsuko eskolara Pakita Balerdi, Ugaldetxokoa, joan zen 1967-68 ikasturtean, Florida auzoko eskola Srta. Purari eman ziotenean.

Don Antonio.

Srta. Julia Moreno, Logroñokoa bera, 1972 irailean etorri zen Arriatsura. Sei urte egin zituen. Oinarrizko Heziketako 1., 2. eta 3. kurtsoak eta eskolaurrea ematen zuen.

Don Salbador Salazarrek Oinarrizko Heziketako 4., 5., 6., 7. eta 8. kurtsoak ematen zituen.

Escuela Nacional Arriatsuren azken ikasurtea 1977/78koa izan zen, haur gutxi zela eta. Urte tristea benetan hau, batetik, eskolaren itxieragatik eta, bestetik, ezbehar latza gertatu zelako: 1978ko ekainaren 25ean, Sanjoanetan, Urumea ibaian batel estropadak eta Elorrabiko zubian jende gehiegi ikusmiran eta pisuarekin erori egin zen. Sei lagun ito ziren. Horien artean Mª Pilar Arrieta, Arriatsu eskolako ikasle bat.

Srta. Juliak 10.000 pta. bilduak zituen ikasleekin Igeldora ibilaldia egiteko. Ezbehar hori gertatu zenean, ibilaldia bertan behera utzi zuten eta diru horrekin lore-koroa erosi omen zuten Mª Pilarren oroimenez.

Langile Ikastolako haurrek 1978ko urrian Arriatsuko Eskolan eman zioten hasiera ikasturte berriari.

Arriatsu Eskola gaur (1999an)

•Garai hartako eskola guztiek estufa beltz bat izaten zuten neguan hotzari kontra egiteko. Gela erdian edo albo batean, sua egurrez egin, tximiniako hodi luzea leihotik kanpora kea boteaz, eta estufaren bueltan alanbrea, haurrak erre ez zitezen. Eta haurrek, batez ere mutilek, alanbre hori zuten jostailu: beren eserlekutik altxatzen zirenean, komunera, edo beste bati zerbait esatera, zakarrontzira... disimuluan arkatza karraskatzen omen zuten alanbrean, soinua atereaz, "tirriii, tarraaa...". Batzuek barre egiten zuten, beste batzuek sustoa hartzen zuten... eta azkenean señorita haserre. Mutilak, azioa eginez gero, pozik.

•*Kalkulo*neko neskak ordu erdi lehenago joaten omen ziren Arriatsuko eskolara, gelan sartu baino lehen txingoan saioa egitera. Beren baitan pentsatzen omen zuten: "Arriatsu baserriko zakurrak etorriz gero, non sarturik ez dugu". Ze beldurra pasatzen zuten!

•Behin, bi neska-mutilek, bakoitza bere baserritik eskolarako bidean zihoala, bidegurutze batean topo egin zuten. Bidean hor sortu zaie arazoa: mutilak Madrid "Z" letraz bukatzen zela zioen, eta neskak "D" letraz amaitzen zela. Baietz eta ezetz, azkeneko hitza señoritak zuen. Beraz, eskolara iritsi bezain azkar, hor doaz biak zuzenean señoritarengana. Eta honek Madrid "D" letraz bukatzen zela. Neskaren poza, mutilak baino gehiago zekiela eta!

•Garai hartako haur batzuk oraindik gogoratzen dira nola Mola eta Moscardo jeneralak hil zirenean Espainiako banderari borla beltza erantsi zioten.

ESKERRAK

Hau dena bildu eta herriari azaltzeko modua egin duzuen guztiei, batez ere herriko artxiboari, han hainbat datu aurkitu ditudalako, eskerrik asko !

Eskerrik asko kontu xaharrak kontatu eta argazkiak utzi dizkiguzuen guztioi. Jarrai zuen ***"Arriatsuko Unibertsitatea"***k eman eta erakutsi dizuenarekin, horrek lagundu baitizue zaretenak izaten.

Eutsi goiari !

NOTAS SOBRE LA REAL FABRICA DE ANCLAS DE HERNANI

Luis Lerchundi

Felipe V, primer rey de la dinastía borbónica en España, al subir al trono quiso garantizar la seguridad del reino, su comercio e imperio. Para conseguir estos objetivos vio con claridad la necesidad de instaurar una Marina Real potente y moderna y mejorar la industrialización del país, pero no pudo conseguir sus pretensiones a causa de las guerras en las que se vio envuelto el Reino de España, guerras que impidieron la plasmación efectiva de su política de mejoras.

Fue en el reinado de su sucesor, Fernando VI, y bajo la dirección del Secretario de Marina, el Marqués de la Ensenada, cuando se encaró de manera decidida la tarea de crear una fuerte Marina Real, para cuyo desarrollo se buscó fuese independiente de suministros extranjeros. Una de las múltiples medidas que tomó Ensenada en 1749, fue asignar a distintas provincias la fabricación de determinados productos: a Galicia le fue encomendada la producción de lonas, a Levante y Granada la de jarcias (aparejos y cabos), a Sevilla y Barcelona la de artillería y a Vizcaya y Guipúzcoa les correspondieron clavazón (clavos) y anclas.

Dentro de esta política de autosuficiencia se enmarca la creación de la Real Fábrica de Anclas de Hernani. El 19 de octubre de 1750 es la fecha en que la Hacienda Real aprobó la concesión a la villa de Hernani, como propietaria de la herrería de Fagollaga, y a los dueños de las de Picoaga y Ereñozu[1], la Contrata, o Asiento, para la fabricación en el Valle del Urumea de 20.000 quintales castellanos[2] de anclas de distintos pesos y medidas. Las ancoras tenían que ser entregadas en el plazo de cuatro años, a 5.000 qs. anuales, iniciándose el Asiento desde comienzos del año 1751.

La firma de la Contrata hizo de la Real Fábrica de Anclas de Hernani el centro de producción de anclas más importante de la península y significo el comienzo de la expansión de su fabricación en Guipúzcoa, expansión que se mantuvo en auge hasta finales del s. XVIII.

INFRAESTRUCTURA NECESARIA PARA LA PRODUCCIÓN DE LOS 5.000 QUINTALES ANUALES

Una vez obtenido el contrato real, los asentistas se encuentran con que carecen de las instalaciones necesarias para labrar las anclas y anclotes[3] prometidos. En el término de Hernani

[1] En el primer párrafo del Asiento se especifica quiénes son los titulares del mismo: "...La villa de Hernani poseedora de la Herrería de Fagollaga en el valle del Urumea, Dñª Josepha Gregoria de Veroiz, y Dn. Joseph Ygnacio Duque de Estrada, Tutores y curadores de sus hixos, dueños de las Herrerías de Picoaga y Hereñozu en el mismo Valle (...) deseosos de contribuir a su Real Servicio en la fabrica de anclas para la Armada, proponen el asiento siguiente...". ODRIOZOLA OYARBIDE, Lourdes: " La construcción naval en Guipúzcoa. Siglo XVIII ". Diputación Foral de Gipuzkoa. Donostia 1997; pág. 505.

[2] Un quintal son 100 libras, aproximadamente 46 kg.

[3] Los anclotes son anclas de menor tamaño cuyo peso oscila entre 10 y 29 quintales.

existían dos talleres u oficinas[4] que las fabrican pero, son propiedades particulares y por lo tanto, ajenas a la Contrata. El Padre Larramendi (mentor de uno de los propietarios de las herrerías del Urumea), después de consultar con Juan Fermín de Guilisasti (afamado y experimentado maestro ancorero) y con los tres maestros ancoreros que van a comenzar a trabajar en la Real Fábrica, decide que sean seis las oficinas mayores necesarias para fabricar las anclas y anclotes contratados.

La villa de Hernani, en noviembre de 1750, empieza a construir en Fagollaga cuatro de esos seis talleres y a la vez pide al propietario de uno de aquellos dos particulares, al ferrón Manuel de Guilisasti, su cesión. Después de realizar fuertes presiones sobre él, el Asiento consigue que ceda su taller de Oyaneder durante un año. Inmediatamente, a comienzos de enero de 1751, se empiezan a efectuar en el interior del edificio la obras necesarias para aumentar a dos el número de oficinas bajo su techo, a la vez que se les dota de los aparejos necesarios para producir anclas de gran tamaño, ya que la instalación estaba preparada únicamente para producir anclotes. Acabadas las obras, a finales de enero de 1751, comienza en Oyaneder la producción de anclas para el Asiento. El 27 de abril, una vez pasado el pertinente examen de los inspectores, el capitán D. Francisco Antonio de Oquendo y Juan Fermín de Guilisasti, se entregan en el muelle de San Sebastián las seis primeras que salen de sus fraguas y que constituyen la primera aportación de la Real Fábrica de Anclas de Hernani a la Marina Real. Un poco más tarde, el 3 de julio, se pesará una segunda remesa de otras seis unidades que junto con las anteriores constituirán toda la producción de Oyaneder mientras estuvo activa en solitario.

El 4 de agosto se ponen en funcionamiento las cuatro nuevas oficinas construidas en Fagollaga y los días 10, 11 y 12 de noviembre se pesan allí 11 anclas y 45 anclotes, de las que 4 y 21 respectivamente fueron producidas en Oyaneder.

A finales del año 1751, Manuel de Guilisasti reclama su propiedad cedida al Asiento, a cuya devolución se opone la Villa. Finalmente, el ferrón obtuvo judicialmente la restitución de su propiedad, ante lo cual no le queda más remedio a la Contrata que edificar, en 1752, otros dos talleres en Fagollaga para

"Ofizinas" de Oyaneder. Edificación en Osiñaga bailara de donde salieron las primeras anclas y anclotes de la Real Fábrica de Anclas (Foto: L. Lerchundi)

[4] "Oficina" es la denominación que en el s. XVIII se da a los talleres donde se fabrican las anclas. Una oficina de anclas es el conjunto de instalaciones, instrumentos y herramientas, generalmente situadas bajo techo y entre cuatro paredes, necesarias para transformar en ancla el hierro tocho que viene de la herrería. Como elementos de la oficina encontramos: fragua mayor y menor, yunque, barquines (fuelles de gran tamaño), frontales, pescantes, martillos mayores y menores, aros, cadenas, gabias, cuerdas etc. Un edificio taller puede contener una o varias oficinas y en ellas trabajan equipos de martilladores, dirigidos cada uno por un maestro.

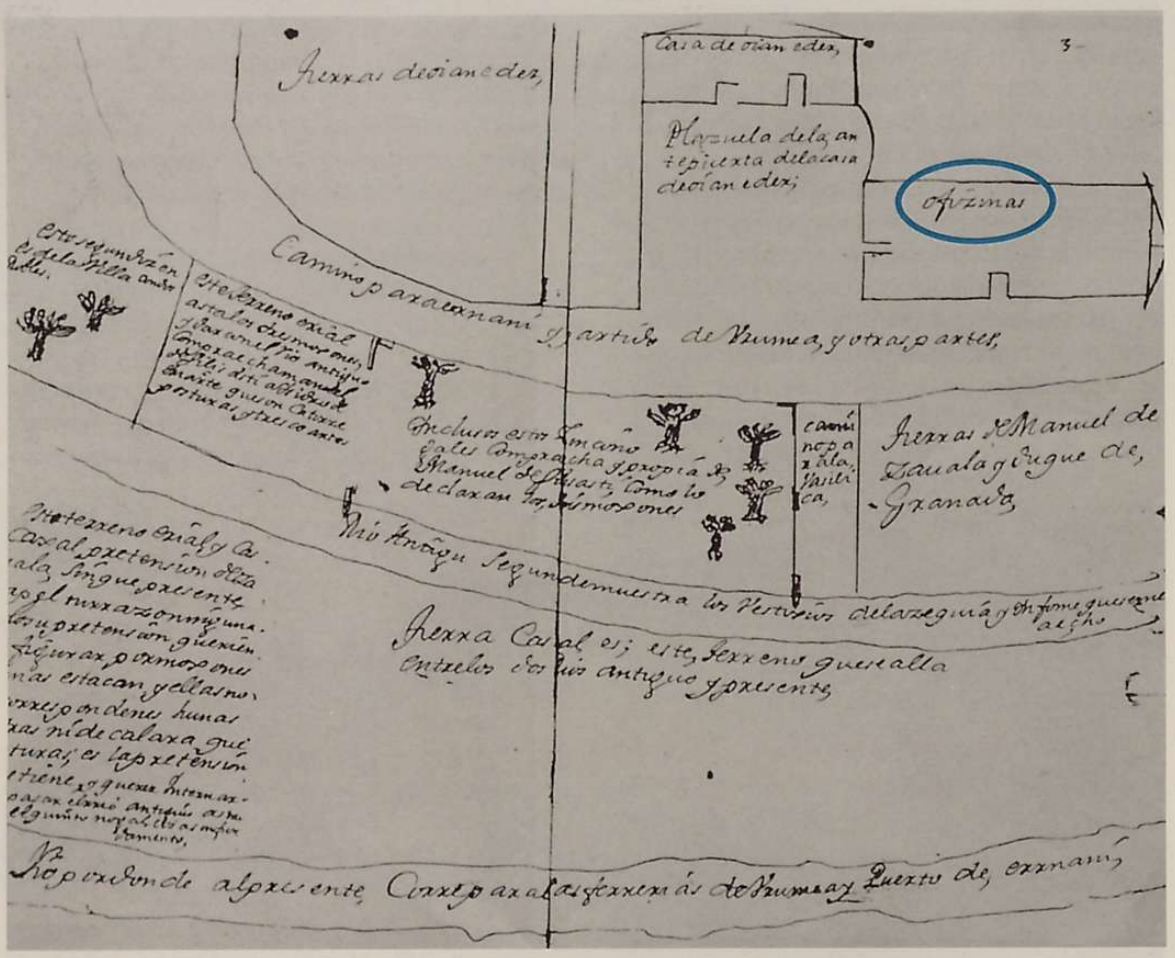
así completar los seis calculados para lograr los objetivos del Asiento.

VESTIGIOS DE LA OFICINA DE OYANEDER Y DE LAS DE FAGOLLAGA

Como hemos visto, dos fueron los lugares de Hernani donde se fabricaron anclas para la Marina Real: Oyaneder, también conocida como Oyaderrenea, y Fagollaga. La visita a tales emplazamientos se hace necesaria a la hora de comprobar la existencia, o no, de restos de las oficinas del Asiento.

edificaciones en la zona coincide plenamente con lo representado; certificándose que la construcción hoy al borde de la carretera es la oficina donde se fabricaron las doce primeras anclas que el Asiento ofreció a la Marina Real.

Por el contrario, el examen en la zona de Fagollaga no ofrece localización alguna de huellas visibles de las seis oficinas que allí se construyeron. Los únicos que pueden pertenecer al enclave siderúrgico son los restos de una pared de piedra que se encuentran en la orilla de río, a la altura de las ruinas de una edificación de muros de piedra, de tres pisos, existentes en el lugar.

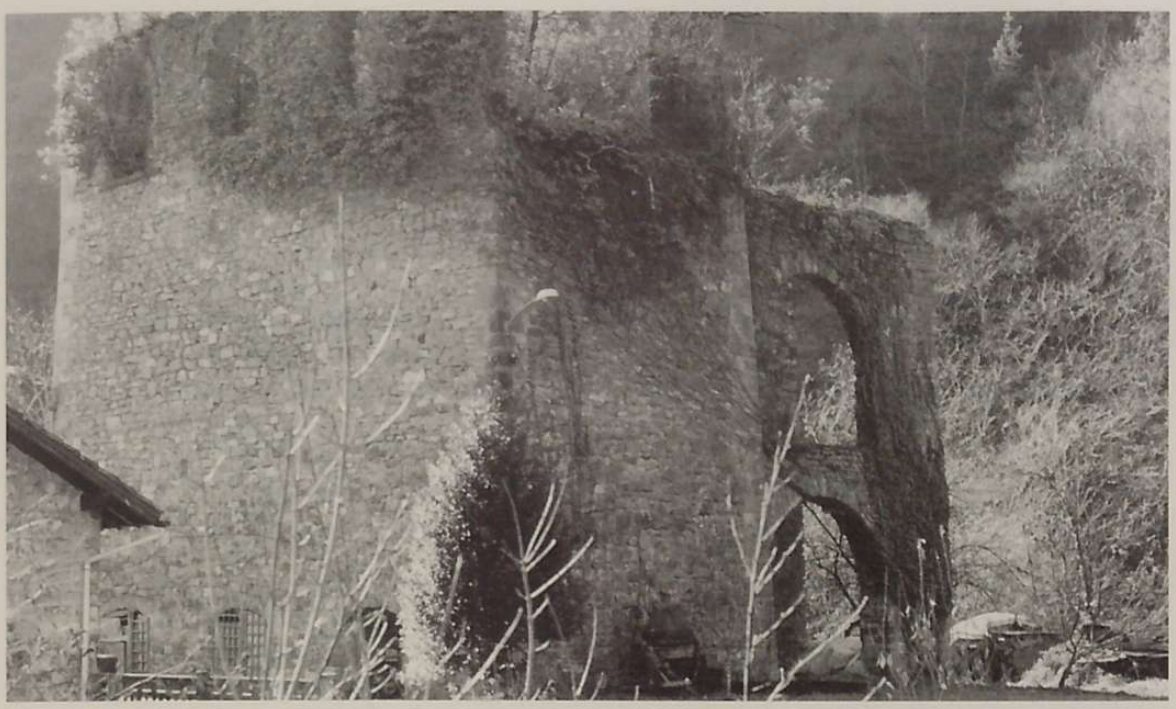

Plano conservado en el Archivo Municipal de Hernani, en el que se representan las posesiones de Oyaneder. En el se puede apreciar el edificio destinado a oficinas.

En el Archivo Municipal de Hernani[5] se conserva un sencillo plano de la Casa de Oyaneder en el que se aprecian el caserío y algunos terrenos adyacentes. De igual manera, un pequeño edificio identificado con el nombre de "ofizinas". A pesar del tiempo transcurrido, la ubicación actual de las

Esta inexistencia de restos de las antiguas oficinas de Fagollaga puede chocar a bastantes hernaniarras pues existe la creencia, bastante extendida en la localidad, de que los vestigios de la construcción allí existente pertenecen a la antigua Real Fábrica de Anclas.

[5] Archivo Municipal de Hernani (en adelante A.M.H.); E-7-I-24/1. Año 1779.

Restos existentes en Fagollaga. En el presente articulo se documenta la creencia de su no pertenencia a la Real Fábrica de Anclas (Foto: L. Lerchundi)

Por el momento, ante la falta de otras posibilidades de investigación, se impone el estudio de la documentación notarial de la época para así localizar en ella los datos que permitan conocer con mayor rigor las características constructivas de los talleres donde se fabricaron las anclas y su ubicación.

LAS PRIMITIVAS OFICINAS DE FAGOLLAGA

Basándonos en esa documentación argumentamos la hipótesis anteriormente presentada.

Así, en base a ella, podemos analizar las características de construcción, tanto aquellas que las autoridades municipales, antes de la concesión del Asiento, consideraban debían ser las de los edificios que iban a albergar las oficinas, como las que se atribuyen en documentos posteriores a los edificios de Oyaneder y Fagollaga.

En dos cartas enviadas por el Concejo de Hernani el 29 de junio y 8 de agosto de 1750, nos encontramos con alusiones a la descripción física de las edificaciones donde se producían las anclas[6]. La primera de ellas es el *Memorial Adicional* (documento que Hernani remite al monarca, conteniendo sus proposiciones para obtener el Asiento); la segunda es una misiva dirigida al Marqués de la Ensenada.

En el Memorial, la máxima autoridad hernaniarra habla de que *"...Podrá la suplicante* [Hernani] *dar principio a la fábrica de anclas, luego que se erija la oficina de ellas con sus fraguas, y demás partes, que son pocas, y en cuya erección se podrán tardar tres, o cuatro meses..."*[7] .

En la segunda carta, con motivo de haber elevado Hernani la propuesta de producción anual de anclas de 1.500 a 3.000 qs., el alcalde afirma que para poder hacer frente a este aumento necesita que no se le quiten sus carbones y que *"...se erigiese por cuenta de S. Magd. una oficina correspondiente de poco costo, bastando un edificio con solas sus cuatro paredes y tejado, y las fraguas y pescantes con proporción a la cantidad que debía fundirse..."*[8].

[6]Esas citas (alusiones) son del momento en que Hernani ofrece al rey producir 3.000 qs. de anclas anuales. La oferta inicial de la villa fue de 1.500 qs., luego subió a 3.000 y, finalmente, se ofrecieron 5.000, que fue la cantidad escriturada en la Contrata.
[7]Archivo General de Simancas; Secretaria de Marina, 342.
[8]A.M.H.; C-5-III-3/2.

De los dos escritos podemos deducir que la oficina está concebida como un edificio simple, que consta de cuatro paredes y un tejado y en el que se deben colocar el número de fraguas que se consideren necesarias para conseguir los 3.000 qs. Igualmente, deducimos que su coste es de poca entidad y que el plazo para su construcción es corto: tres o cuatro meses. Estas consideraciones sugieren que el edificio al que se refieren es más sencillo que lo que nos indican los restos del inmueble que hoy se encuentra en Fagollaga.

Por otra parte, finalizado el año de cesión de Oyaneder al Asiento, su dueño, Manuel de Guilisasti, reclama la oficina; a su devolución se opone la Villa, por lo que acude al corregidor y es este quien, finalmente, ordena que le sea devuelta. Ante la tardanza, Guilisasti argumenta que durante el año que han estado utilizándolas, la Villa podía haber erigido veinte edificios como el de Oyaneder de haberlo querido, y añade que la obra necesaria para levantar un inmueble como el suyo no es una gran empresa, pues se reduce a cuatro paredes y un techo, y que su coste es de solo 600 pesos, que es una cantidad relativamente modesta. Ahondando en la descripción, Gerundio de Maquillaga[9], en uno de sus panfletos, describe el edificio cedido por Guilisasti de esta manera: *"...cedió, pues, Maisuchoa* [es el alias de Manuel de Guilisasti] *su oficina; esto es sus paredes, suelo, y techo, todo mondo, y despojado, y en estado indiferente para fábrica de Anclas, o para corral de vacas..."*. La frase nos dibuja una imagen clara de cómo era el edificio que alojaba la oficina.

En definitiva, las descripciones de Guilisasti y Maquillaga no difieren de la que más arriba hace el Concejo de Hernani en su carta al Marqués de la Ensenada. Las características generales de los inmuebles son, pues, las mismas para todas las edificaciones comentadas. Si en la forma son iguales, debemos preguntarnos si en calidad de construcción había diferencias notables entre ellas.

El examen actual de la edificación de Oyaneder nos muestra una edificación con paredes de mampostería amalgamada con cal y arena, unas piedras sillares en los ángulos y un techo de no mucha altura. Según describe Maquillaga, las oficinas de Fagollaga se construyeron algo más cómodas y amplias que las de Guilisasti, pero no añade nada sobre la calidad de los materiales empleados en la obra. Sin embrago, de la documentación de la época, podemos obtener algunos datos que permiten comprobar la igualdad de los materiales empleados tanto en Oyaneder como en Fagollaga.

En el contrato para la construcción de las paredes de las oficinas de Fagollaga, contrato realizado el 28 de diciembre de 1750 entre representantes de la villa y maestros canteros, las autoridades se comprometen a darles a pie de obra toda la piedra, cal y arena que necesiten para su ejecución, y, posteriormente, en el momento del pago, se especifica que los trabajos realizados son paredes de mampostería con piedras sillares en su unión. Esta descripción de la calidad del material empleado coincide con la del que se utilizó para con Oyaneder y se aleja del tipo utilizado en la construcción del edificio cuyos restos se conservan actualmente en Fagollaga, sillarejo[10].

En segundo lugar, otro argumento que desaconseja aceptar que las actuales ruinas sean el enclave de las seis oficinas, es la existencia en ellas de tres pisos. En el hipotético caso de que alguna de las oficinas estuviera situada en el segundo piso, esto añadiría al proceso de fabricación el problema adicional del descenso de las anclas a tierra, amén del peligro añadido por el excesivo peso que tendría que soportar la planta superior; las anclas que se fabrican alcanzan en algunos casos más de setenta quintales (algo más de 3.220 kg.).

Es más razonable que todas las oficinas de anclas estuvieran al nivel del suelo, con lo que se facilita su traslado hasta las alas o barcas donde debían ser cargadas y enviadas por el Urumea con destino al puerto de Santa Catalina de San Sebastián. Esta idea se reafirma por la existencia, en el suelo de cada uno de los talleres, de una concavidad abierta

[9] Con motivo del pleito que entabló Manuel de Guilisasti con los dueños de las herrerías, se distribuyeron por Hernani y zonas próximas ejemplares de hasta cinco panfletos distintos firmados por D. Gerundio de Maquillaga, seudónimo que parece ocultaba a Larramendi

[10] El sillarejo es una modalidad entre la mampostería y el sillar, de bastante mejor calidad que la primera; es una piedra labrada o alisada, a veces no totalmente, por una de sus caras. La piedra sillar se distingue del sillarejo en que es una piedra escuadrada y lisa por todas sus caras.

con la finalidad de ayudar a dar la vuelta a las anclas durante el proceso de su fabricación; solían permanecer cerradas con tablones. Este aspecto es descrito en varios documentos redactados entre 1765 y 1772.

De igual manera, al hacer alusión al tejado del edificio, se debería hablar en singular, refiriéndose a un solo techo. Sin embargo, las referencias encontradas sobre el tejado de las oficinas no describen un techo único para todas, sino que atribuyen uno a cada una de ellas. En agosto de 1765 la villa saca *"...a pública almoneda y remate el retejo de los tejados de las oficinas de la fábrica de anclas y sus habitaciones,... y la composición y remiendos que se deben hacer en ellas y fuera de ellas..."*[11].

Entre las reparaciones a ejecutar se encuentran: *"...lo primero, que en las aberturas de los tejados y en el paraje de sobre las fraguas ha de poner el rematante veinte cabrios, cada uno de largura de nueve y medio a diez codos... Que, en los tejados de todas las dichas oficinas, en su retejo ha de menear y poner en forma sesenta y siete mil y trescientas tejas... Que, en el paraje de las aberturas de sobre dichas fraguas, ha de poner trescientos codos de ripia clavando y a su costa;..."*[12].

La realidad que nos sugieren las citas anteriores es totalmente contraria a la existencia de un solo tejado para todas las oficinas, como ocurriría si estuvieran todas en un solo edificio; y es aún más contradictoria si se encontraran repartidas entre planta baja y primer piso. Todo lo anterior nos insinúa que cada taller contaba con un tejado particular, con abertura sobre la fragua, haciendo imposible su inclusión en un solo inmueble.

El último razonamiento que vamos a argumentar en apoyo de la opinión favorable a la sencillez en la construcción de las oficinas, en contraposición con la calidad de las ruinas actuales de Fagollaga, es el carácter provisional que se atribuyó a las oficinas desde el comienzo del Asiento; es decir, las oficinas se levantaron con la finalidad de que perdurasen fundamentalmente durante los cuatro años de la Contrata. El motivo de este carácter provisional reside en que, a pesar de haberse concedido el Asiento a Hernani, el monarca pretendía la construcción de la Real Fábrica de Renteriola, que sí estaba concebida con carácter permanente, destinada a durar durante muchos años.

Por ese motivo el rey no quería implicarse en una obra de grandes dimensiones en el Valle del Urumea y eligió que las instalaciones de su fábrica fueran provisionales, es decir, algo sencillo y que aguantaran al menos los cuatro años del Asiento.

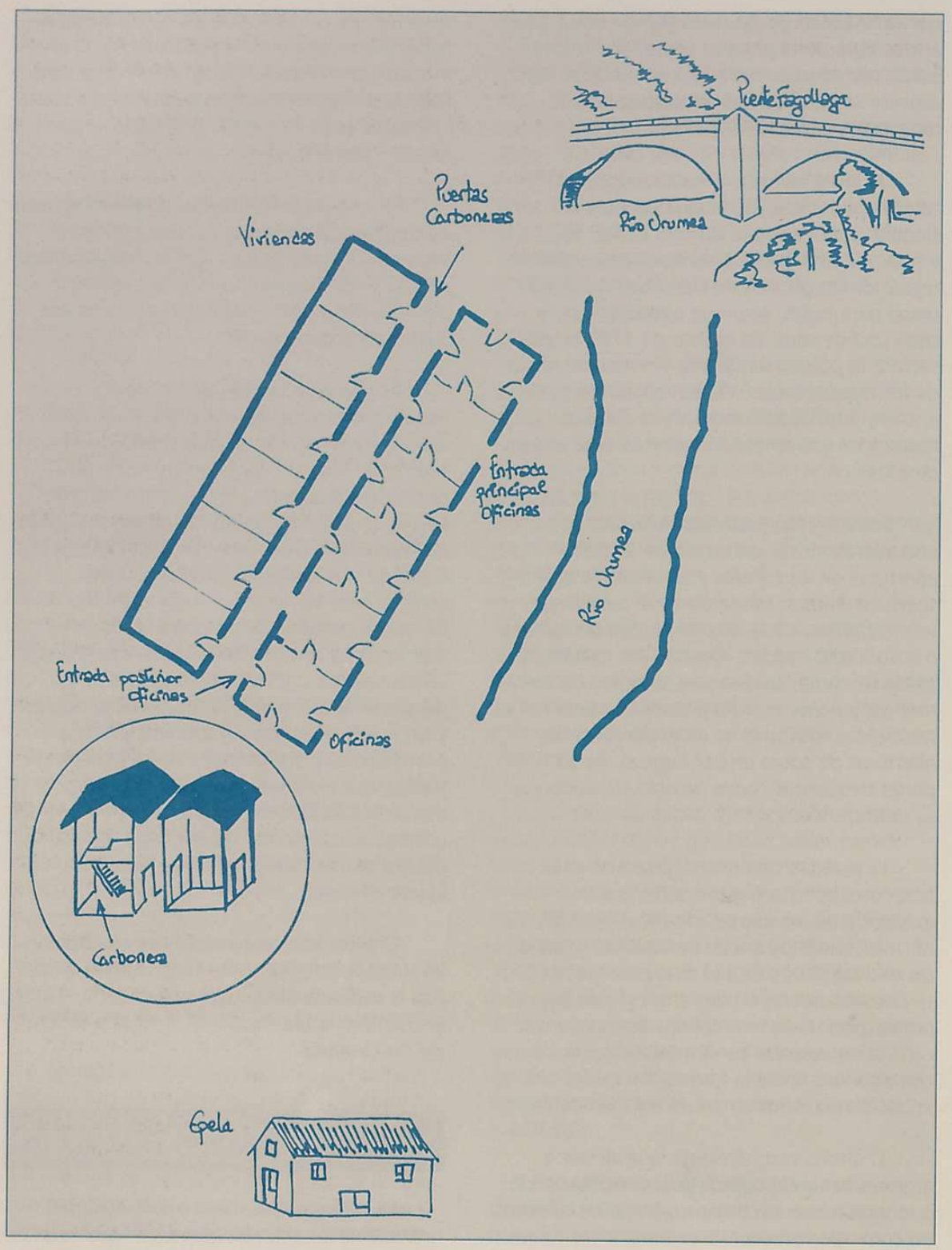
Así, en la redacción del convenio con los canteros que antes hemos comentado, y en varias escrituras más, se dice que corre de cuenta de Hernani la ejecución *"...de las oficinas provisionales..."* que, para fabricar anclas, se están haciendo por orden real junto a la herrería de Fagollaga. El artículo XI de la Contrata nos arroja más luz sobre este carácter provisional: *"...si fuere el animo de V. M. que* [su establecimiento sea sólido y permanente] *se obligará la Villa a formar a costo y costas...* [Pero en atención a tener ideada en otra parte la fábrica estable quisiera V.M. que las oficinas del Urumea solo sean provisionales y puramente subsistentes por el tiempo que durare la presente urgencia], *ofrece la Villa hacer a V.M. el servicio de costearlas, esperando sin embargo, que su piedad se mueva a gratificarla con alguna ayuda de costa..."*[13].

Este carácter provisional con que fueron levantadas las oficinas de Fagollaga no encaja con la acabada obra cuyos restos se encuentran actualmente en el lugar a la vera del río Urumea.

DISPOSICIÓN, ORIENTACIÓN Y ENCLAVE DE LAS OFICINAS DE ANCLAS

En aquellos documentos consultados al respecto de los arrendamientos de las oficinas de "labrar" anclas y de las viviendas de los maestros ancoreros que trabajaban en ellas, datados entre 1765 y 1780, encontramos referencias que dibujan la disposición de los talleres: en fila y unidos por sus paredes longitudinales, comunicándose entre ellos por puertas.

[11] Archivo Histórico de Protocolos de Guipúzcoa (en adelante A.H.P.G.); leg. 3-1370, fol. 373 rº y vtº.
[12] Ibidem.
[13] ODRIOZOLA OYARBIDE, Lourdes: " La construcción naval en Guipúzcoa. Siglo XVIII ". Edit. Diputación Foral de Gipuzkoa. Donostia 1997; pág. 505-506.

Dibujo representativo de la disposición, orientación y enclave de las oficinas del Real Asiento de Anclas (Dibujo: Xabier Zilbeti)

En 1765 se anuncia al futuro arrendatario de los talleres y dos viviendas que tendrá que colocar a su costa la puerta que separa las dos primeras oficinas que están al lado del puente de Fagollaga. El dato sobre la comunicación de las oficinas se amplia en 1772, cuando José Antonio de Zavala, que alquila cuatro de los seis talleres, hace constar que *"...se halla cerrada la puerta por donde desde dicha segunda oficina se pasa a la tercera;... Dijo que protestaba y protestó para que por ello no se le pare perjuicio, por cuanto siempre ha*

visto estar abiertas las puertas para poder andar, y pasar de oficina a oficina..."[14] .

La opinión sobre el alineamiento y comunicación de los edificios se confirma en marzo de 1780, cuando la villa acepta la petición formulada por el ferrón de Hereñozu, Milián Francisco de Ateaga (sic.), para alquilar la sexta oficina, que en ese momento se encuentra desocupada. A cambio, la villa exige que el ferrón *"...había de cerrar a su costa, fuese de tabla o de argamasa el costado de dicha oficina, de suerte que no tuviese comunicación a las restantes oficinas..."*[15] .

De todo lo expuesto, deducimos que las seis oficinas estaban dispuestas en fila y contiguas unas a otras por sus paredes. Ello facilitó que cuando se erigieron las dos sustitutas de las de Oyaneder, con un año de retraso con respecto a las cuatro primeras, fueran simplemente añadidas en uno de los extremos de la hilera de talleres.

Al respecto a la orientación de las oficinas, en uno de los alquileres se especifica que los talleres arrendados son *"...las dos primeras oficinas que están al lado del puente de dichas herrerías..."*. En otra ocasión se precisa que el taller alquilado es el mismo que *"...han señalado y separado a la parte de las casas de Epela... "*. Finalmente, en 1772 se detalla que, con motivo del alquiler de cuatro oficinas y sus viviendas, a la que inicia la hilera se le designa como la *"...primera oficina (esto es comenzando a contarlas desde la que se halla hacia la misma herrería denominada Fagollaga propia de la villa)..."*.

De las concreciones anteriores se desprende que uno de los extremos de la fila estaba cercano al puente de Fagollaga, o lo que es lo mismo, en dirección a la herrería; y que el confín opuesto de la fila estaba próximo a las casas de Epela, lo que conlleva que la hilera o cadena de oficinas estuviera colocada paralela al río.

Al igual que se alquilaban las oficinas, también lo eran las viviendas o "casas de habitación", destinadas a los maestros ancoreros que dirigían las primeras. En ocasiones, cuando eran arrendadas se señalaba también en los documentos, al igual que con las oficinas, un número ordinal para fijar su posición en la fila y un punto de referencia para definir su orientación. En 1765 se arriendan tres casas que *"...son las tres primeras que están seguidas viniendo desde la casa llamada Echeberria para las dichas ferrerías..."*[16] .

En otra ocasión, en 1777, se define a una vivienda como la *"...la 1ª de la parte de Epela... "*. Este interesante dato nos permite identificar Epela como lugar o punto de referencia común al respecto de la señalización de las oficinas y de las viviendas e induce a pensar que las hileras de oficinas y viviendas se asentaban de forma paralela.

Esta hipótesis se refuerza por la existencia de carboneras bajo cada residencia y de las trece puertas que se abrieron en la construcción de las cuatro primeras oficinas. Los almacenes situados en las plantas bajas guardaban el carbón que se utilizaba en las fraguas de las oficinas. Situadas esas carboneras, o almacenes, de forma igualmente, paralela, facilitabase así el transporte de la materia combustible hacia los talleres. Este lógico ordenamiento fue ideado por el maestro arquitecto Ibero, que estuvo en Hernani para proyectar las obras a realizar en Fagollaga, levantando las plantas y alzados de las oficinas.

Es lógico pensar que las oficinas y las viviendas estuviesen en hileras aisladas y paralelas entre sí. Las primeras tenían paredes comunes que las separaban y dos puertas que las unían con las contiguas, salvo las de los extremos que solo tenían una. Las "casas de habitación", de parecida disposición, respondían al concepto de "casas adosadas". Uno de los extremos de cada fila estaba cercano al puente de Fagollaga, orientado hacia la herrería, y el otro confín apuntaba hacia las casas de Epela y Epeleko Etxeberria. Las referencias a estas casas, a la hora de señalar la orientación de uno de los extremos de las hileras de talleres y viviendas, son debidas a la no existencia de ninguna otra edificación desde Fagollaga hacia, en dirección

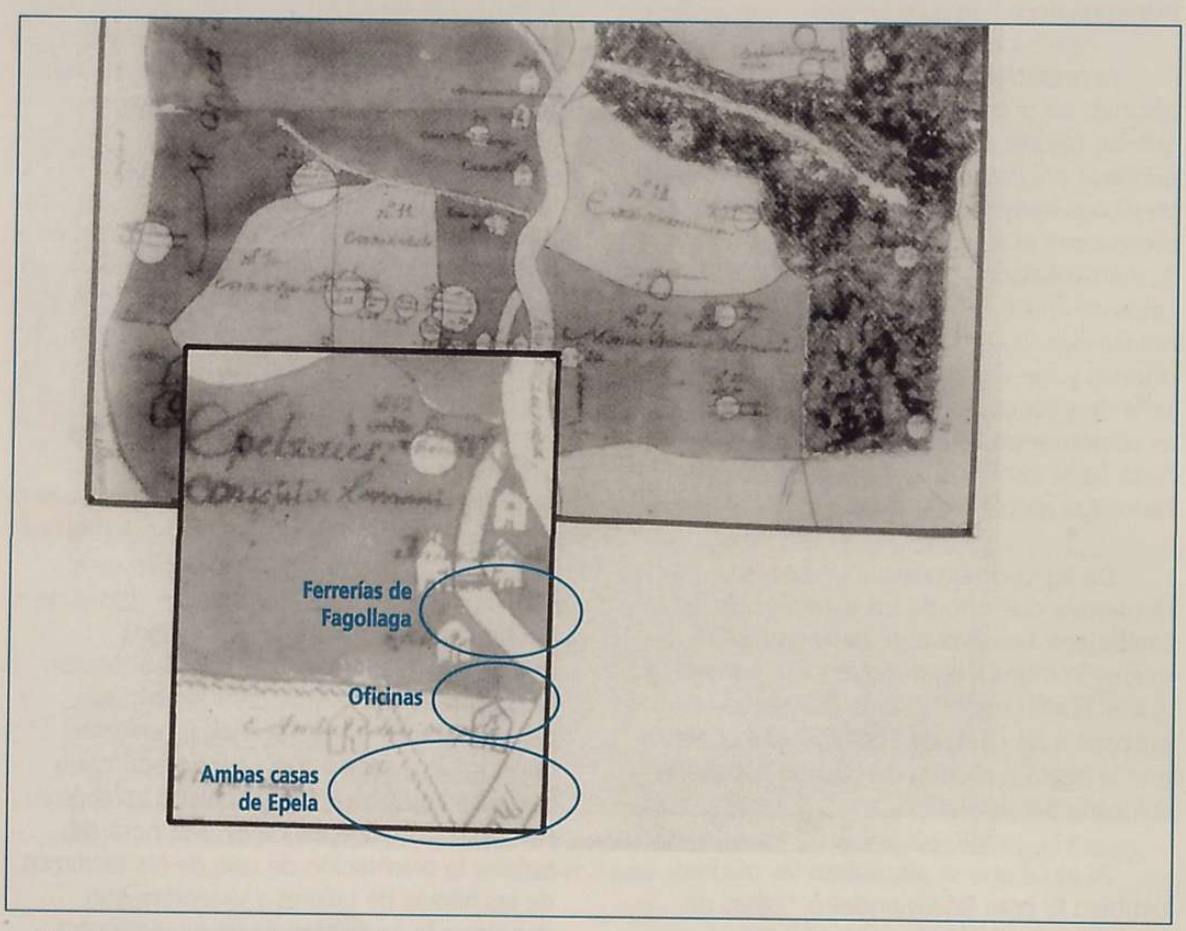
[14] A.H.P.G.; 3-1410. Escritura de 23 de noviembre de 1772.
[15] A.H.P.G.; 3-1430. Escritura de 29 de marzo de 1780. Este taller, por estar colocado en uno de los extremos de la alineación, solo tenía una puerta de comunicación con la quinta oficina y una pared común con la misma.
[16] La casa Etxeberria es la casa Epeleko Etxeberria, que estaba al lado de la primitiva casa de Epele, actualmente desaparecida.

a, Hernani; tomándose estas únicas como tales, partiendo desde el extremo opuesto, desde el puente de Fagollaga como decimos, hacia Hernani[17].

La cuestión más interesante que nos podemos plantear llegados a este punto, es identificar el lugar en que se ubicaban las oficinas de anclas. Uno de los limites de la hilera de talleres estaba cercano al puente de Fagollaga pero... ¿hacia qué lado?. Afortunadamente, con motivo de un arrendamiento de varios talleres, podemos hacernos una idea de ello: *"...desde el puente de Fagollaga para abajo..."*; es decir, entre el puente de Fagollaga y Epeleko Etxeberria.

Las deducciones aquí presentadas se ven reforzadas por un plano conservado en el Archivo de la Real Chancillería de Valladolid[18]. En él se muestra la situación de la Ferrería de Fagollaga, y, cercano a ella, en dirección a Hernani, el lugar que ocupaban las oficinas de anclas. Además, un dato muy interesante: dos casas muy próximas, una junto a la otra *"...ambas casas de Epela..."*. Las edificaciones no pueden ser otras que la primitiva Casa de Epela y Epeleko Etxeberria, con lo que se cumple la hipótesis avanzada: las oficinas estaban muy cerca de Fagollaga, entre el puente, que no aparece en el plano, y las casas de Epela[19].

En conclusión, estos datos que hemos comentado apuntan, por el momento, ante la ausencia de otros datos más fiables, a la creencia de que las ruinas existentes en la zona de Fagollaga no son los restos de la antigua Fábrica Real de Anclas y que pertenecen a un edificio de origen y finalidad distinta.

Plano en el que se puede apreciar la ubicación de las "Ferrerias de Fagollaga", las "Oficinas" y "Ambas casas de Epela"; conservado en el Archivo de la Real Chancilleria de Valladolid.

[17]Consultar los planos editados por el Ayuntamiento de Hernani y el Dpto. de Ordenación del Territorio, Vivienda y Medio Ambiente del Gobierno Vasco.
[18]Los datos al respecto de dicho plano son facilitados por el urnietarra Luixmari Zaldua Etxabe, que lo reproduce en el libro "Seles de Urnieta" (Kulturnieta S.A. 1996).
[19]La proximidad entre le herreria y las oficinas se impone para facilitar el transporte del tocho de hierro de las primeras a las segundas.

BERTSO PAPERAK

HERNANI ZAHARRAREN ALDAKETA

(1) Mutil koskor bat Zizurkiletik
heldu nintzan Hernanira,
ta harrituta ipini nintzan
herri zar honi begira,
tranbia ere ikusi nuan
sartzen herrian erdira,
gaur galdetzen det garai hartako
edertasunak non dira?

(2) Garai hartako edertasuna
nolabait galdu genduan,
herri-hizkuntza ta herri-bizitza
genitun gure onduan,
alkartasun bat ederra eta
tranbia-re bagenduan,
jakin nahi nuke patxada hura
ea nork eraman duan.

(3) Tranbia kendu ziguten eta
hortik dator aldakuntza,
ta ezagutzen ez gendun asko
sartu zan gero honuntza,
etxez beteta ikusten da gaur
orduan zana baratza,
derrigorrez gaur negarrez dago
Hernani zure bihotza.

(4) Zarren etxea egin zen eta
baita-re kiroldegia,
beharrezkoak ziraden biak
esatezkero egia,
ilun zegoen herri batean
berriz pistu da argia,
orain berriro ikusitzen det
etorbide bat garbia.

(5) Len Tilos-Ezki dantza lekua
besterik inon ez huan,
orain Young Play-en ibiltzen dituk
Galarretako auzuan,
gazte asko hor eroritzen dek
ustegabean lazuan,
saiatu-arren, beiñe atera
ezin leiken arazuan.

(6) Hor Galarretan Jai Alai deitzen
dioten frontoi maitia,
pelota maite duten gehienak
horrera joaten baitia,
han jokatzen da pelota xeztaz
izena du remontia,
iruditzen zait horixe dala
askoren errematia.

(7) Autobia-re egin dute-ta
hauek dira aldakuntzak,
batzuentzako ziaro gaizki
bestientzako laguntzak,
tren bizkorra-re badator eta
ondo beiratu bakoitzak,
laister urrea balioko du
Hernani zure arkaitzak.

(8) Orain artian herri zar hontan
gu bizi ginaden jator,
eta merezi dituan gauzak
garbi esatera nator,
leno tranbia bagendun baino
orain tren bizkorra dator,
hontaz aurrera sagardoteira
laister joango gera hor.

(9) Txantxilla kendu ziguten eta
Zubipe dute egina,
Txantxilla zegon lekuan berriz
kotxe leku atsegina,
etzait iruitzen egin dan lana
izan denik hutsegina,
nere iritziz hori izan da
egin dan gauza haundina.

(10) Urte batzutan ikusi degu
herri zar honen mudantza,
gauza bat kendu bestea jarri
hor izan da aldakuntza,
baina oraindik gurekin degu
herri hontako hizkuntza,
aurrera ere batak besteai
egin zaiogun laguntza.

(11) Gazte jendeak par egingo du
neri gauz hauek entzunik,
esango dute gizon zar honek
ez ote daukan zentzunik,
baina ez pentsa par-aldi horrek
ez duala erantzunik,
gure denboran etzan izaten
holako errestasunik.

Joxe Mari Ormazabal "Tturko"

PORTUKO ASTO KARRERAK: 50 URTE JENDEA ALAITZEN

Iban Oyarzabal

Iaz, 2001. urtean, portuko asto karrerek berrogeita hamargarren urtemuga ospatu zuten. Seguru asko 50 edizio baino gehiago egingo ziren, baina kontatu, jaietako antolatzaileek 50 besterik ez dituzte kontatu.

Lasterketen jatorria, eta baita auzoko festena ere, Espainiako gerra zibilaren aurretik kokatzen da. Joxe Retegi auzoko aitonak dioenez, gerra hasi baino lehen egin ziren lehenak. Gauza segurua da 1935ean egin zirela, eta 1934an agian ere bai. 1936an, ordea, ezin izan ziren jaiak ospatu, festak abuztuaren amaieran izaten baitira, eta gerrak uztailaren 18an izan baitzuen hasiera.

Guda 1939an amaitu zen, baina urte pare batetan ez zen jairik izan, beldurra zegoelako eta baimenak lortu ezin izan zirelako. Gauzak horrela, 1941ean, gosearen garaian, ekin zieten berriro festa eta asto karrerei. Ordutik hona karrerak urte guztietan egin direla diote auzoko zaharrek. Horrenbestez, 50 edizio baino gehiago izango ziren, baina jaien arduradunek egindako lanean 50 besterik ez dituzte kontatu.

Hasierara bueltatuz, asto karrerak egiteko ideia Lasarteko zalditokiak eman zuen. Han zaldi lasterketak egiten ziren, eta haiek imitatzeko asmoz-edo, Portuko gazteei asto lasterketak egitea bururatu zitzaien. Orduan, Hernani inguruan behintzat, ez zen asto lasterketarik beste inon egiten, eta Portukoak hasi zirenetik beste toki askotan ere egiten hasi ziren.

Lehen, orain bezala, festak eta lasterketak antolatzeko baimena eskatu behar zitzaion udaletxeari. Dirua ere udalak ematen zuen batzuetan, eta auzoan festetarako argiak behar izaten zirenez, udalak elektrizista bidaltzen zuen argiak jartzeko festek iraun bitartean.

Hasierako urte haietan Portuko jaiek eta, bereziki, asto karrerek izugarrizko fama zuten. Inguruko herrietatik, Astigarraga, Urnieta..., jende ugari joaten zen Portura lasterketak ikustera. Erroskilla saltzaileak, txurro saltzaileak eta beste hainbat pertsona etortzen zen, eta giro ezin hobea izaten zen.

Aldaketa nagusiak

Urte guzti hauetan zehar karreren mamia ez da aldatu, bai, ordea, azala. Lehen, astoa lortzeko, egun batzuk lehenago joaten ziren jabearengana, igandean astoa ordubeterako uzteko eskatuz. Karreren egun berean, hasi baino ordu erdi lehenago, auzoko gazteak herriko baserrietara joaten ziren astoaren bila. Garai hartan asto ugari zeuden, eta gehienetan ez zuten arazorik izaten 6 bat lortzeko, nahiz eta batzuetan 4 edo 5 besterik eskuratu ez. Gehienetan Portuko eta Osiñagako astoak eramaten ziren. Etxekoandreen astoak ziren batik bat, esnea partitzeko erabiltzen zituztenak; gainean zeramaten saskia kendu eta Portura eramaten zituzten. Karrera egin, eta berriro eramaten zituzten baserrira bueltan. Batzuetan gertatu izan da astorik lortu ezin izana, une horretan jabeak behar zuelako lan egiteko.

Lehen, abiapuntua eta helmuga orain auzorako sarrera dagoen parean egoten zen, ez baitzegoen orain Ibarrolaburu plaza izenaz ezagutzen duguna. Juezak "ia" esan eta bakoitzak ahal zuen bezala ateratzen zen. Makila eramaten zuten denek, Joxe Retegik esaten duenez, "zuk ematen ez bazenion, atzekoak ematen zion, batzuetan zure astoari eta bestetan zuri".

Asto gainera igotzeko ere komeriak izaten zituzten. Astoek ez zieten-eta gainean jartzen uzten. Baserrietako astoak ohituta zeuden saskia gainean eramatera, baina norbait gainean jartzen zitzaionean astoa saltoka eta ostikoka hasten zen.

Lehen lasterketa bakarra egiten zen, igandean eguerdiko 12etan hain zuzen ere. Ibilbidea ere beste bat zen. Karabeleraino joaten ziren, Karabel Portuko zatitzat jotzen baitzen garai haietan. Han buelta eman eta berriro Portura. Eta inork tranparik egin ez zezan, Karabelen lagun bat jartzen zen epaile moduan, eta astoek haren inguruan buelta eman behar izaten zuten berriro Portura abiatu baino lehen. Hala ere, asto mantsoenak zituztenak ez ziren inoiz Karabelera joaten; bide erdian egiten zuten buelta.

Xelebrekeriak

Garai hartan asto gainean ibiltzen zirenek diotenez, askotan erortzen ziren lurrera.

Auzoko astoek primeran ezagutzen zuten ibilbidea, baina kanpokoek ez, eta horiek ibilbidetik atera eta edozein lekutara joaten omen ziren. Gainera, esnea eramaten zuten astoak ohituta zeuden jende artean ibiltzen, baina baserriko astoek bere jabea besterik ez zuten ezagutzen, eta horiek ziren "zailenak". Arrak eta emeak inguruan tokatzen zirenean ere komeriak izaten zituzten astazainek asto gainean irauteko. Txantxa giro eta alaitasun horregatik joaten zen hainbat jende Portura jaiak eta, bereziki, asto lasterketak ikustera. Hasierako urte haietakoren batean, Errotaberri baserriko astoak, adibidez, astazaina lurrera bota eta alde egin zuen. Etxeko bidea aurkitzen ez, eta jendea beregana arrimatzen zenean korrika hasten zen. Handik bizpahiru egunera harrapatu ahal izan zuten azkenean.

Orain, ordea, nahiz eta lasterketen izpiritua berdina izan, egiteko erak asko aldatu dira.

Lehengo moduan astoak lortzea ezinezkoa izango litzateke orain, ia astorik ez dagoelako. Hori dela eta, orain dela 8 urte Mutrikuko pertsona bati esker lortzen dituzte asto guztiak. Bera ganadu tratutan ibiltzen denez, erraztasun handia du astoak lortzeko. Hala ere, gertatu izan da sei asto eskatu eta berak lau asto bakarrik eta bi poni ekartzea. Asto bakoitzagatik 10.000 pezeta ordaintzen dituzte. Berak ekartzen ditu animaliak lasterketa hasi baino ordubete lehenago, sokak-eta jartzen dizkie, eta lasterketa amaitzean jaso eta bueltan eramaten ditu berriz.

Orain sei asto izaten dira. Gehiago ekartzen badituzte arazoak daudelako astazainak aurkitzeko. Batzuetan gertatu izan zaie sei asto ekarri eta bost astazain bakarrik lortzea eta asto bat lasterketan parte hartu gabe geratzea. Baina 2001. urtea berezia zen. Lasterketen 50. urtemuga ospatzen zen, eta zerbait berezia egitearren, hamahiru asto ekarri zituzten. Horretarako, aurreko urteetan astazain ibilitakoei sei hilabete lehenago galdetu zieten ea prest egongo ziren berriro asto gainean jartzeko. Denen baietza jaso zuten, eta aurrera. Hamahiru asto ikusi ahal izan genituen Portuko kaleetan gora eta behera.

Ez dago teoriarik asto azkarrena zein den jakiteko, baina astazainek nahiago izaten dituzte txikienak; handiak ez ditu inork aukeratzen, beldurra ematen baitie animalia handien gainera igotzeak. Mantsoen dabilenari tokatzen zaio asto handiena.

Astazainak kaleko jantziekin ateratzen ziren lehen, orain, berriz, mozorroturik ateratzen dira Portuko gazteak. 20 bat urte daramate pailazoz, mexikarrez, pilotuz, gladiadorez, emakumez, eta abarrez jantzirik lasterketak egiten. Horrek, dudarik gabe, jaiari kolorea eman eta jendeak hobeto pasa dezan lortzen du.

Bihurguneetan larri

Oraingo ibilbideak ere ez du zerikusirik garai batekoarekin. Orain Ibarrolaburu plazatik atera, aldapatxoa igo, eskuinetara jo, eta "Shangai" tabernan dagoen etxeari buelta eman eta gero, berriro plazara. Astazain guztiak bat datoz ibilbidearen zailtasun handiena bidegurutzeak edo bihurguneak direla esatean. Auzora sartzeko aldapatxoan beti egoten da jendea, eta astoek jarraitzen diote bideari, gutxi gorabehera, baina kanpora irtetean ez da jenderik izaten eta astoek, nahi duten bidea hartzen dute. Inoiz gertatu izan da astoak kuarteleko aldapa igotzen hasi eta aldapa erdian astazaina astotik jaitsi beharra animalia goraino igo ez zedin.

jo zion hankan, eta baita asto batek astazaina bota eta haren sabelaldea zapaldu ere. Batzuei ez zaie inporta horrelakoak jasatea, baina bada erori eta gero asto gainean gehiago igo ez denik. Zer izango litzateke asto lasterketa horrelako "aberiarik" gabe...

Apustuak

Lasarteko zaldi lasterketetan apustuak egiten dira, jakina denez, eta Portukoak ez ziren gutxiago izango. Orain 10 urte hasi ziren apustuak egiten. Javi Perez Vacas zen apustu arduraduna. Txartelak egin, dirua jaso, irabazleei dirua eman... dena bere esku zegoen. Behin besterik ez ziren egin, baina 50.

Gaur egun hiru lasterketa egiten dira, eta astazainek astoa aldatzen dute lasterketa bakoitzean. Astoari ez diote ez zelarik ez ezer jartzen eta, horren ondorioz, bizpahiru egunetan minberatuta ibiltzen dira lasterketako parte-hartzaileak. Hori bai, makila eramaten dute ia denek, eta aitortu dutenez, oso gustura jotzen omen diete ipurdian astoei.

Erorikoez ez da inor libratzen, ez haiek ez hauek. Asko erortzen direla aitortzen dute oraingo astazainek. Anekdotak ere badituzte. Behin, adibidez, lehen zerratokia zen etxe horren parean Joxe Retegiren andrea omen zegoen lasterketak ikusten. Bat-batean, astoa beregana joan zen, bultza egin zion eta andrea egurren kontra erori zen. Ospitalera igo behar izan zuten. Beste batean, berriz, asto batek Floridako neska kozkor bati ostikoa urtemuga aprobetxatuz, berriro jarri zen Javi buru-belarri lanean. Oso bitxia izan zen. Apustuak egin behar zirenez (20 durokoa zen apustu bakoitza), 13 astoak bereizteko telatxoak jarri zizkieten, bakoitza bere zenbakiarekin. Eta noski, apustu egin nahi zutenek astoen datu gehiago jakin nahi zituzten. Horretarako, eta umore bikainez, antolatzaileek apustu horri bat prestatu zuten. Eta agian gehiegi esatea bada ere, lasterketek baino arrakasta gehiago izan zuten apustu horiek.

Eta horrelaxe igaro ziren 2001eko festak eta asto lasterketak. Berezia izan zen, 50. urtemuga ospatzen zelako, baina berriro esan behar da, kontatutakoak direla 50, baina, seguru aski, gehiago izango zirela ospatutakoak.

ADELAIDA ODRIOZOLA ARTOLA

José Mª Logroño Zubillaga

Adelaida Odriozola cumplió, el pasado 21 de septiembre, 100 años; es por ello por lo que, con intención de ofrecerle un pequeño homenaje, su nieto nos recuerda a grandes rasgos, lo que ha sido, es, su vida y los recuerdos que, ahora, desde la distancia (reside fuera de la localidad), guarda de una persona con la que convivió directamente durante muchos años, de su amona.

Adelaida Odriozola

Cumplir cien años es todo un acontecimiento para cualquier persona; no solo para ella, sino también para todos aquellos que están junto a ella y más aún, si se trata, como en este caso, de un ser querido.

Adelaida Odriozola Artola siempre ha hecho gala de sus orígenes; no obstante sus padres, Manuel Odriozola Mitxelena y Mikaela Artola Egües, eran naturales de Gabiria y Lezo respectivamente.

Pero, nuestra homenajeada nació lejos de la tierra de sus antepasados. El 21 de septiembre de 1901 venía al mundo en el municipio de Potes, en la actual provincia de Cantabria. Por motivo de los negocios que llevaba su padre, la familia se había instalado en aquellos parajes cercanos a los Picos de Europa. Fue la menor de tres hermanas y, como hemos podido comprobar, la más longeva. Su padre, Manuel Odriozola, ostentaba la concesión administrativa del correo entre Unquera y Potes, labor que llevaba a cabo sobre caballos a lo largo del desfiladero, entonces más tortuoso que ahora, de la Hermida y donde, en cierta ocasión, con aire de leyenda contaba Adelaida, se le cayeron los animales al río.

Contando Adelaida con ocho meses de edad falleció el padre, y con ello comenzaron las desgracias para aquella familia que hasta entonces había llevado una vida cómoda y sin sobresaltos. Los negocios empezaron a ir mal y con el paso de los años la situación, por lo que conozco, se hizo insostenible. Su madre, Mikaela, optó por regresar a su tierra, y, al contar con una tía en Hernani, Ignacia Artola, llegaron a este pueblo a finales de junio de 1919, el día 30 de aquel mes, concretamente. Se instalaron primero en Fuera Portales, luego en Cinco Enea, para pasar después a la que sería su vivienda definitiva y la que marcó toda su vida en el pueblo: el nº 44, 1º izqda. de la calle Mayor. Allí vivió con su marido, mi abuelo, Crisantos Logroño, natural de Tierra Estella, de Mañeru más concretamente. En aquella casa, donde igualmente residimos yo y mi familia durante más de 16 años, nacieron sus tres hijos, de los cuales la mayor, una niña, murió al poco de nacer.

Son, aquellos, los años de trabajo en la empresa textil de Santiago Carrero, que, como muchos de los que lean estas líneas recordarán, se encontraba situada en el actual paseo que arranca de Atsegindegi, en la prolongación de Urbieta kalea. Adelaida recuerda esta época con especial cariño y, con ella, a las compañeras que por aquel entonces trabajaron a su lado.

Trabajó también en una cooperativa que había en la calle Urumea; decir que, no sé si por mi actual lejanía, nunca me he acostumbrado a llamarla calle Kardaberaz ó Kardaberaz kalea. De entonces es el recuerdo hacia Paco Lizasoain, con quien compartió tareas y ratos de trabajo.

Con compañeras a la puerta de la cooperativa por aquel entonces existente en la calle Urumea. Adelaida es la segunda a la derecha.

Llegó la guerra, y con el estallido de la contienda, la huida hacia Bilbao. Estos sucesos le marcaron profundamente, como a la mayor parte de las personas de aquellas generaciones. Son innumerables las anécdotas y vicisitudes de aquel momento que he escuchado contar de sus labios, algunas de ellas trágicas, otras, sencillamente divertidas.

Adelaida (última fila, primera a la izqda.) con un grupo de trabajadoras de la fabrica de punto Santiago Carrero.

De mente lúcida y con una memoria privilegiada, mi familia y yo mismo conocemos, por los relatos que contaba, todos los entresijos del Hernani de entonces. Anécdotas, historias divertidas, apodos o motes, la posguerra...; en fin, relatos de una época pasada llena de situaciones que hoy pudieran parecer sacadas de una novela increíble, pero que, sin embargo, para bien o, para no tanto, sucedieron. De todas formas, no es éste, quizás, el momento ni la ocasión de reproducir esos pasajes.

Enviudó en 1964, y desde entonces (ha vivido siempre con su hijo José Mari), prácticamente en toda mi existencia, considero, ha tenido una vejez con una calidad de vida que ya la quisiéramos todos para nosotros cuando llegue el momento.

De entre los años 1974 y 1989 es de cuando me llegan los recuerdos de su grupo de amigas. Recuerdo especial para la que fue, a la postre, su gran amiga y a la que todos en casa guardamos un enorme cariño, Inaxi Goñi. En casa de esta se reunían para todo. Fueron épicas las tensiones que se suscitaban en las partidas de cartas que jugaban los jueves. En este punto quiero recordar también a Maritxu Goñi, Tomasita Azpiazu, Felisa Eguren y a otras de las que mi recuerdo es más vago.

Viajaron a Salou, a Laredo y a otros lugares, siempre con la intención de no dejar de ver y visitar nada. Fueron años de vitalidad y de vivir la vejez con optimismo e ilusión. Con más de ochenta años iban a Donostia en autobús a pasar la tarde, y creo saber que disfrutaban muchísimo.

En Junio de 1982 nos trasladamos a la calle Larramendi y este cambio le supuso la añoranza continua de la que había sido su casa en la calle Mayor.

El tiempo ha ido pasando. Las amigas, los conocidos y sus contemporáneos han fallecido y ella, entre nosotros, gracias a los cuidados y atenciones de su nuera Paqui, y los que el personal del Centro de Día tiene con ella. Acude diariamente de lunes a sábado desde hace tres años y esa movilidad e ir de un sitio a otro, de casa al centro etc. es lo que la mantiene en forma y lo que hará, si Dios quiere, que el próximo 21 de septiembre celebremos el 101 cumpleaños de Adelaida.

A pesar de no haber nacido en Hernani, ella se siente profundamente hernaniarra y su agradecimiento hacia el pueblo que la acogió en 1919 siempre será grande. En Hernani, además, están enterrados todos sus seres queridos, excepto su padre y su hermana mayor, que ha principios del siglo XX emigró a Argentina y a la que nunca más volvió a ver.

Desde Pamplona, donde vivo, quiero que estas líneas sean un homenaje hacia mi amona pero también hacia aquellas personas que vivieron junto a ella, que pasaron por su vida y que tuvimos la oportunidad de conocer. Son el legado de un Hernani pasado, que poca gente conoce ya, y que contado por Adelaida podría dar para varios libros.

Con su grupo de amigas y el matrimonio Azpiazu – Goñi.

JOSE LUIS BERASATEGI: "LERA LASTERKETEI ESKER IRAUN DU TXAKUR NORDIKOAREN ARRAZAK"

Estitxu eta Ixiar Eizagirre

Argazkiak: Jose Luis Berasategi

Jose Luis Berasategi mendian bere txakurrekin

"Han eta hemen, txakurrak hanka hutsik" esaten zen lehenago. Gaur kroketak jaten ikusiko dituzu, edo Tilosetan pote bat hartzen, edo igandeetako orrazkerarekin Kale Nagusian paseatzen. Baina txakurren berri inork badaki, hori Jose Luis Berasategi da, Orkolaga kaleko "Bitxos" animalia dendako nagusia. Jose Luisek txakurrekin elurretan gozatzen du gehien. Txakurrak lerari lotu eta zeharkaldiak egiten ditu mendian barrena; tarteka lasterketetan parte hartu ere bai.

Lera-txakurren kirol honi "mushing" deitzen zaio, eta zerbait gehiago jakin nahita, eskarmentua duenarengana jo dugu.

- **Jaio: Bilbon, 1966an.**
- **Hernanin bizi da, duela 7 urte etorrita.**
- **Orkolaga kaleko "Bitxos" animalia dendako nagusia da.**
- **Lera txakurren kirolean edo "mushing"-ean 1989an hasi zen, espainiar estatuan kirol honetan hasi zen lehenengoetakoa da bera.**
- **Lera txakurrekin zeharkaldiak egiten ditu, Benasque aldean batez ere. Gehienetan bakarrik joaten da.**
- **Lasterketak: zazpi alditan parte hartu du "Pirena" lasterketan, eta Espainia eta Europako txapelketetan ere parte hartu izan du, baita lasterketa partikularretan ere (batez ere Nafarroa, Madril, Aragoi eta Asturiaskoetan).**

Nondik dator lera txakurren edo "mushing" kirola?

Kirola Estatu Batuetatik dator, Alaskatik. Mende hasieran epidemia bat zabaldu zen, eta "Iditarod" izeneko herri isolaturaino umeentzat sendagaia txakur leren bidez garraiatu zuten. Ekintza haren omenez lasterketa bat jokatzen hasi zen, egungo "Iditarod" lasterketa famatua bihurtu dena. Kirol hau, AEB eta Kanadan asko zabaldu zen, eta gero Europara hedatu zen.

Kirol hau nola iritsi zen estatu espainiarrera?

Hona lehendabizi txakurrak heldu ziren, eta gerora sortu zen kirolarekiko zaletasuna. Jendeak, Estatu Batuetara lanera edo turismo egitera joanda, hantxe ezagutu zituen "Alaska Malamuten" txakurrak. Arraza honekin maitemindu zirenek, eta hona ekartzeko adina diru zutenek, hegazkinetan ekarri zituzten. Gero "Husky" txakurrak ekartzen hasi ziren, edertasun lehiaketetarako. Eta geroago, berriz, txakur hauekin kirola egin nahi genuenok hasi ginen txakurrok ekartzen.

Estatu espainiarrean lera txakurren kirolean hasi zen lehenengoetakoa zara zu. Nola sartu zinen mundu horretan?

Niri atentzioa eman zidana, lehenengoz, txakurrak izan ziren. Aldizkarietan ikusi, eta txoratuta utzi ninduten. Galdezka hasi nintzen, baina ez zegoen txakurrok eskuratzeko modurik. Lehenengo txakurrak Madrilen erosi nituen, edertasun lehiaketetarako erabiltzen zituzten "Husky" horietakoak ziren. Jabe batzuei ez zitzaien batere ondo iruditzen nik txakur horiek lera lasterketetarako erabiltzea, tratu txarra ematea zela iruditzen zitzaien, eta txakurrak desitxuratu egiten zirela.

Txakurrak erosita, madrildar eta asturiarrekin biltzen hasi nintzen. Hasieran ez genekien askorik, eta egiten genuena gauzak garraiatzea zen: gurpilak, kateak ... denetatik! Horietako madrildar bat albaitaria zen, eta bera hasi zen lerak fabrikatzen. Nire lehenengo lera hura eskuz egindako egurrezko bat izan zen, Frantzian egiten zirenei kopiatua. Gerora, elurrik ez zegoenetarako gurpil handiko trizikloen ideia inportatu zen Frantziatik.

Ereñotzuko borda batean 10 txakurreko taldea duzu. Nola entrenatzen dituzu urtean zehar?

Entrenamenduaren lehen zatia txakurrek giharrak egiteko da. Horretarako ez diezu korrika eginarazi behar, tira bakarrik egin behar dute. Ni balaztatzen joaten naiz, pisua jarri eta ez diet batere laguntzen. Paseatzea da kontua, eta orduantxe gozatzen dut nik gehien. Ibilaldiak egiten dituzu hemengo pistetan barrena: Añarbe, Leitzaran ... Elurrik egiten ez duenean lau gurpileko bizikleta bat erabiltzen dut. Hemen beroak estutzen duenean, gune altuetara joatea beste erremediorik ez dago. Urbasa eta Opakua aldera jotzen dut gehienetan, ia gauero tenperatura jaitsi egiten baita toki horietan. Azaro aldera txakurrak sendo egoten dira, eta abiadura lantzen has zaitezke orduan. Eta hor hasten da niri gustatzen ez zaidan fasea: helburu batzuk markatu behar dituzu, denborak eta distantziak finkatu, elikadura zaindu, eta gainera "musherrak", nagusiak, ere korrika hasi behar du, lasterketetarako batez besteko abiadura zaintzea garrantzitsua delako. Gainera gehienetan ilunduta entrenatzen duzu, eta fokoak jarri behar izaten dira txakurrak kontrolatu eta bidean ez kaskarrekorik hartzeko.

Lera txakurrekin txangoak egiten dituzu, baita lasterketatan parte hartu ere. Zer alde dago zeharkaldi eta lasterketen artean?

Kirola bera ez da gehien gustatzen zaidana. Gehien maite dudana zeharkaldiak dira: toki batera iristen saiatzea, txakurrekin mendi gailurrera igotzea, paraje berriak ezagutzea... Zeharkaldietan, gehienetan elur birjina tokatzen zaizu, inork zapaldu gabea. Metro erditik gorako elurra dagoenean, txakurrek ezin zaituzte zu garraiatu, eta nagusiak oinez joan behar izaten du txakurren aurretik!

Lasterketan, berriz, azkar joatea da kontua: txakurrek dena eman behar dute, abailari eutsiz, eta nagusiak (edo musherrak) ere jota bukatzen du. Musherra korrika joaten da denbora guztian, jaitsieretan eta lautadetan bakarrik doa lera gainean. Akabatuta iristen zara, eta bi ordutan ezin zara mugitu ere egin. Horregatik da nahitaezkoa "handlerraren" laguntza: bera da lasterketa bukatzean txakurrak zaintzen dituena, eta lan guztiak egiten dituena.

Zeharkaldiak egiteak gero eta beldur gehiago ematen omen dizu...

Bai, batez ere mendi altuetara jotzeak. Mendian arazoa jaistea da. Igoera, azken batean, gehienetan oinez egin behar izaten duzu, batez ere elur birjina denean. Baina jaitsieretan, elurra gogortzen denean, lera gainean joan behar duzu derrigor, eta irristadetan lepoa jokatzeko gero eta beldur handiagoa dut. Lehenago egiten nituen erokeriak gaur bi aldiz pentsatzen ditut. Gainera zeharkaldietara joateko denbora da behar dudana! Baditut asmo batzuk buruan: behin zeharkaldi bat egin nuen, Aneto inguruan. Tuc de Mulleres mendira igotzea ez nuen lortu, oso izoztuta zegoen eta jaitsierak izutu egiten ninduen. Berriro saiatzeko gogoa dut, ordea, udaberrian agian, eguraldiak laguntzen badu. Buruan darabilkidan beste ametsa, Mulacen mendira igotzea.

Lasterketetan parte hartzen duten musher edo gidari denek euren txakur talde propioa dute, edo musherrak kontratatuak dira?

Badira kontratatuak diren musherrak ere. "Kenel" (edo txakurtegi) batzuk oso ezagunak dira dituzten txakur arraza eta taldeagatik, eta lasterketetan lehiatzeko musherrak kontratatzen dituzte. Txakurrak eramateko atleta bat bilatzen dute, lasterketetako profesionala bakarrik dena, forma fisiko onenean dagoena. Azken batean, lasterketa internazionalean euren taldeak postu on bat lortzea bilatzen dute, euren kenelaren izenak sona izatea. Propaganda bidea da.

Atleta ona izanagatik txakur horiekin gertutasuna izan beharko du...

Bai, horregatik pasatzen dute denboraldi bat txakur horiekin entrenatzen eta bizitzen. Sekretua hortxe dago. Azkenean, maila goreneko ekipoak ikusita, ohartzen zara txakur hauek denak berdinak direla, alde bakarra entrenamenduan dagoela, eta musherraren inteligentzian. Txakurrek dena ematea lortzea da musher on baten lana. Txakurrekin konektatzea lortu behar duzu, eta txakurrek zuri ez beldurrik hartzea. Lider ona izatea da kontua.

Zer taktika berezi prestatzen dira lasterketetarako?

Batzuetan, lasterketaren azken zatian onenak emateko trebatzen dira txakurrak. Horretarako, entrenamenduetan azken zatira iristen zaren aldiro agindu bat ematen diezu, etengabe. Txakurrek azkenean asimilatu egiten dute mezua: "bukatzen ari gara". Entrenamenduek ez dute beti luzera bera izaten, txakurrek jakin ez dezaten agindua entzun arte bukatzera doazenik. Taktika hau lasterketarako erabilgarria izan daiteke, baina lasterketan zehar gehiegi erabiltzen baduzu, gehiegitan eman badiezu ibilbidea bukatzera doan abisua, azkenean txakurrek ez dute sinesten benetan azken zatian daudenik, tontoak ez dira-eta. Jendeak halako estrategia akatsak egiten ditu. Lasterketa luzea denean, ezin diezu karrera osoan zehar txakurrei dena emateko eskatu.

Mushing kirola zein egoeratan dago?

Arazoa da oso kirol berezia dela, eta lehiatzeko oso garestia. Lasterketetan parte hartzen duten gehienek ez dute txakur talde bakarra izaten, kenel bat baizik: alegia, txakur sail handi bat, eta hortik aukera egiten dute. Horrek eskatzen du, hasteko, toki on bat izatea 15, 20, 30, edo 100 txakur hartzeko. Gainera, denbora izatea bai txakurrak elikatu eta zaintzeko bai 100 txakurrekin entrenamenduak egiteko. Hori dena gutxi balitz, txakurrak garraiatzeko autokarabana edo furgoneta ekipatuak behar dira (lehiaketetan hotelak ordaintzea garestia delako, eta askotan lehiatze-tokitan azpiegiturarik ez delako egoten, mendia edo eski pistak bakarrik). Horrek denak asko zailtzen du kirolean parte hartu ahal izatea.

Federazioa orain urte batzuk sortu zen, eta berari ere garesti irteten zaio lehiaketak antolatzea, beraz, babesleak behar izaten dira derrigor. Azkenean, enpresa pribatuek antolatzen dituzte lasterketak. Gu federazioan neguko kirolen zerrendan gaude, baina zerrendako azkenak gara. Neguko beste kirol asko ekonomikoki egokiak direnez jendearentzat, kirol horiek askozaz azkarrago garatzen dira. Gurea beti izango da oso gutxik egiten duen kirola.

Zein dira lera txakurren ezaugarriak?

Lera lasterketek egin dituzte ezagun txakur hauek. Izatez, euren jatorriko herrialdeetan ia agortuta zeuden arrazak dira. Bakan batzuk baino ez ziren gelditzen, eta horietatik errekuperatu ahal izan dute arraza. Arraza estandarra mantentzea lortu dute, baina egun, lehiak agintzen duenez eta azkarra izatea denez kontua, jada ez dira txakur "nordikoak" bakarrik ikusten.

Txakur nordiko puruak lanerako txakurrak ziren, hotzerako oso prestatuak, baina lehiarako ez hain onak. Izan ere, lasterketa gehienek azkartasuna eskatzen dute. Gaur egun nagusitu dena, baita herrialde nordikoetan ere, "alaskano" izeneko txakur mota da: txakur hibridoa da, odolean "nordikoen" ezaugarri batzuk eta, batez ere, ehiza txakurren geneak daramatzatenak. Erresistentzia handikoak dira, ondo entrenatuz gero bide luzean abiadura bizian joateko gai direnak. Traba bakarra hotza dute. Ehiza txakurretik asko badute, hile gutxi izaten dute eta ezin izaten dute hotza jasan. Pirinioetan ez dute arazorik, baina Alpeetan edo Polonian egiten diren lasterketetan, egun hotza suertatzen bada, asko sufritzen dute.

Garrantzirik ba al du txakurraren izaerak? Txakur bakoitzari bere izaeraren araberako kokalekua dagokio leratik tira egiteko orduan?

Bai, jakina. Taldeburua gidari txakurra da, gehien obeditzen zaituen txakurra, eta agindu gehien betetzen dakiena. Mushingean agindu denak ahotsezkoak dira, ez dago ez aho-uhalik ez zigorrik. Beraz, txakurrak nahi badu ahotsari kasu egingo dio, eta nahi ez badu ez. Gainera txakur denek ez dakite ezkerrera eta

Jose Luis Berasategiren txakur nordikoak

HERNANIKO UDALA ERRUTEGIA

eskuinera biratzen. Horrez gain, gidari txakurrak azkarra ere izan behar du, ze gainerakoak baino geldoagoa bada, jaitsieretan txakurrek elkar zapal dezakete. Gainera badira lasterketetan biltzen diren bide ertzeko ikusleei beldurra dieten txakurrak ere. Gauzarik zailena eta denbora gehien eskatzen duena gidari txakur ona heztea da.

Txakur taldean gainerako postuak azkartasunaren araberakoak dira: zenbat eta azkarragoa den txakurra, orduan eta aurrerago jartzen da, eta bi txakurrik sendoenak leratik hurbilen jartzen dira, horiek direlako gehien sufritzen dutenak. Baina, halere, talderik onenetan txakur ia denak izaten dira azkarrak eta sendoak. Lasterketa denak irabazten dituzten taldeetan, 5 eta 6 gidari txakur ere izaten dituzte!

Txakur taldean, liderrekin arazorik izaten duzue?

Txakur "nordikoak" oso hierarkiakoak dira, eta arazoak izan daitezke. Izan ere, gerta liteke zuk hautatzen duzun liderra euren arteko liderra ez izatea. Baina normalean txakur bera izaten da zure eta euren liderra, eurak jabetzen baitira zuk zein txakurri begiratzen diozun, zeini egiten diozun kasu gehien. Txakur "alaskanoak", berriz, ez dira hain hierarkiakoak, eta ez dira halako arazoak sortzen, euren artean hobeto konpontzen dira.

Asko baldintzatzen duena da, taldean zer sexutako txakurrak dituzun. Nik denak emeak ditut. Ar eta emeak badituzu taldean, emeak arreske daudenean arrak borrokan hasten dira. Gainera nahi ez zenituen kumaldiak etor daitezke. Orokorrean arrak sendoagoak izaten dira emeak baino, baina emeak gidari txakur hobeak dira, agindutakoa errazago betetzen dutenak.

Txakur hauek edertasunagatik oso modan jarri dira Euskal Herrian. Baina pisu batean edukitzeko moduko txakurrak al dira?

Jabearen araberakoa da dena. Ondo zaintzen dakien jabeak pisu batean ere izan ditzake. Baina etxean bere legea jartzen ez dakienak, edo txakurrarentzat denbora gutxi duen jabeak, hobe du halako txakurrik ez izan. Txakur hauek oso basatiak dira, independenteak, beste animalien atzetik ibiltzen direnak, eta batzuetan jan ere egiten dituztenak. Horri gehitzen badiogu asko ibiltzeko beharra dutela, zaildu egiten da hiriko pisu batean eduki ahal izatea. Hierarkiako txakurrak dira, agintari bat behar dutenak. Baina ehiza txakur gehienek bezalaxe, hauek ere berehala antzematen dizute zer nolako pertsona zaren, eta gaizki heziak badituzu, azkenerako eurak dira agintzen dutenak, eta zu zara katean lotuta dagoena.

Orkolaga kaleko "Bitxos" animalia dendako nagusia zara. Gaurko txakurrak ile-apaindegira eta haurtzaindegira eramaten dituztela ikusiko zenuen. Zer iritzi duzu?

Izatez, etxe batzuetan txakurrak euren seme-alabak bezalaxe dira! Zeurekin bizi diren heinean etxeko bat gehiago dira azkenean. Txakurrek pertsonen antz gero eta handiagoa dute. Albaitariei galdetzen badiezu, gaurko txakurrek guk bezalakoxe gaitzak eta arazoak dituztela esango dizute: hasi txakur diabetikoetatik eta depresioa duten txakurretara! Egia da, baita ere, garai batean txakurrak alergia izanda ere herritarrak ez zirela jabetzen, ez zitzaielako gaurko arreta jartzen. Baina halere, gaur gure bizimodu berera ohitu ditugu txakurrak, askotan etxean guk jaten duguna ematen diegu eurei ere, eta azkenean gure arazo berak dituzte txakurrek. Ile-apaindegira eramatea-eta niri ondo iruditzen zait. Zaintzeko modu bat da, eta azkenean bakoitzak ikusi behar du zer tratu izan nahi duen txakurrarekin. Kasu okerragoak ikusi izan ditut: txakur handia pisu txiki batean edukitzen duen jendea, edo animalia exotikoegiak edukitzen egoskortzen den jendea, esaterako.

UDAKO LANALDIA

Bakarne Odriozola eta Gurutze Yarza

Iazko udan, Afrikako bi herrialdetan lanaldi batzuetan parte hartzen izan ginen bi hernaniar: Gurutze Yarza, Eritrean, eta Bakarne Odriozola, Malin. Biek ere beti izan dugu horrelako bizipen edo esperientziaren bat izateko gogoa; nahiz eta biak bide desberdinetatik ibili, helburua bera izan dugu.

Adibidez, ni, Gurutze, URRATS Hernaniko misio taldeko partaidea naiz duela hamar bat urte, eta beti ibili izan naiz hirugarren munduko gaietan lanean. Era berean, ni, Bakarne, maiz ibilia naiz munduko bazterrak ezagutzen eta bertan gertatzen diren arazoez jabetzen eta kezkatzen; baina iaz, beste ikuspegi bat ezagutzeko asmoz joan nintzen. Gure ametsetako bat misioen bizipena izatea zen; horregatik, joan den urtean Afrikara joateko aukera izan genuenez, saiatzea erabaki genuen. Gure helburua zen itzuleran han bizi izan genuenaren berri emanez, besteei kontatuaz, sentsibilizazio lana egitea, herri haietan bizi duten egoera jakinaraztea eta herrialde haien alde lan egiten jarraitzea, noski.

Bizipen hau izateko gogoz ginen, beraz, biak, eta Elizbarrutiko Gazte Idazkaritzak, Misio Ordezkaritzak eta Karitasek osatzen duten Plataformak antolatutako lanaldien berri izan genuelarik, haiekin harremanetan jarri eta eskaera egin genien. Lanaldietara joateko baldintzak betetzen genituenez, onartu egin gintuzten eta halaxe hasi ginen lanean.

Gipuzkoa osoko 18 lagun bildu ginen denera, eta, elkar ezagutu ostean, lanean jarri diru-laguntzak lortzeko. Erantzuna izugarri ontzat jo genezake, batik bat Hernaniko herriari dagokionez.

Lanaldiak lau herrialdetan egin ziren: Chiapas, Ekuador, Eritrea eta Malin. Lurralde bakoitzera lau edo bost laguneko taldetan joan ginen. Lehen esan bezala, bakoitza lanaldi banatan egon ginen: Gurutze, uztailean, Eritrean, eta Bakarne, abuztuan, Malin, biak Afrikan. Nahiz eta herrialde desberdinetan ibili, oso antzeko esperientziak bizi izan genituen, proiektu, helburu edo lanerako eginkizunak antzekoak izan baitziren. Denok dakigunez Afrika askotariko lurraldea da, herrialde, kultura, etnia eta ohiturak oso desberdinak baitira ipar, hego, mendebal eta ekialdean. Guk bi gune besterik ez genituen ezagutu zuzenean, Eritrea mendebaldeko muturrean, "Afrikako adarrean", batak, eta, besteak , berriz, Mali, Afrikako "tripa gainean".

Bi mundu zeharo desberdinetan murgildu ginela esan genezake, kontinente berean baina errealitate desberdinetan. Afrika osoan ikusi eta bizi dira miseria, beharra, pobrezia, gaitzak; hala ere, nahiz eta egoera gordin horietan bizi, duintasunean, eskuzabaltasunez eta bizipenen alaitasunean aberats bizitzen irakatsi ziguten bertan.

Ideia bat azpimarratu nahi genuke lanaldian parte hartu dugun guztiok, bai Afrikako eta Erdialdeko Amerikako herrietan, guk emandakoa baino garrantzitsuagoa izan dela haiengandik jaso duguna; adeitasuna, laguntasuna, elkarkidetza, izadi eta ama lurrari errespetua irakatsi digute, eta edozein arazo txiki zein larriren aurrean neurriz jokatzen.

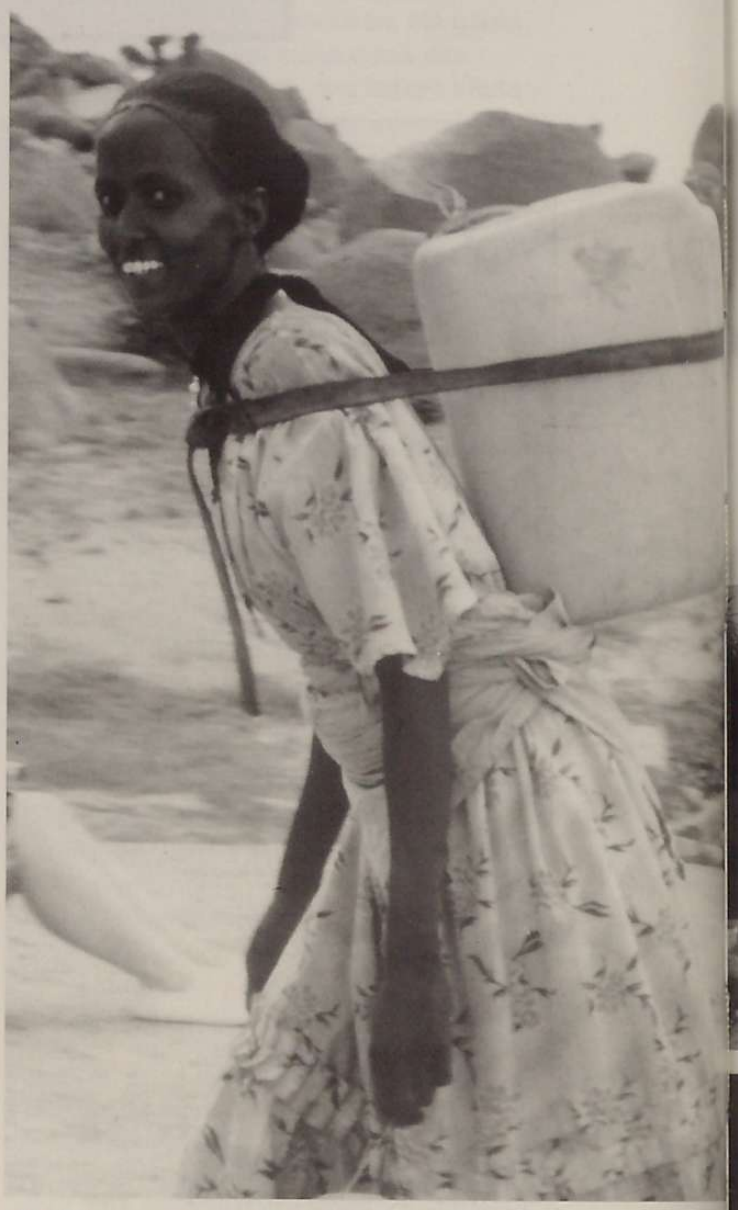
ERITREA

Eritreak 117.600 km²-ko azalera du eta lurralde txikia dela esan genezake. Eritrea "Afrikako adarrean" kokaturik dago; Sudan, Etiopia eta Somaliarekin egiten du muga, eta munduko herrialderik behartsuenetakoa da. Duela hiru urte lortu zuen Etiopiarekiko independentzia hogeita hamar urte gerran egon ostean, eta oraindik gudaren ondorioak nabarmenak dira. Egoera oso gogorra eta zaila da, herri asko suntsiturik daude, gizon ugari dago oraindik Etiopian atxiloturik, emakume askok senar eta semeak gudan galdu dituzte...

Eritrean zazpi etnia daude, eta hizkuntza ofiziala tigriña den arren, etnia gehienek dute beren hizkuntza propioa. Bertako dirua nakfa da. Geografikoki hiru zati ezberdinetan banaturik dagoela esan genezake; mendia, goi-ordokia eta lautada edo basamortua. Ni goi-ordokian egon nintzen 1.900 metroko garaieran dagoen herri txiki batean, Mai Mine herrian hain zuzen. Bertako biztanleak tigriñak dira eta haien hizkuntza tigriña da. Arraza horretako jendea oso polita da; trigiñak omen dira, somaliarrekin batera, Afrika osoko ederrenak.

Mai Minek 5.000 biztanle inguru ditu, gehienak emakumeak eta haurrak. Lurra oso malkartsua da, eta, nekazaritza egitea ia ezinezkoa denez, giza laguntzatik bizitzera beharturik daude. Hilabetean biztanleko 10 kilo irin ematen diete Nazio Batuetakoek. Urte osoan duten uzta bakarrak herrialdeko beharren ehuneko berrogei besterik ez du asetzen. Horregatik dute giza laguntzaren beharra; laguntzarik gabe, goseak hilko lirateke asko eta asko. Urte osoan uztailean bakarrik egiten du euria eta hilabete horretan egindako lanak emango die urte osoan jateko izango duten uzta bakarra.

Mai Minen gure eginbeharra oilategiak eraikitzea izan zen. Emakumeen garapen eta sustapenerako proiektu baten baitan aritu izan ginen lanean: 16 oilategi eraiki genuen, emakume alargun edo senarrik gabeko amei zuzendutako proiektu batean, hain zuzen. Mai Mineko emakumeak miseria latzean murgildurik bizi dira; euren gurasoek beharturik, oso gazte ezkontzen dira, 11–12 urterekin, berehala jaiotzen da lehen haurra, eta ondoren beste bat, eta horrela zortzi bat izan arte.

Mai Mineko emakumeek asko ibili behar izaten dute ura lortzeko.

Proiektu horien helburua: emakumeek zertatik bizi eta jan izan, hau da, Mai Mineko emakume baztertuentzat ekonomia duin eta burujabea sortzea. Oiloek jarritako arrautzak merkatuan salduz elikatu eta bizi daitezke oilategiei esker. Oilategi bakoitzak 150 oilo eta sei hilabeterako pentsua eskaintzen die.

Oilategiak eraikitzeko esperientziak bertako bi gizonezkorekin lan egiteko aukera eman zigun: Shemendy eta Nebay. Egunean ordu batzuk igarotzen genituen elkarrekin lanean. Hasieran oso gogorra egiten zitzaien gu, "Europar zuri aberatsak", beren esanetara egotea eta eurek, "Afrikar beltz behartsuak", guri aginduak ematea. Baina hasierako harridura gainditu eta oso gustura aritu ginen elkarrekin lanean. Elkarlanean aritzeak Mai Mineko biztanleen errealitatea gertutik ezagutzeko aukera eman zigun, eta, nola ez, eraiki genituen oilategietako familiekin harreman zuzena izatekoa ere bai. Hiru familiarekin izan genuen harreman zuzena eta eurentzako garrantzitsuena gu beraien etxola xumeetan sartu, berek eskainitako kafea hartu eta euren haurrekin jolasean ibiltzea izan zen; horixe da benetan eskertu zigutena.

Karidadeko alaben lekaime etxea genuen ostatu; bestela, ezin izango genuen bertan hartu. Lekaime hauek ere bertakoak dira, hau da, tigriñak. Oso harrera ona egin ziguten eta primeran tratatu gintuzten; nahiz eta hizkuntza oztopo handia izan, beren artean tigriña mintzatzen zuten eta gurekin italiera, elkar ulertzea lortu genuen eta oso harreman polita sortu zen lekaimeen eta gu bosten artean.

Lekaimeak duela zazpi urte heldu ziren bertara hango biztanleek hala eskatuta. Bost lekaime dira eta lan handia egiten dute benetan. Zentroa Manos Unidasek emandako diru-laguntzarekin eraiki zen eta bertan anbulatorioa, haurtzaindegia eta emakumeen garapenerako zentroa daude. Anbulatorioan haur eta emakumeentzako kontsulta izaten da goizetan, eta arratsean larrialdiak, erditzeak, txertoak... Emakumeen garapenerako zentroan hogei bat neska eta emakumek lan egiten dute, josten edo saskiak egiten. Lekaimeek irakatsi diete lan hauetan, eta

Gurutze oilategia egin zitzaion familiarekin (emakumea, Soudy; haurra, Johanesse eta mutila, Atajhaldy) eta eraikitzeko lanetan langile batzuekin, Shemendy eta Nebayrekin.

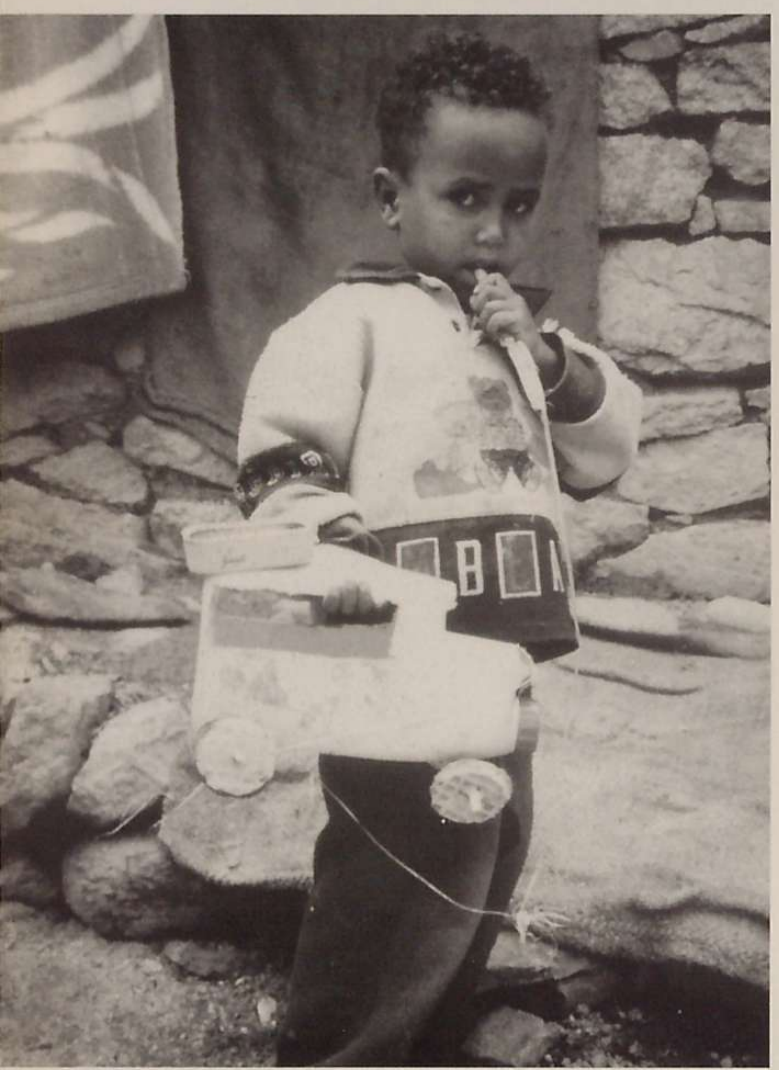
Monjen zentruan emakumeak lanean, mantelak bordatzen eta zestoak egiten aritzen ziren.

salmenten arabera ordaintzen diete, baina soldata duina jasotzen dute beti. Haurtzaindegira berrehun haur inguru joaten dira; gehienak bertan lan egiten duten emakumeen haurrak dira.

Larunbatetan azoka egiten da herrian, eta inguruko jende guztia etortzen da oinez, mendi artetik, bi, hiru edo lau ordu oinez ibilita. Azokan denetarik aurki daiteke, jantziak, ereiteko haziak, eta animaliak, ahuntzak, astoak eta oiloak, gehienbat. Bakoitzak duena eramaten du saltzera, eta berentzat oso egun garrantzitsua da, aste osoan bestela lortu ezin dituzten hainbat gauza eros baitezakete.

Igandea meza eguna da. Mai Mineko biztanleak kristau koptoak dira eta iaz eraiki zuten eliza, fedea oso garrantzitsua baita eurentzat. Elizkizunek bost orduko iraupena izaten dute, eta alde batean emakumezkoak eta bestean gizonezkoak jartzen dira, denak oinutsik.

Iazko uda oso berezia eta polita izan zen niretzat, Mai Mineko herritarrekin bizi izatea, euren etxeetan egotea, haurrekin jolasean ibiltzea, euren esanetara lanean aritzea ... oso aberasgarria izan zen. Biziki oroitzen dut haur haien begirada irribarretsua, jolasteko gogoa, jostailuak egiteko ilusioa. Lau eta bost urteko neskatxa haiek, anaia-arreba gaztetxoak zaintzen. Hango emakumeak gogoratzen ditut, bereziki, hainbeste sufrimenduri aurre eginez etxera gonbidatu eta zuten guztia eskaintzen zigutenak, halako txera eta maitasunez prestatutako kafe goxo hura. Pozik oroitzen ditut lekaimeen tailer txiki hartan josten, brodatzen eta saskiak egiten aritzen ziren neskatxa eta emakumeak.

Mai Mineko haurrek jostailurik ez dutenez aurkitutako pote, lata eta makilekin egiten dituzte jostailuak.

Soudy bere semea Johanesse besoetan bularra ematen ari den bitartean, guri kafe goxoa prestatzen.

MALI

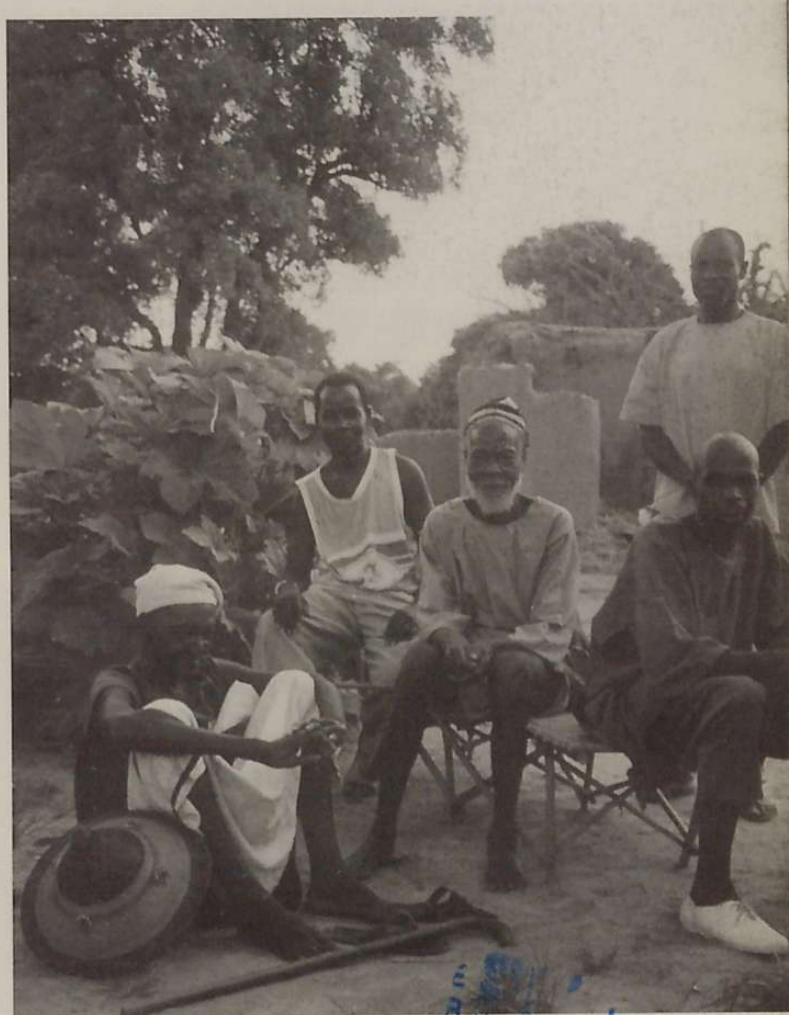
Maliko erresumak 1.240.000 km²-ko azalera du eta gaur egun 10,6 miloi biztanle ditu. Diru berezia erabiltzen dute, CFA frankoa, eta errepublika parlamentarioa dela esan daiteke.

Etnia edo herri ugariz osatua da, eta hortik dator hizkuntza anitzen aberastasuna. Frantsesa jotzen da hizkuntza ofizialtzat, baina gehien entzuten dena banbara da; halere, senufo, sarakoe, dogon, peul, targi, arabe eta beste zenbait hizkuntza ere mintzatzen dira. Gezurra badirudi ere egun, haurren hilkortasun maila %18n dago eta bizi itxaropena 50 urtekoa da. Hango egoeraren larritasunaz jabetzeko, aipagarria da sendagile bakar bat dutela 6.000 biztanleko.

Mali Saharako basamortuaren hegoaldean kokatuta dago eta Benin, Togo, Niger, Ghana, Boli Kosta, Sierra Leona, Ginea eta Senegalekin ditu mugak. Lurralde zabal honetan, basamortua, basoa, parke naturalak, lautadak eta, batez ere, hain garrantzitsua den Niger ibaia daude. Gaur egun Maliko gune ezagunena Dagon ingurua da, han baitago herrialdea hain famatu egin duen "Fatimaren Eskua", mendizaleen ametsetariko bat, eta nola ez, iparraldeko Tonbuktu, literatura eta zinema munduko karabanen hiri misteriotsua. Garrantzitsua da Djenee ere, bere mezkita erraldoiarekin; munduan dagoen buztinezko mezkitarik dotoreena dute, izan ere, Nigerren adar Debo lakuko Djenee uhartean.

"Peul" tribuko gaztea. Nomadak dira, abeltzainak eta artzainak.

Herriko nagusiak eta agintariak: "griots" erlijio tradizionaleko nagusia (lurrean eserita), eskolako maisua, alkatea edo batzordeko nagusia eta katekista. Zutik, "balafar" jolea.

Malin era guztietako jainkoak gurtzen dituzte; animistak (dogonak), erlijio tradizionalak (griots eta aztiak), musulmanak, ebanjelistak... baina denek dute elkartzen dituen puntu bat, poligamia, erabat onartua eta goraipatua, gainera.

Izurriteak eta lehorteak direla medio, baserri inguruetatik jende asko eta asko jaisten da hirietara, eta lekualdatze horrekin batera arazo larriak ugaritu egiten dira: haurtzarorik gabeko haur langileen arazoak, gaitzak, herrialde periferikoen handitzea eta prostituzioa, besteak beste. Baina, era berean, gizarte laguntza garatzen ari da, eskolak eraikitzen ari dira, baita gaixoei laguntzeko zentroak ere, hori guztia nazioarteko laguntzari esker.

Afrikako beste muturrean bezala, emakumeak dira ekonomiaren pisua beren gain daramatenak, berek egiten dituzte etxeko lanak, berek mantentzen familia, hazienda eta komunitatea; azoketako salmentan, lurra landu eta zainduz, ura garraiatuz,irakasle moduan edo erizaintza eskoletan, emakumeak dira haurrak bizkar gainean hartu eta Mali iraunarazten saiatzen direnak. Kontuz jasotzen dute artatxiki hazia hurrengo urteko uzta arte, eta urria bada, handik edo nondik saiatuko dira "doloa" (artatxikiz eginiko etxeko garagardoa) egiteko behar duten neurria prest edukitzen.

Uholdeak, gerra, miseria ... denetarik jasan duen herrialde honetan ikusgarria da irribarre egiteko duten erraztasuna, duintasuna, eta bizi poza. Itxuraz, behintzat, beti alai; alaitasun horrekin eskerrak ematen dituzte mundu honetan bizitzeko duten aukerarengatik eta beti eskuzabal izaten dira bertakoekin zein atzerritarrekin. Kolore biziko arropak erabiltzen dituzte, turbanteak, zapi-koloretsuak, egunerokotasun ilunari buelta eman nahian edo; benetan liluragarria da kolore nahasketaren festa.

Malirako gure lan proiektua, hasieran, ur-kanalizazioak egitea zen, baina material guztia prest izan arren, eguraldiak galarazi egin zuen gure jarduera. Izan ere, euri sasoia inoiz baino lehenago etorri zen, gogor gainera, eta, ondorioz, plangintza aldatu beharra izan genuen. Horrela erabaki genuen basoak birlandatzeari jo eta su ekitea. Latza da, benetan, zuhaitz ezarekin duten arazoa ingurune askotan; izan ere, egurra beharrezkoa dute sutarako, eraikuntzarako, altzariak egiteko, lanabesak moldatzeko, eta baso soiltze neurrigabeak nabarmen areagotu dira denbora gutxian. Honen ondorioak aski ezagunak zaizkigu, zoritxarrez. Batik bat fruitu arbolak landatu genituen, azkar hazten direlako eta birlandaketarekin elikadura hobe daitekeelako. Elkarlanean aritu ginen bertakoen esanetara, eta, lan egoera guretzat astuna izan arren (hezetasun handia, beroa,

Azokara bidean, orduak ematen dituzte joan-etorrian.

egokitzeko arazoak, zomorroak...), oso gustura egin genituen bete beharrekoak eta irakaspen harrigarriak jaso genituen haiengandik.

Haur askorentzat gu izan ginen lehenengo txuriak, beldurtu ere egiten ziren.

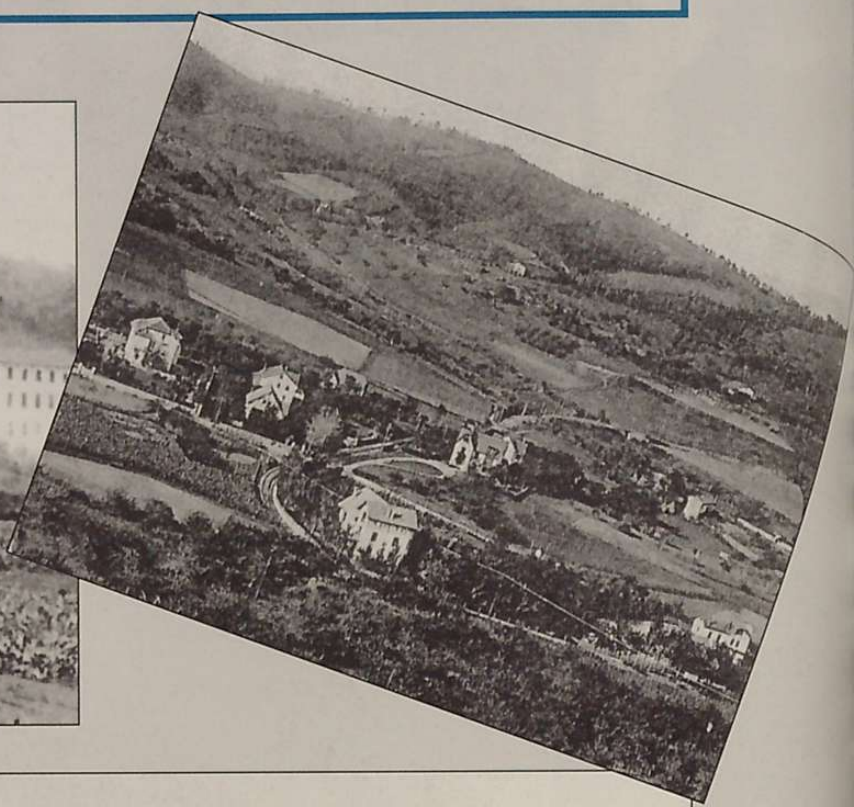
Benetan eskertu genuen gurekiko izandako adeitasuna eta beren eguneroko bizitzan parte hartzen utzi izana. Elkarrekin lan eginez, gizakiak oraindik gure artean konpontzeko gai bagarela ohartu ginen, eta orobat ohartu ginen bizitzeko ezinbesteko ez ditugun luxu askori itsatsita gaudela eta gauza arruntez gozatzea zer den gogoan izan behar genuela beti.

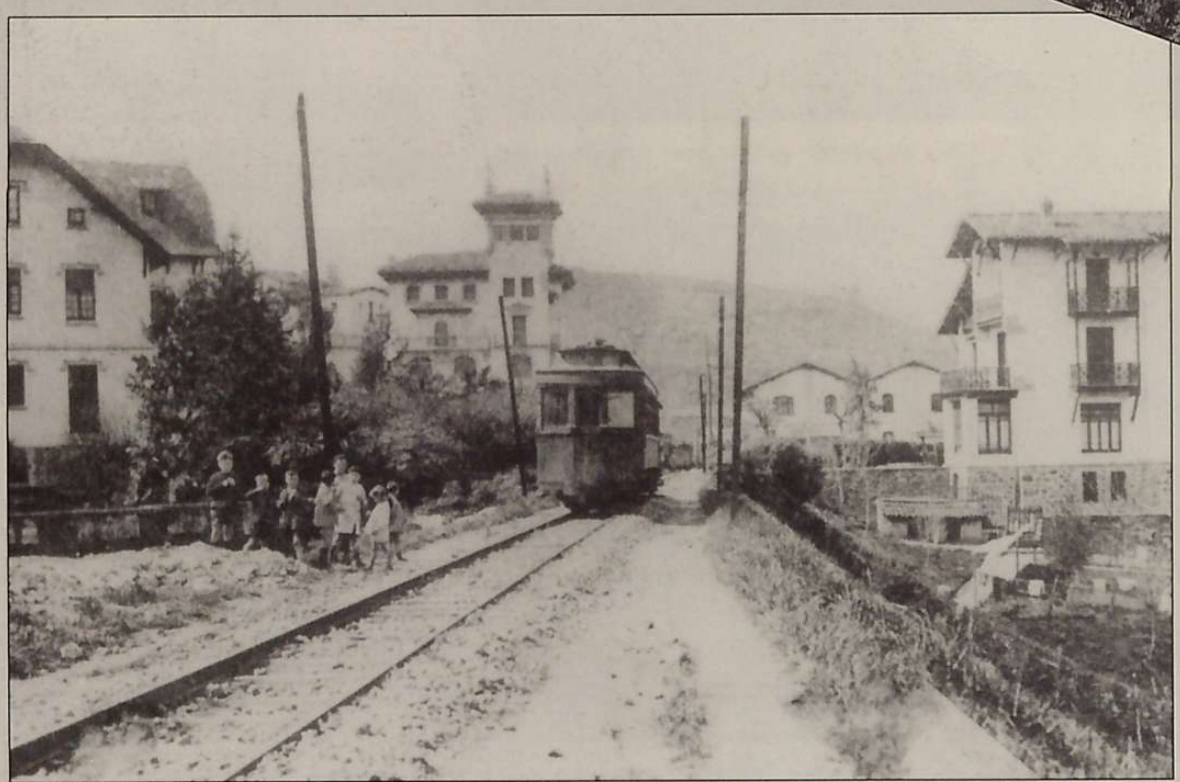
Biok ikusi dugu garbi eta gure ingurukoek ere sumatu dute esperientzia honek era berezi batean ukitu gaituela. Guretzat jende behartsuak izen, abizen eta aurpegia du orain, eta bizipen honek jende behartsuengandik ikasi eta baloratu beharreko gauzez ohartzeko balio izan digu. Edozeini gomendatu nahi genioke, gogoa eta aukera izanez gero, esperientzia ahaztezin hau bizitzea, ikustea eta ikastea, bakoitzak bere buruari zor dion zerbait dela uste baitugu. Benetan merezi duen esperientzia da! Bestalde, goraipatu beharra daukagu, Hernaniko jendeak guganako izan duen begirunea: benetan eskertzen dizuegu zuen arreta, pazientzia, eskuzabaltasuna eta solidaritatea. Mila esker etxekoei, lagunei, ezagunei eta ezezagunei!

ATZO... GAUR

CARRERO... URBIETA KALEA

HANDIK eta HEMENDIK

Cómic publicitario extraído del Programa de Fiestas de San Juan 1949

ERRANIKO UDALA
HERNANI LIBURUTEGIA

ZABALO-ENEA BASERRIA: SAGARRAREN PARADISUA

Iñigo Goñi Iradi

Gure herriak dituen txoko ederren artean Jauregi bailarak toki bat badu. Hernani, Urnieta eta Lasarte herriak elkartzen diren gunean, Santa Barbararen magal ttipian, bertako baserrien kokapena ikus daiteke behatoki dotoreetatik. Baserri guzti hauetatik ezkutuenetakoa dugu Zabalo-Enea.

Zabalo-Enea baserria, Jauregi bailarako sagarraren paradisua

Zabalo-Enea baserrian aurki ditzakegun sagarrak Euskal Herri guztiko sagarrik hoberenetakoak direla, hoberenak ez badira, esan genezake beldurrik gabe. Gure inguruetan egiten diren sagar lehiaketen emaitzek hori diote behintzat. 2001. urteko lehen sari guztiak gehitu behar zaizkie aurreko urteetan lortutakoei. Bagenekien lehenagotik ere gure Hernani herria sagardotegi eta sagardo mailan punta-puntan zegoela, produktuaren kalitate handiari esker, baina orain sagardoari sagarra bera gehitu behar zaio. Kalitatezko sagarrak ditugu-eta gure artean.

Iradi sendiak 1918. urtean eraikia da baserria, eta orduko garaietatik familia hau izan da haren ustiakuntzaz eta zaintzaz arduratu dena. Urteetan barrena, 70 urte luzez, inguru hauetako edozein baserriren antzera, ohiko baserria izan genuen, ezerk besteengandik bereizten ez zuena. Abeltzaintzaren eta inguruko soroen laborantzan jardunez bizirik irauten zuena.

Hala ere orain dela hamabost urte gauzak aldatzen hasi ziren. Bertan zeuzkaten ganadu buruak kentzea erabaki zuen **Manuel Iradik** eta Zabalo-Enearen aro berri bat hasi zen. Ordu arte zeharo ezezaguna zen baserria entzutetsu bihurtzen hasi zen jendearen artean. Arrazoia, oso sinplea: frutagintzaren ustiaketa eta, batez ere, honen barruan, sagarrarena.

Manuel Iradi herriko lorazaina da eta 1996. urtean Tolareko kofrade aukeratu zuten. Zabalo-Enea baserrirako biderik hoberena frutagintza dela ez dauka dudarik.

"...Lanbide honek jai egiteko aukera gehiago eskaintzen dizu, ez da egunero bere gainean egon behar den lanbidea, abeltzaintza bezala, esaterako. Lanordu gutxiago sartu behar dira, eta, gainera, disfrutatu egiten dut, aukera hori eskaintzen dit gustatzen zaidana egiteko. Bizitzeko adina ez du ematen baina laguntza bat da..."

Baserriak 32 mila metro koadro ditu lurretan, guztiak fruta zuhaitzez landatuta. Zuhaitzek beraien artean osatzen duten simetriak eta lur hauei ematen dioten itxurak paisaia polita osatzen dute. Denak bata bestearen ondoan zuzen-zuzen lerrokatuta; aldapa malkartsu eta leku lauagoen uztarketa marra lauso batek bereizita.

DATU ESANGURATSUAK

Sagarrondoak dira 2.500 frutondo zuhaitza gehienak, baina hauez gain madariondoak (udareondoak), hurrondoak, kiwiak, gereziondoak ere badira. 32 mila metro koadro horietatik hamar mila mahaiko edo jateko sagarrondoek betetzen dute, beste guztia, berriz, sagardotarako erabiltzen den sagarrez dago. Klase guztietako sagarrak eta aldaerak daude, guztira 80 mota, hauetatik 30 jatekoak eta 50 sagardotarakoak.

Frutondo nanoak daude, batetik bestera 4 x 1.5 m-ko distantzia utzita landatuak; hazitik datozen zuhaitzek (frankoek) 8 x 8 m-ko distantzia dute batetik bestera. Ekoizpena 40 tona ingurukoa da gaur egun, baina nabarmen igoko da hurrengo urteetan, 60 tonara iritsiko da-eta.

Sagardotarako erabiltzen diren sagarrondoen landareak Gipuzkoako Foru

Manuel Iradi Zabalo-Enean, sagarrondoen artean, mimo handiz zaintzen dituenak

UDALARTEKO LIBURUTEGIA

Aldunditik ekartzen dira. Mahaiko sagarren landareak, berriz, Frantziatik ekarri eta etxean txertatuak dira. Hainbeste sagar motaren artean zaila da onenak edo batzuk goraipatzea, baina, hala ere, baten bat nabarmentzekotan, aipatu beharrekoak dira honako hauek: Urreztei, Elstar, Reinetak, eta hauen artean, noski, Errege sagarra, Zabaloenea eta Bella Boskop. Udareetan, berriz, Konferentzia eta Decana comicius dira aipagarriak.

Badira beti gure aitona-amonei entzun dizkiegun Pelestina, Manttonia, Urtebia edota Txalaka ere. Salmenta zuzena Gipuzkoan Behemendi azokan eta Hernanin Miner janari dendan egiten du Manuel Iradik. Hainbeste mota edukitzeak aukera ematen dio lehiaketetan parte hartzeko eta ezin esan sariei dagokionez gauzak gaizki joan direnik Zabalo-Enea baserrian. Donostiako Santo Tomas ferian lau bider irabazia da, eta Santa Luzia egunean ere, Zumarragan, beste lau aldiz irabazia du lehen saria, beste askoren artean.

biltzen da, bi bildualditan. Erakusketarako sagarra, berriz, bana-bana eskuz, mimo handiz, biltzen da; lurrera eroriz gero, ez du erakusketarako balioko, ubeldura moduko bat aterako zaiolako. Dozena bat lagun aritzen da bilketan, eta lan eskerga hori arinago egiteko Manuel Iradiren arreba nagusiaren lana, Agustinarena hain zuzen, garrantzi handikoa izaten da.

Sagar mota batzuk besteak baino interesgarriagoak dira, emankorragoak.

Batzuek erraz harrapatzen dute gaitza, besteek, aldiz, ez; sagarrak gaixotasun gutxikoak eta emankorrak izatea da interesgarriena, eta bi faktore hauek elkarrekin doaz gainera. Esaterako Urtebi txikia eta handia, Moko eta Merabi dira onak alde honetatik.

Gipuzkoan sagar gehien ekoizten duen herria Hernani da ezbairik gabe, eta alde handiarekin gainera. Bide honetatik jarraitu nahian dabiltza lanean Zabalo-Enea aldean.

Dena ongi eta aurrera ateratzeko Manuel Iradik familiaren laguntza estimagarria izaten du beti. Sagarra bildu edo saltzeko jendea behar da. Sagardotarako sagarra kixkiarekin

Bertara bueltaxka egin besterik ez dago sagarrak bizirauteko zer leku eder bilatu duen konturatzeko: bere paradisua aurkitu du Hernanin.

HIRU IZEN EDER GAUZA BERA ADIERAZTEKO

Hernanin jaio eta bizitza guztia bertan emandakoa da, eta izen kuriosoa du benetan. Leku batzuetan Errege sagarra, beste batzuetan Errezil sagarra, eta, Errezilen bertan, gezurra badirudi ere, Ibarbi sagarra.

Euskal Herriko hainbat plazatan agerraldi anitz egiten ditu abenduan, eta miretsia eta fama handikoa dugu denetan ere. Txukun-txukun distira handiz aurkeztu ohi dute, eta lilura horren atzetik lan handia dagoela berehala antzematen da. Gurekin Zabalo-Enea baserrian elkartu den Errege sagarra Ordizian urteko azken azokako garailea izan genuen; bere inguruko sagarrek ere lehenengo sari gehiago irabazi dituzte aurten. Paraje zoragarri honetan, Jauregi auzoan dagoen baserri polit honetan, jaso gaitu eskuzabal, eta solasaldirako prest agertu gara bai gu bai bera.

Kaixo Errege sagar... Ez dakit zuzenak diren izen-deitura hauek...

Lasai, lasai, zuzen esan duzu nire izena. Hernani alde honetan, Beterrin, Errege sagarra esaten zaigu eta zitzaigun garai batean. Goierri aldean ere izen honekin ezagutzen gintuzten. Errege egunean opari bezala saltzen gintuztelako hartu dugu Errege sagar izena, iraupen handiko sagarra izaki errege egun arte irauten baitugu.

Goierri aldean, orain, Errezil sagar esaten digute lehiaketetan, eta izen hau nagusitzen ari da; jatorriz Errege izena daukat halere. Oso kuriosoa da Errezil herrian Ibarbi sagarra deitzen nautela eta ez Errezil; gustatzen zait izen hau.

Nolakoa da zure hazte prozesua?

Udaberri aldera beste sagarrekin batera hasten nahiz loratzen, polinizazioaren ondorioz, gutxinaka; polinizazio ona izateko beste sagarrondo batzuk, beste klase batzuetakoak, eduki behar ditut alboan, egoki eta sano-sano helduko naiz horrela. Nire formazioa ez da luzea izaten eta ez dut hilabete batzuetako biziraupena besterik. Gero nire oinordekoak etorriko dira, hurrengo urtean.

Hainbat erakusketa eta lehiaketetan parte hartu dute Zabalo-Eneako sagarrek eta sariak irabazi ere

Zergatik uste duzu zarela hain sagar ospetsu eta miretsia?

Nire izaeragatik dela uste dut, bertako sagarra naizelako; gainera denetarako baliagarria naiz, mahairako, konpotarako edota egosteko.

Kontatu zure bizitzako pasadizo gehiago...

Zer esango dizut bada! Nire bizitzan eta edozein sagarren bizitzan oso garrantzitsuak dira sagarrondo nanoak edo ipotxak. Zergatik? Nire formazioan lana egiten duenarentzat hobe da horrela, eskulana askoz errazagoa baita sagarrondo ipotxekin. Sagarrondoari uzten badiozu dena hartzen, sagar asko eta kalibre baxukoak, hau da tamaina txikikoak, irtengo gara.

Egin behar dena da ni argitu, aklaratu, eskuz; horrela, anaia gutxiago izango gara baina handiagoak, eta lehiaketarako, salmentarako erakargarriagoa izango naiz, handiagoa izaki, denetarako hobea alegia. Sagarrondo nanoak berehala hasten dira sagarra ematen; hemen dugu etorkizuna, sagarrondo nanoetan.

Eguraldia, zaintza eta era honetako beste faktore batzuk garrantzitsuak dira zuentzat, ezta?

Dudarik gabe, garrantzitsua da udaberrian eguraldi ona egitea, loratze garaia baita. Loraldi betean gaudenean eguraldi txarra egiten badu, loraldi guztia izorra diezaguke. Izotza da, ezbairik gabe, kaltegarriena, eta egitekotan, 0 gradu ingurukoa izatea hobe; hotzagoa botatzen badu, akabo.

Fruta guztiak ura gara eta komeni da udan noizbehinka euri dezente egitea. Harria edo kazkabarra botatzen badu, harri honek mailatu egiten nau eta itxura kaskarra hartzen dut.

Dotore ibiltzea gustatzen zaizu, orduan?

Formazio txukuna izatea gustatzen zait niri. Gure formazioan adarrak behealdera jarri behar dira, izerdiak hasieran goitik behera joan behar du eta, gero, atzerakada, behetik gora egingo da.

Sagarrondoari berez adarrak gorantz hazten zaizkio eta izerdiaren atzeraldia ere behetik gora egingo du, hau ez da honela egin behar, eta honexegatik behar dut zaintza berezia. Adarrak beheraka jarri behar dira loreetako botoiak berehala hazten baitira horrela; adarrak gora begira baditugu, berriz, nekez aterako dira botoi horiek.

Botoiak beharrezkoak dira gu hazteko, baina jendeak ez daki hori; oso garrantzizkoa da ni sano eta ongi ateratzeko.

Ordizian lehenengo saria irabazi zenuen, zer esan nahi du honek zuretzat?

Lehiaketak egun batean erabakitzen dira, baina horren atzean urte osoko lana egiten dute nirekin; lan hori saritzen dutela ikustea gauza handia da. Niretzat baino gehiago, ni zaindu nautenentzat da saria garrantzitsua, hurrengo urtean ni bezalako beste sagar batzuekin lan egitera animatu eta gogobete egiten ditu. Ni prezio onean saltzeko ere balio dio jabeari –irribarrea irten zaio gure gonbidatuari-.

Baserriak hartu duen norabidea ikusita, zer-nolako etorkizuna du sagarrak?

Uff! Oso eskasa, ez dago etorkizunik, bestela jende gehiago arituko litzateke sagarra lantzen. Lehen, garai batean, baserri guztietan egoten zen sagastia, edari bezala sagardoa erabiltzen baitzuten... eta, tira, sagarrondo gehiago zegoen.

Egoera honi buelta eman zaio eta abeltzaintzari eman zaio lehentasuna; sagastiak abandonaturik geratu dira, nahiz eta azken urte hauetan berriro zaintzen hasiak diren. Etekin printzipala ez da sagastia; ikusirik zer lan ematen duen eta zer ordaintzen duten, ez dago etorkizunik.

Inguru honetan bueltatxoa egiten badugu, Hernani, Astigarraga eta Usurbilen barrena, berehala ohartuko gara zein sagasti gutxi dagoen, eta hori, ekoizpen handieneko gunea delarik.

Beste leku batzuetan zer dago, zuetako gutxiago?

Askoz ere gutxiago, Goierrin gutxiago, Bizkaian ia batere ez, Araban eta Nafarroan ezer ere ez.

Lurrak nolakoa izan behar du zuk itxura eder hori edukitzeko?

Lur eguzkitsua da egokia, zenbat eta ordekagoa orduan eta hobe, eta eguzkiak jo dezala. Iparraldera begira eta leku malkarrean jarritako sagastiak, toki laiotzean dagoenak, horrek seguru hondoa joko duela.

Beraz, garrantzitsuak dira eguzkia eta argitasuna?

Ezbairik gabe, polinizazioan kolore hobea ematen digulako, eta aukera gehiago dugulako, gainera, polinizatzeko. Eguzkiak goizetik arratsaldera ematen badigu, zuhaitzari ez zaio gerri inguruko azalean goroldiorik irtengo, likenak sartzen zaizkio bestela; goroldioa edo likena hazten zaie leku laiotzetan dauden sagarrondoei.

Ni bizi naizen baserri honetan, Zabalo-Enea baserrian, lurren %80 ona da, Euskal Herrian mendi artean dauden lekuak ez dira onak izaten, itzaltsuak baitira eta ez baita eguzkia sartzen.

"Liskarraren sagarra" greziar mitologian, eta bekatuaren bidea kristau mitologian... Hain fruta arriskutsua al zara?

Nik ez dut uste, gozamenerako bidea gehiago naizela uste dut, Afrodita eta Eba bezalako emakumeen aurrean, hala ere, bekatari izatea ez da harritzekoa, ezta?

HERNANIKO MUSIKA ESKOLA

La música como vocación

Instrumentos de viento

Zipri Otxandorena Noble

Continuando con el ciclo referido a estudios instrumentales que se imparten en "Hernani" Musika Eskola Publikoa ("Hernani" M.E.P.), vamos a dedicar el presente capítulo a tres instrumentos de viento y a los cambios que su enseñanza ha experimentado en Hernani. Se trata del clarinete, el saxofón y la trompeta.

La presencia de los instrumentos de viento es, simplemente, obligada en toda formación al estilo de la Banda de Música de Hernani, y junto con la percusión, son los instrumentos habituales de banda que se imparten en "Hernani" M.E.P.

La existencia durante más de un siglo, a excepción de contados años, de Banda de Música en Hernani es el origen y la causa de la impartición de clases de clarinete, saxofón y trompeta en la antaño denominada Academia de Música. Hay que tener en cuenta que durante muchos años, la academia era, básicamente, el lugar donde los niños comenzaban a aprender música, y de donde, con aquellos alumnos que más destacaban en su estudio, se nutria la Banda. Según parece, durante muchos años, el hecho de tocar en la banda y prepararse en la academia era algo bien visto en el pueblo y había un gran interés por parte de niños y jóvenes.

Así, entre otras vicisitudes, hacia los años 30, además de adquirir nuevo uniforme, se contrató a profesores de San Sebastián para impartir clases de clarinete, saxofón y trompeta, con intención de dar un fuerte impulso a la Banda y con el fin de mejorar el nivel musical.

La presencia de jóvenes en la Banda de Música de Hernani ha sido una constante. En la foto, Joaquín Ortega "Canario" entre dos compañeros hacia los años 1961-1962, Jose Luis Erauskin e Iñigo Yagüe.

El profesor de solfeo y teoría musical solía ser el Director de la Banda y los profesores de los diferentes instrumentos, por lo general, eran los propios integrantes de la misma. También se ha dado el caso de que el Director enseñara tanto solfeo como instrumentos (clarinete, requinto, trompeta, saxofón... o aquel que en el momento fuera necesario integrar a la formación); labor que, por ejemplo, desempeñó José Antonio Ruiz Bona a finales de los 50 y principios de los 60.

Los alumnos acudían todos los días a la academia, y era allí donde comenzaban a ejercitarse con los diversos instrumentos que el Ayuntamiento facilitaba, pero que en ningún caso, por lo menos al principio, podían llevar a su domicilio. La necesidad obligaba a utilizar uno compartido, ya que los alumnos no podían adquirir el propio. Se trataba, pues, de instrumentos que pasaban por decenas de manos. Cuando un alumno demostraba interés y cierto nivel, podía llevar el instrumento a casa, y, de ese modo, estudiar en su propio domicilio.

El lugar de estudio en la Academia podía ser un gran aula compartida por varios alumnos y en el que cada uno ensayaba con su instrumento asignado y tocaba lo que le correspondiera, o cualquier otro lugar que el alumno o alumnos creyesen conveniente. Sirva de ejemplo, y a modo de anécdota, que hacia 1975 una de las aulas que más se utilizaba como "aula de ensayo" era el cuarto de baño colectivo masculino, ya que, a diferencia del aula grande, que se compartía con otros alumnos e instrumentos, en este particular "aula de ensayo", el alumno que lo ocupaba podía concentrarse más en su estudio, ya que no escuchaba más que lo que él mismo interpretaba.

Hacia los años 70 y comienzos de los años 80 cambió esa tendencia, y eran muy pocos los alumnos que se interesaban por los instrumentos de viento. Fue en esa época cuando la labor de algunas personas, seguramente no con demasiado reconocimiento, evitó que desapareciera la enseñanza de estos instrumentos y la cantera de instrumentistas para la banda. En este sentido, además de Ignacio Iruin, como representante municipal, y Juan José Iruretagoyena, como Director de Banda y Academia de Música, cabe citar a Manuel Sagarna, Matías Martinez y Miguel Goiburu, componentes los tres de la Banda de Hernani. Todos ellos dedicaron mucho de su tiempo a intentar que continuase cuajando entre los niños hernaniarras el gusto por los instrumentos de viento.

Las txarangas

Refiriéndonos a instrumentos de viento, no podemos olvidar el arraigo que las txarangas han tenido en Hernani durante muchos años. Es un hecho que las txarangas han sido uno de los destinos de muchos de los alumnos que han aprendido a tocar instrumentos de viento en Hernani.

Son numerosas las txarangas actuantes en las fiestas patronales y carnavales: Santa Bárbara, Txalaparta, Txatarra, Beti-gezur, Beti-ola, Beti-egarriak, Trinkalariak etc. y las formaciones más estables que, además de en Hernani, han actuado en muy numerosos lugares a lo largo de los años. Entre estas ultimas, la más antigua y nombrada, "Los Incansables"; uno de cuyos fundadores y alma mater es el hernaniarra Joaquin Ortega "Canario", quien comenzó a

Txaranga Kulixka durante los Carnavales de 1980.

finales de los 50 en la Academia de Música a estudiar requinto (ya que sus, por aquel entonces, pequeños dedos no llegaban a las llaves del clarinete). Fue durante muchos años miembro de dicha txaranga el también hernaniarra Luis Mari Berasategi "Tate", quien en la actualidad continúa actuando con su trompeta en la txaranga "Pasai".

En este capítulo podemos, también, recordar la txaranga Kulixka, creada en Hernani a finales de los 70, cuando aparte de la citada "Incansables", existían pocas txarangas estables. La mayoría de sus miembros eran de Hernani, y durante 15 años pasearon en infinidad de fiestas y celebraciones el nombre de su pueblo escrito en su indumentaria y su bombo.

"Hernani" Musika Eskola Publikoa

En 1985, y posteriormente, con la creación de la "Hernani" M.E.P., cambia por completo la tendencia de aprendizaje de instrumentos de viento en Hernani. Mediante libre convocatoria se cubrieron las plazas de los profesores encargados de educar musicalmente a los alumnos hernaniarras, quienes a su vez, eran motivados para iniciar el estudio de los diferentes y posibles instrumentos y que decidirán, con el tiempo, integrarse o no en la Banda. Actualmente, por ejemplo, los alumnos Joseba Carles Aranaz (trompetista de 8 años), Beñat Vaz Romero (saxofonista, 10 años) e Iker Fuentes (también saxofonista, en este caso de 12 años de edad) afirman que les gustaría participar en la

Joseba Carles Aranaz, alumno de trompeta de 8 años de edad, tiene claro su deseo de formar parte de la Banda de Música.

Banda, integrarse en alguna txaranga y formar parte de un grupo de jazz, respectivamente.

Para percibir el cambio experimentado basta con acudir a una de las clases.

Jueves, son las 6 de la tarde y comienza la clase de saxofón de Ana Erize y Ane Eizagirre, de 9 y 10 años respectivamente. Empezaron a tocar el pasado curso 2000/01, y, aunque el Ayuntamiento tiene algunos instrumentos que presta en un principio, a diferencia de otros tiempos, estas dos alumnas ya disponen de los suyos propios: un saxofón alto en el caso de Ana y un saxofón soprano en el de Ane. Durante una hora la atención del profesor estará dirigida exclusivamente a estas dos alumnas, lo que supone una notable diferencia con respecto a otras épocas. En cuanto al aula donde se imparte la clase, tampoco tiene nada que ver con aquellas de otros tiempos: varios posters de grandes saxofonistas y fotografías de alumnos en sus actuaciones ocupan gran parte de la superficie de las paredes. El mobiliario y equipamiento también difieren. Elementos hoy considerados imprescindibles para la idónea impartición de clases, complementos como afinadores, metrónomos, partituras de muchos estilos (clásico, jazz, etc.) y para diferentes combinaciones de saxofón con otros instrumentos (además de para con los de la música clásica otros como bajo o guitarra eléctrica, etc.), además de un equipo de música y numerosas grabaciones, un teclado, etc. ocupan así mismo, su espacio en el aula. De ellos no se disponía hasta hace pocos años.

Comienza la clase y da la impresión de que las alumnas se encuentran cómodas: los ejercicios que realizan son de una gran variedad, en algunas ocasiones interpretan solas, en otras a dúo... Se produce un momento de relajamiento en el que se dan comentarios al respecto de temas no relacionados con la clase que, de este modo, va transcurriendo de forma ágil y poco monótona.

Un punto a tener en cuenta es el avance de los medios técnicos y su aplicación en la enseñanza, de lo que Ana y Ane, aunque quizás no se den cuenta, ya se benefician. En muchas ocasiones ya han comprobado las numerosas posibilidades del teclado del que disponen en su aula. Hoy, en un momento de la clase, Roberto Pacheco, antiguo alumno del centro y actualmente su profesor, les indica cual será la pieza que van a interpretar el próximo concierto: un fragmento de la banda sonora de la película Titanic. Aunque les

Ana Erize y Ane Eizagirre en un momento de su clase.

entrega la partitura, lo primero que hacen es escucharla en diferentes versiones: completa (que es como se oirá cuando ellas la interpreten), sin el dúo de saxofón que ellas van a tocar y, además, les informa de que, disponen de otras dos versiones (eliminando una u otra de las voces del dúo de saxofones). Todo ello es posible debido a los medios actuales. Roberto comenta que en un futuro cercano esperan disponer de un ordenador en cada aula, ya que la informática musical abre un enorme abanico de posibilidades de las que aprovecharse.

Son las siete y finaliza la clase de estas dos alumnas. Parecen irse muy ilusionadas con el reto de aportar su versión del tema musical de Titanic.

Su profesor se traslada al aula de ensayos ya que a esta hora comienza el ensayo semanal de la banda de la Musika Eskola. Allí le esperan una veintena de clarinetistas, saxofonistas y trompetistas. Completan el grupo un acordeón, un teclado y un percusionista. Esta banda, que se formó en 1998, contribuye a que los jóvenes instrumentistas, de edades entre once y dieciséis años, se acostumbren a tocar en una formación grande y a familiarizarse con diferentes estilos de música; su repertorio, así, está formado, por piezas de diferentes estilos.

Además de esta banda, Roberto Pacheco dirige otro grupo en la onda de los instrumentos de viento. Se trata de Hernasax, una formación cuyos integrantes, casi todos de Hernani, son en su mayoría alumnos de la Musika Eskola o miembros de la Banda de Hernani. Este grupo que funcionó algunos años a principios de los 90, inició su segunda etapa en 1998. Lo integran una decena de saxofonistas: soprano, alto, tenor y barítono. Completan el grupo un clarinete, un piano, un bajo y dos percusionistas. Interpretan diferentes estilos de música, y, en su vertiente jazz, Hernansax ha ofrecido algunos conciertos en diferentes localidades guipuzcoanas.

Para finalizar, aportar llegados a este punto, algunos datos estadísticos sobre el alumnado que a lo largo de los años se ha formado en el centro musical hernaniarra. Son 24, 31 y 117 l@s alumno@s que han iniciado los estudios de clarinete, trompeta y saxofón. La trayectoria de este alumnado ha sido muy diferente: algun@s tocan en txarangas y/o han continuado además estudiando en el Conservatorio de Donostia. De est@s últim@s, y en cada una de las tres especialidades, hay ya exalumn@s de Hernani que han obtenido el título de profesor, y han llegado, algun@s de ell@s, a obtener el título superior. Algunos se dedican a la docencia, caso de Roberto Pacheco, profesor actual de saxofón de "Hernani" M.E.P. y Judith Montero, exalumna actualmente profesora del Conservatorio Superior de Música de Donostia. Ambos, que aun continúan ampliando estudios en cursos

Actuación de Hernasax en la Milagrosa.

nacionales e internacionales impartidos por los más renombrados profesores, compaginan la docencia con la actividad concertista formando parte del cuarteto de saxofones Haizebeltz, con el que ya han ofrecido numerosos conciertos. Además han colaborado con otras formaciones, entre otras la Orquesta Sinfónica de Euskadi.

Agradecer al personal de "Hernani" Musika Eskola Publikoa, tanto profesor@s como alumn@s, su amabilidad y disponibilidad a la hora de ofrecer sus datos y comentarios para la elaboración del presente artículo. Eskerrik asko.

Roberto Pacheco, Judith Montero, Igor Ruiz y Nora Elduaien, componentes del cuarteto Haizebeltz, en un momento de su actuación en Chillida-Leku, en el marco de la Quincena Musical donostiarra 2001.

SATUR IDARRETA

La profundidad del decorado

Mikel Insausti

A lo largo de casi veinte años de trayectoria profesional el hernaniarra Satur Idarreta se ha convertido en una referencia inevitable dentro de la producción cinematográfica de Euskal Herria y del Estado español, por lo que hablar con él equivale a tomar el pulso a la situación de una industria en la que la creatividad sigue siendo su motor principal. Su especialidad es la de la dirección artística, y, aunque antes se les llamaba decoradores, hoy en día se les empieza a reconocer como elementos imprescindibles en todo equipo de rodaje de cara al resultado estético final de la película.

Satur y sus colaboradores, durante trabajos de construcción de un decorado.

HAMASEIGARRENEAN...

Seguramente, cuando Satur entró en el mundillo del cine, se hablaba muy poco de la figura del director artístico y tampoco se tenía tan clara su función como en la actualidad. Lo cierto es que a mediados de los años 80, pese a su afición a las proyecciones rescatables de la decadente programación del hoy desparecido Aitor, no se podía imaginar que iba a acabar trabajando en eso de hacer películas. Se encontraba entonces dedicado a las clases de dibujo en su academia particular, así que su primer contacto con el nuevo medio iba a ser totalmente casual e inesperado.

El futuro de muchos de nuestros artistas plásticos ha estado en la animación, pero en el caso que nos ocupa, el grado de especialización que aguardaba era mayor. Le encargaron la preparación de una piedra falsa para el mediometraje de Anjel Lertxundi "Hamaseigarrenean aidanez", la que debía de levantar Felipe Barandiaran en una de sus apuestas. La construyó en escayola, y para darle un aspecto sólido la pintó imitando la textura del granito. El resultado fue tan perfecto como para descubrir a nuestro artista las posibilidades que se le abrían en el mundo de la ficción cinematográfica.

"Hamaseigarrenean aidanez" formaba parte de un proyecto que en principio debía constar de seis títulos, pero que finalmente se quedó en tres. La productora donostiarra Irati contaba con el respaldo del gobierno de Gasteiz para lanzar el cine en euskara a partir de novelas de autores euskaldunes. Satur Idarreta trabajó en la película de Lertxundi a las ordenes de Joseba Garmendia, al igual que en "Zergatik Panpox", dirigida por Xabier Elorriaga sobre el texto homónimo de su entonces compañera Arantxa Urretabizkaia. Esta segunda realización daba protagonismo a los espacios interiores, por lo que el diseño de decorados era fundamental en la significación de un relato tan intimista y lleno de objetos relacionados con los sentimientos de la madre protagonista.

EN ALAS DE BAJO ULLOA

A Satur Idarreta le tocó salir fuera para adquirir experiencia profesional, sin que tuviese demasiada importancia el hecho negativo de la poca repercusión alcanzada por "Monte bajo", más que digna "ópera-prima" de Julian Esteban Ribera. Aquel drama rural filmado en duros paisajes castellanos mereció mejor suerte, pero tal vez la presencia estelar de María Casares hizo que la película quedase identificada con la vuelta de la actriz republicana de su largo exilio, ante la amnesia generalizada que se había instalado con la transición política.

De cualquier forma algo de remonitorio escondía aquel título, en vista de que el joven realizador gasteiztarra Juanma Bajo Ulloa se iba a convertir, acto seguido, en su descubridor. En "Alas de mariposa" la casa actúa como el hilo narrativo de la vida de una familia marcada por la tragedia de la muerte accidental del hijo menor. El paso del tiempo y los lentos cambios de ánimo son expresados a través del reducido espacio en el que conviven, con especial atención a la claustrofóbica habitación de la hermana culpabilizada por el suceso. La atmósfera opresiva está tan conseguida que la colaboración habría de repetirse en "La madre muerta", la gran obra maestra de Bajo Ulloa, y dónde se pudo contar con un presupuesto mayor, ya que los interiores eran más y también la calle cobraba presencia. La labor de transformación operada en Gasteiz, incluida la espectral secuencia rodada en la iglesia de Agurain, hace la ciudad irreconocible y fantasmagórica.

Satur había participado muy de cerca del enorme riesgo asumido por Juanma, cuya familia se jugó todo lo que tenía y lo que no tenía por sacar adelante sus primeros proyectos. Esto hizo que se tomaran el rodaje de "Airbag" como una recompensa, una especie de revancha comercial. Como quien no quería la cosa, descubrieron la clave del éxito dentro del mercado interior, siendo imitados posteriormente por fenómenos de masas como el de "Torrente".

A CIEGAS CON CALPARSORO

No todas las relaciones artísticas y profesionales que Satur Idarreta ha mantenido con los directores de sus películas han sido tan satisfactorias y exitosas como con Juanma Bajo Ulloa. Tuvo su primera mala experiencia

durante el rodaje de "Sálvate si puedes", una realización del año 1994, con la que debutaba tras la cámara Joaquín Trincado, productor de las primeras películas de Enrique Urbizu. El guión de Luis Marías, sobre la utilización de Bilbo por parte de la Comunidad Europea como vertedero y contenedor tóxico a gran escala, tenía su gracia satírica; pero la bisoñez del ocasional realizador impidió cualquier posibilidad de plasmar debidamente esta comedia de política-ficción.

Aún más estéril ha sido su primer y único contacto con Daniel Calparsoro, director que tiene fama de difícil. Para la preparación del guión de "A ciegas" el temperamental cineasta estuvo viviendo en Hernani en compañía de su exmujer, la actriz Najwa Nimri. Dicha estancia, visto lo visto, no debió de ser suficiente para empaparse del ambiente de la "kale borroka".

Dos momentos en la construcción del decorado de la "casa de Angela", trabajo realizado en Cariñena para la pelicula "Tierra", de Julio Medem.

Antes también había trabajado en "Carretera y manta", del realizador televisivo Alfonso Arandia y en "Bertan zoro", único encargo acometido por Satur para ETB; y es que, su forma de trabajar difiere bastante de la que se estila en los platós de televisión.

La relación entre el director artístico y el máximo responsable de una película ha de ser fluida, lo que suele ser difícil de mantener un rodaje tras otro, máxime tratándose de un creador tan exigente como Julio Medem. Después del buen arranque con "La ardilla roja", es de justicia reconocer que Satur contribuyó de forma decisiva a la consistencia estética de "Tierra" y "Los amantes del Círculo Polar", y que se echa de menos en su posterior realización sin el hernaniarra.

En "Tierra", además, el entendimiento con el director de fotografía Javier Aguirresarobe extrajo todo su potencial al paisaje rojizo de Cariñena. El bar excavado en la roca fue especialmente diseñado y construido para la película y es uno de los trabajos de los que Satur se siente más orgulloso.

QUE RUEDE LA BOLA

El cine también da la oportunidad de viajar, y, si en "Los amantes del Círculo Polar" nuestro artista pudo conocer los rigores del gélido clima finlandés, en "Lejos de Africa", de la realizadora Cecilia Bartolomé, hubo de soportar los sudores tropicales. Aunque los seis duros meses de rodaje en Cuba casi le cuestan la salud, el esfuerzo valió la pena gracias a que lograron una prodigiosa ambientación colonial de convincente apariencia guineana.

Es lo que tienen los proyectos ilusionantes, que hacen que todo parezca alcanzable. Por eso el valor sustancial de "A galope tendido" reside en su capacidad para acercar los sueños imposibles al espectador, con lo que un tranvía de cercanías se puede convertir en el escenario de un western imaginario. La imaginación de la puesta en escena acompañó al debutante Julio Suárez, del mismo modo que Achero Mañas ha contado para su primer largometraje con una enorme intuición a la hora de captar la realidad urbana de su barrio de Carabanchel. "El bola" ha ido acumulando premios poco a poco, a la vez que se mantenía en cartelera gracias a unas imágenes directas que atrapan, que te transmiten los dramas cotidianos de un lugar cargado de problemática social. Las llamativas diferencias entre el hogar del niño maltratado y el de su amigo, que cuenta con un padre más permisible, están marcadas de maravilla por la sutil dirección artística.

Los cineastas que empiezan siguen confiando en la iniciativa de Satur Idarreta, y el último que ha solicitado sus servicios ha sido Alberto Rodríguez, que se lanza en solitario después de codirigir "El factor Pilgrim". En localizaciones sevillanas transcurre "El traje", una historia sobre la inmigración y la difícil inserción laboral y cultural de los africanos en Europa.

Hay otras muchas ofertas en perspectiva, unas más apetecibles que otras; pero siempre prima para tomar una decisión el gusto por el desafío constante. Resulta admirable que los rodajes suspendidos y los proyectos irrealizables no minen la moral del auténtico trabajador del cine, tal vez debido a que el ritmo imparable de una actividad tan frenética ayuda a olvidar pronto las decepciones causadas por las películas que nunca llegaron a terminarse. Satur ha aprendido a tomarse su profesión con filosofía, porque tiene en el maestro Félix Murcia el espejo ideal en el que mirarse. Los decorados se hacen y deshacen, pero las películas permanecen.

HERNANIKO AGENDA 21

Olatz Urrutibeaskoa (Udaleko Ingurumen Teknikaria) • Argazkiak: Jesusmari Gomez.

Duela urte batzuk batere ez zen entzuten; azken urteotan berriz, gero eta gehiago entzuten ari gara oraindik gehienentzat klixe bat besterik ez den Tokiko Agenda 21 edo Udal Agenda 21en kontuak. Adibide batzuk aipatzearren: Azkoiti-Azpeitiko Agenda 21, Tolosakoa eta Andoaingoa, eta, orain, Hernaniko Agenda 21.

Nondik datoz? Zer jatorri eta historia dute?

Lehenengo galderari azkar eta labur erantzunez: goitik datoz, agintariengandik, eta ezinbestean behera iritsi nahi dute, hango eta hemengo herritarrenganaino.

Egin dezagun historia pixka bat: 1992an, Nazio Batuen Erakundeak Ingurumen eta Garapenari buruzko Konferentzia antolatu zuen Rio de Janeiron, eta bertan mundu guztiko 173 gobernuk Agenda 21 izeneko ekintza-plana onartu zuten XXI. mendean aurrera eramango den garapena jasateko modukoa izan dadin, baliabide naturalak errespetatuko dituena eta ez agortu edo suntsituko dituena.

Hasiera-hasieratik oso garbi ikusi zuten Agenda 21 sinatu zuten agintariek herritarrengana iristeko oso garrantzizkoa zela tokian tokiko administrazio eta agintariekin elkarlanean aritzea, hauek direlako herritarrengandik hurbilen daudenak, eta hauek direlako garapen jasangarriaren alde herritarrak sentiberatzen eta mugiarazten lan eraginkorrena egin dezaketenak.

Rio de Janeirokoak lehenengo harri garrantzitsua jarri zuen, gero hura osatuz joateko beste ekarpen axolazko bat egin zen Aalborg-en (Danimarka. 1994), hiri jasangarriei buruzko Europako Konferentzian. Hona Aalborgeko Gutunetik hartutako aipu bat, ingurumen jasangarritasuna esaten dugunean zer esaten ari garen azaltzen duena:

" ...Ingurumen jasangarritasunak baliabide naturalak babestea esan nahi du. Honek esan nahi du ezin ditugula baliabide naturalak, ur eta energia berriztagarriak kontsumitu, berriz sortzeko gaitasuna dugun neurrian baino, eta baliabide ez berriztagarrien kontsumoaren erritmoak, berriz, ez du izan behar baliabide berriztagarri iraunkorren ordezkatze-erritmoa baino azkarragoa.
Era berean, ingurumen jasangarritasunak esan nahi du aireratzen diren gai kutsatzaileen kopuruak ez duela handiagoa izan behar aireak eta lurrak eta urak haiek xurgatu eta prozesatzeko duten gaitasuna baino.
Ingurumen jasangarritasunak berekin dakar gainera dibertsitate biologikoa, osasun publikoa, airearen kalitatea, urarena eta lurrarena gizakion bizitza eta ongizatea ziurtatzeko adinako neurrian babestea eta zaintzea... "

Aalborgekoari Lisboakoak eman zion segida 1996an, eta honi jarraipena Finlandiako Turku-n egin zenak 1998an; eta harrezkero, Sofian (Bulgaria), Sevillan eta 2000an

Hannoverren egindakoek. Kate honek jarraituko duen itxura guztia du gainera.

Baina goitik jaitsi gaitezen beherago, gure eguneroko bizimodura eta ikus dezagun zer eskatzen digun gutako bakoitzari delako garapen jasangarriak; ikus dezagun nola kolaboratu dezakegun nork geure neurrian.

Denok gara herritarrak. Badakigu ahalik eta zabor gutxien sortzen ahalegindu behar dugula. Zenbat eta ontzi edo biltzeko paper edo kartoi gutxiago duten salgaiak erosi, hainbat hobeto; zenbat eta paper gutxiago kontsumitu, orduan eta baso gutxiago suntsitu beharko dira, denok dakigunez. Gutxiago kontsumitu eta sortzen dugun zaborra gaika biltzea eta bakoitza bere edukiontzi propioan uztea garrantzizkoa da hondakinak birziklatzea errazagoa gerta dadin; eta, jakina, ez dago azaldu beharrik birziklatzea zein axolazkoa den. Hasiak gaude zaborrak zorro desberdinetan biltzen, eta zorro hauek ontzi desberdinetan botatzen: horian plastikoak, berdean botilak, urdinean paperak eta kartoiak, pilak hori txikietan, eta ez, oraintsu arte bezala, eta oraindik ere zenbaitek egiten duen bezala, dena zorro batean eta dena edukiontzi berera. Ohitura bihurtzen ari den hau finkatzea eta erabat orokortzea, helburu apala izanagatik, oso garrantzizkoa da.

Beste horrenbeste esan dezakegu olioaren zikloaz. Oliba, arto edo eguzkilorraren hazietatik ateratzen den olioa, naturak ematen digun olioa, janaria prestatzeko erabili ondoren, bi aukera ditugu: bata, harraskara botatzea, labezomorro eta arratoiak gizentzeko eta Urumea kutsatzeko balio dezan; edo, bestea, ontzi batean jasotzea eta, Hernaniri dagokionez, hilaren bigarren eta azken asteko ostegunetan, delako ontzi hori pilotalekuaren aurrean egon ohi den bilketa-postura eramatea. Azken hau egiten badugu -hilean 300-400 bat litro biltzen dira dagoeneko Hernanin, eta emaileak 300 herritarretatik gora dira egun-, naturak ematen digun olio horri etekin onuragarria ariko gara ateratzen; izan ere, bildutako olio erabilia, batez ere biodiesela egiteko erabiliko da, eta biodiesel hori garraio publikorako erregaia, hitz batean, erregai ekologikoa, izango da.

Ibilgailuen ildoari jarraituz, denok dakigu zenbat poluitzen duen airea autoek isurtzen duten CO^2ak. Zorionez, erabat zabaldu da berunik gabeko gasolinaren erabilera. Zoritxarrez, asko gelditzen zaigu, oraindik, garraio publikoa benetan indartzeko, eta erabiltzen dugun erregaia gero eta ekologikoagoa izateko. Ez dugu ezer esan bizikletaren erabileraz. Holandara antolatu beharko ditugu txangoak, hango ohitura osasungarria eta naturarekiko errespetuzkoa guztiz kutsa dakigun.

Lehenik: kontsumoa gutxitu; bigarrenik, erabilitakoa berriz erabili; eta azkenik, hondakinak gaika bildu. Horretarakoxe ditugu ontzi aproposak.

Aurten bildu dira Bartzelonan Europako Batasuneko agintariak, eta ekologisten iritzian, garapen jasangarriari baino hazkunde ekonomikoari eman diote lehentasuna. Kontsumoa gutxitzeko neurriak bultzatu ordez, hau haz dadin komenigarriak diren neurriak sustatu nahi omen dituzte: autobide berriak, abiadura handiko trenak eta hegazkinak Europa barruko komunikazioa bizkortzeko. Garbi dago era horretako proiektu erraldoiak ezin ezkon daitezkeela jasangarritasunarekin.

Aipatu ditugun adibideak, hots, ahalik eta zabor gutxien sortzea, gaika bildu eta edukiontzi desberdinetan botatzea, erabilitako olioa biltzea edo bizikleta sustatzea, oso gu guztion esku dauden bezala, aipatu ditugun proiektu erraldoiak edo, beste maila batean, Hernaniko industria kutsatzaileak Agenda 21en filosofiara eta, batez ere, praktikara

Herritarron kolaborazioa: olio erabilia ECOGRAS-ekoei ematen. Bildutako olioarekin, besteak beste, autobusek erabiltzen duten biodiesela egiten da.

ekarraraztea ez dago hain eskuera, eta bistan dago oso garrantzizkoak direla helburutzat dugun garapen jasangarrirako. Hernanin kokaturik dauden industria kutsatzaileak denok dakigu zein diren. Denok dakigu Hernaniko eta inguruko herritar askori ematen diotela lana eta bizibidea. Ez da erraza interes eta premia guztiak aintzat hartzea, eta badakigu erabaki axola handikoak ezin direla gauetik goizera hartu, baina bistakoa da industrien lankidetzarik gabe herritar guztion borondate onenak tupust egingo duela ezinarekin.

Aurreko guztia egia izanagatik, horrek ez gaitu eraman behar ardura besterena dela pentsatzera, ardura soilik industria multinazional eta agintari boteretsuena dela uste izatera. Dagoeneko hasiak gara hernaniar mordoska bat munduaren zati handi bat bere baitan hartzen duen plan horretan, XXI. menderako den plan horretan, partaide izaten, ekintza xumeak baina aldi berean garrantzizkoak egiten hasiak garenez gero: gutxiago kontsumitzen, hondakin gutxiago sortzen eta hauek birziklatzeko bidea egiten hasiak garenez gero. Orain, hori bai, egindakoa baino askoz gehiago dugu eginkizun, eta badakigu esaera zuhur batek zer dioen, besteri eskatzen hasteko norberak behar duela hasi etsenplu ematen.

Industriak beharrezkoak ditugu, baina guztion bizi-kalitateari, albait kalterik gutxien egingo diotenak.

Ixak Salaberria

(Fagollaga jatetxeko sukaldaria): "Euskal Herriko sukaldea munduko hiru onenetan dago".

Unai Agirre

Bere plateretan bertako produktuak eta izaera azaltzea gustatzen zaio Ixaki. Plater sofistikatuena ere betiko plater batetik abiatuta lortzen du. Denbora libre gehiago izatea omen da tokatu zaion saririk onena.

Kreatibitatea, orijinaltasuna, zapore nahasketa egokia ... gaur egungo sukaldaritzaren ezaugarriak dira. Ereñotzura bidean, Epele baina aurreraxeago, Fagollaga jatetxea dago, ahosabai finenentzako bixitatu beharreko tokia. Ixak Salaberria da jatetxe sonatuari azken ukitua eman diona.

Ixak Marixa eta Maria Angelesekin (ama eta izeba)

Hasieran sagardotegi, orain goi mailako jatetxe... historia luzea duen jatetxea da Fagollaga.

Datorren urtean 100 urte egingo ditu. Garai hartan sagardotegi bezala ireki zuen gure berramonak, Joakina Zabaletak. Gure amona Joxepak, gero, jatetxe egin zuen. Ordutik, jenerazioz jenerazio amak, izebak, anaiak... segi dugu.

Hemengo sukaldea asko aldatu da ordutik?

Bai, eboluzio handia izan da sukaldean, gehienbat azken urteetan.

Gaur egun zenbat lagun ari zarete lanean Fagollagan?

Astez 9-10, etxekoak bost eta beste 5 (egia esan, dagoeneko denak gara etxekoak). Asteburutan 16 bat lagun aritzen gara sukaldean eta horiez gain zerbitzariak, 30 bat guztira.

Hainbeste lagun nola moldatzen zarete?

Guretzako ez da hain zaila, jendeak urte asko baitaramazki hemen lanean, eta bai baitaki zer egin behar duen. Katean lan egiten dugu, baina, bakoitzak bere platerak dauzka. Plater beroak, hotzak ... momentu puntualetan denek denetik egin behar dute baina normalean bakoitzak bere platerak ditu. Niri denean ibiltzea tokatzen zait, erresponsabilitate gehiago daukadalako, baina, jeneralean azkeneko plateretan: arraiak, haragiak...

Fagollagako lau sukaldari gazte, mahai bueltan jarrita

Horrelako sukalde bat organizatzea zaila izango da, ezta?

Errexa ez. Nik hau ezagutu dut beti eta trena martxan hartzea bezala izan da. Baina, hasera haseratik hartzea oso zaila da, eta jatetxe berrietan nabaritzen da hori: 6-7 hilabete arte kosta egiten zaie martxa hartzea.

Azkeneko sariak jasota, Fagollaga orain al dago bere purienean?

Seguru asko bai. Michelineko izarra eman zigutenetik nabaritzen da, sozialki fama handia duen saria baita. Hemen eta estatu mailan ezaguna zen orain arte ere Fagollaga, baina, orain kanpotik ere jende asko etortzen da. Reserbak Italitik, Frantziatik, Estatu Batuetatik, Ingalaterratik eta beste hainbat lekutatik egiten dituzte. Michelin gidaren erreferentzia oso garrantzitsua da, mundu mailako erreferentzia baita. Hemengo jendea lehengo martxan etortzen da, baina, estranjerotik bastante gehiago.

Txerri hankaz betetako txalotak

"Lehenengo sari garrantzitsua plater horrekin eman zidaten eta asko gustatzen zait. Platera oso xuabea da eta jendea harrituta gelditzen da, txerri hankak beste modu batean jatera ohitua baitago. Orain 8 urte egindako platera, oraindik kartan daukagu".

Tituluen garrantziak asko baldintzatzen al du zuen lana?

Ematen dutenean gustora hartzen dira, baina, ez gara horrekin obsesionatzen. Ematen dutela? Oso ondo, prestijioa ematen dutelako, eta ondo lan egin duzula esan nahi duelako. Baina, bestela ere lanean segi behar da. Erreza da sariak jaso eta gero hori esatea, baina, egia da. Niretzako saririk onena denbora librea izatea da. Aburritzeko denbora izatea eta ordu libreak izatea asko estimatzen da lan honetan.

"Tarteka golfean jokatzen dut, ez naiz oso ona baina... irakurtzea ere nere hobbyetako bat da. Eta beste gauza bat asko gustatzen zaidana, ezer ez egitea"

Maila pertsonalean, noiz hasi zinen sukaldean?

Serio, 16 urterekin hasi nintzen sukaldean. Eskola utzi nuen ("talamara" xamarra nintzen-eta) eta etxean aukera jarri zidaten: lana edo lana. Nik jostuna izan nahi nuen garai hartan, baina, ikasketetan ejenploa eman ondoren hemen hasi behar izan nuen. Gero pixkanaka pixkanaka gauzak egiten hasi eta, jendea ere kontentu ikusita motibatu egiten gara. Orain, pasio bat da sukaldea. Haseran beste erremediorik ezta hasi nintzen eta azkenean hau izan da nere bokazioa.

"Txikitan tokatzen zitzaigun, jeitsi etxetik sukaldera eta laguntzea. Lagundu baino gehiago estorbatu egiten genuen baina..."

Etxetik kanpo ere egin dituzu sukalde munduko ikasketak ?

Hasi, etxean hasi nintzen. Gero urte betez Arzaken aritu nintzen eta Bartzelonan beste 9 hilabetez. Zenbait sukaldari etortzen da praktiketan 12 lekutan ibili dena. Ni, ordea, nahiko autodidakta naiz eta irakurri egiten dut asko. Sukaldaritzako liburuak ere nobelak bezela irakurtzen ditut. Gero zure pertsonalidadea eman behar diezu platerei, baina, irakurriz asko ikasten da.

Plater berri bat nondik hasten da?

Hasi, produktutik hasten da. Hemen gainera tenporadako produktu batetik, daukagun onena hori da-eta. Horrekin plater erdia egina daukazu. Karta guztia nire gustuen arabera moldatzen dut: denetik gustatzen zait, baina, gauza batzuk besteak baino gehiago. Orain adibidez, esparragoen garaia da. Esparrago eta azafran helatu bat egin behar dugu! eta esperimentatzen hasten gara. Ez dela ondo ateratzen? Ba, berriro hasten gara. Batzuetan ideia badaukazu, eta hilabetean garatzen duzu platera. Beste batzuetan urte bat baino gehiago behar da.

Hemengo zenbait produktu: txerri hankak, sardinak, barrenak ... asko gustatzen zait horiekin lan egitea. Bogabante batekin lan egitea erraza da; beti ona egongo da hura. Baina beste produktu horiek beste modu batean desarroilatzea, eta gero urteko platerik onenetan sartua izatea ... nik uste dut sukaldariaren lana hor ikusten dela.

Plater bat garatzen hastean, gustoa ahoan izaten al da? Lortu nahi dena zer den jakiten al duzu aurretik?

Bai bai, oso argi edukitzen dut. Gero sorpresak izaten dira, baina, normalean oso garbi izaten dugu azkenean lortu nahi duguna.

Ixak Salaberria Fagollagako sukaldean kazuelak punttuan jartzen

Denen artean plater kuttunago bat izango duzu?

Kuttunenak beti azkena sortutako platerak izaten dira. Besteak pasatzen joaten dira eta azkenekoak ditugu gogoan: nola ateratzen den, jendeak zer esaten duen ...

Beti mokadu goxo artean ohituta, sukaldari batek zer jaten du eguneroko bizitzan?

Denetik jaten da eta dena apreziatzen da. Plater sofistikatu edo elaboratu baterako ideia ere betiko janarietatik ateratzen duzu. Lehengo urtean adibidez, saltsa bat egin nuen babarrun saldatik abiatuta; ondo ondo kontzentratu eta salda xuabe bat atera genuen. Gero lubinarekin edo foierekin eduki izan dugu. Nik, adibidez, kanpoko gauzak, ia izena ezagutzen ez den horietakoak, oso gutxi erabiltzen ditut. Modenako binagrea eta oliba olioa erabiltzen ditut bai, horiek ezinbesteko produktuak baitira. Beste guztia hemengoa darabilkigu, hemengo baserri edo merkatuetakoa. Sardinak direla hemengoak? Ba, sardinak! Babarrun txuriak direla? Ba babarrun txuriak!

Kanpoko gauzak erabiltzearen oso aldekoa ez zara orduan?

Thailandiatik ekarritako espezia bat gusto berezia duena? Bale, oso ondo, baina, hara joaten naizenean probatuko dut. Txinako ezdakit zer?...

Gauza bat da kanpoko sukaldeko teknikak hemen erabiltzea, eta beste bat hango produktuak ekartzea. Ez zait gaizki iruditzen, baina, niretzako ez zait gustatzen. Japonen legatza saltsa berdean ez da

hemengoa bezalakoa; ez txarragoa eta ez hobea, desberdina da. Hango perrejila ez da hemengoa ... Erabili hemengo gauzak! Nahikoa badago hemen.

"Tipulin batzuk eskatu eta aurreko egunean edo egun berean atereak igual dira. Hori baino freskoagoa zer dago ba! Produkzio txikia da eta kalidade onena hemen bertan daukagu"

Merkatura joaten al zara?

Bai egunero. Berdin dio erosi edo ez, baina, merkatuan zer dagoen ikustera beti joaten naiz. Begiratu, saltzailearekin hitz egin, galdetu... niretzako plazer bat da.

Lentejarik-eta jartzen al duzu etxean?

Jai egun bat izaten dut astean eta orduan edozer jaten dut, baina, kozinatu gutxi. Nahiago dut bokadilo bat jan eta pasa.

Sukaldeko lana stressantea dela sarri entzuten da.

Bai hala da. Lan askorekin zabiltzanean, behintzat bai. Gu hemen nahiko lasai gaude: badakigu asteburua nahiko fuertea dela eta astea lasaiagoa. Orain hemen oso kondizio onean gaude, baina, beste sukalde batzuetan, adibidez, jende gutxi dagoen sukaldeetan, egunero tope ari behar dute. Hemen berriz gauzak ondo dijoaz, gauzak ondo egin dira, klientela badugu, eta orain sari hori daukagu: astearte eta asteazken gauean ere ixtea. Ni egon naiz 3 urte egunero irekitzen, jai egunik gabe. Orain gogoratzen gara eta honek txollo bat ematen du. Michelin saria eman diguten kritikoei ere esan nien, orain arteko sari onena jai egun gehiago hartzeko aukera izan dela.

Bidaiatzea ere asko gustatzen omen zaizu.

Bai bai, urtero egiten dugu eskapadaren bat. Orain gutxixeago, denbora ere behar delako, baina, Tibet, Nepal, Ekuador, Patagonia, Eskozia, Noruega ... leku askotan egon naiz. Azken aldian sukaldaritzarekin erlazionatutako bidaiak egiten ditut. Nonbaitera noanean ondo jaten den tokiak estudiatuta joaten naiz. Bi gauzak egiten ditut: bidaiatu eta hango gastronomia ezagutu. Asko ikasten da.

"Hong-Kongen oso ondo jaten da. Han karro batzuekin ibiltzen dira kamareroak. 20 bat kamarero ibiltzen dira jatetxean, bakoitzak gauza bat eramaten du eta mahaian geratzen zaizu eskeintzeko. Nik 20 bat hartu nituen. Esango zuten: hau da apetitoa honek daukana, denak geratzen ditu!!"

Beste lekuetako janarira erraz ohitzen zara?

Bai, eta asko gustatzen zait gainera, probatu eta ikustea. Ohitu ez naizena da abioietako janarira. Oilasko zahar hura! Eta oso txarra behar du niri ez gustatzeko.

Euskal sukaldea zein mailatan dago?

Mundu mailan hiru aurrenekoetan dagoela esango nuke, eta gainera ez dakit hiru horietan zein postutan. Frantzesa, txinatarra, italiarra ... goi mailan daude baita ere. Zenbait kritikok Gipuzkoa Parisekin konparatu du sukaldean eta hori orgullo bat da. Hala ere, sukaldea aurrerago dijoa jendea baino. Oraindik entzuten dira razio txikien kontuak eta horrelako tipikoak, baina, gero hemengo zerbaiten adibidea jarri behar denean sukaldea aipatzen da.

Baina jendea ere ariko da sukalde modernora ohitzen?

Pixkanaka bai, gazte jendea gehienbat. Hemen ostiral edo larunbat gauean nabaritzen da hori. Orain, gazte horiek ere gure klienteak dira. Lehengoak ere etortzen dira, eta oso kliente onak dira, baina, normalki betiko gauzak jaten dituzte. Ederra da jendea poliki poliki ikasten joatea edo zuk egiten duzuna erakusteko aukera izatea ere. Hori jende gaztearekin egin liteke gehinbat.

Euskal sukaldearen sekretua?

Produktua alde batetik eta lana bestetik. Hemen lan egiteko ohitura dago, eta ikasteko beti ateak zabalik. Kanpoko influentziekin esponja modukoak gara: dena absorbitzen dugu eta gero bertako produktuekin ondo uztartzen badakigu. Maila honetan ibiltzeko lan asko egin behar da.

Macdonals eta horrelakoek ba al dute etorkizunik hemen?

Sartzen ari dira eta gehiago sartuko dira. Horrek ez du atzera bueltarik. Kanpotik egiten duten bonbardeoa ere handia da komunikabideetan-eta. Inguru honetan aukera haundia daukagu eta jendeak berak erabaki beharko du zein kalidadetako jana nahi duen.

Udaberriko menua Ixaken eskutik

- *Antxoa konfitatuak; pimentoi, granadina eta oilo saldarekin.*
- *Baserriko arraultz zuringoa, garaiko perretxiko eta ilar eta baba zoparekin.*
- *Hirugiharra, bere saltsa eta almendra esnetan errea.*
- *Karabineroak bere saltsan, patata iodatu kreman.*
- *Foie errea, eskabetxeko oilasko salda eta piña kontsomearekin.*
- *Marrubi eta modenako binagre konpota, larrosa helatuarekin.*
- *Udare salda likuatua, ilar purea eta eukalipto helatuarekin.*

ERREZETA: *Marrubi* konpota larrosa helatuarekin

Osagaiak

Marrubi konpota:
300 gr. marrubi, 150 gr azukre, marrubi likorea, ura.

Larrosa helatua:
200 gr. larrosa, litro erdi esne, litro erdi nata, 150 gr. azukre eta 40 gr glukosa.

Binagre ura:
Konpota egositik 3 dl., Modenako binagrea, menta.

Nola prestatu

Konpota:
Azukrea, likorea eta urarekin almibarra prestatu eta marrubiak zatituta sartu. 10 minutuan egosi.

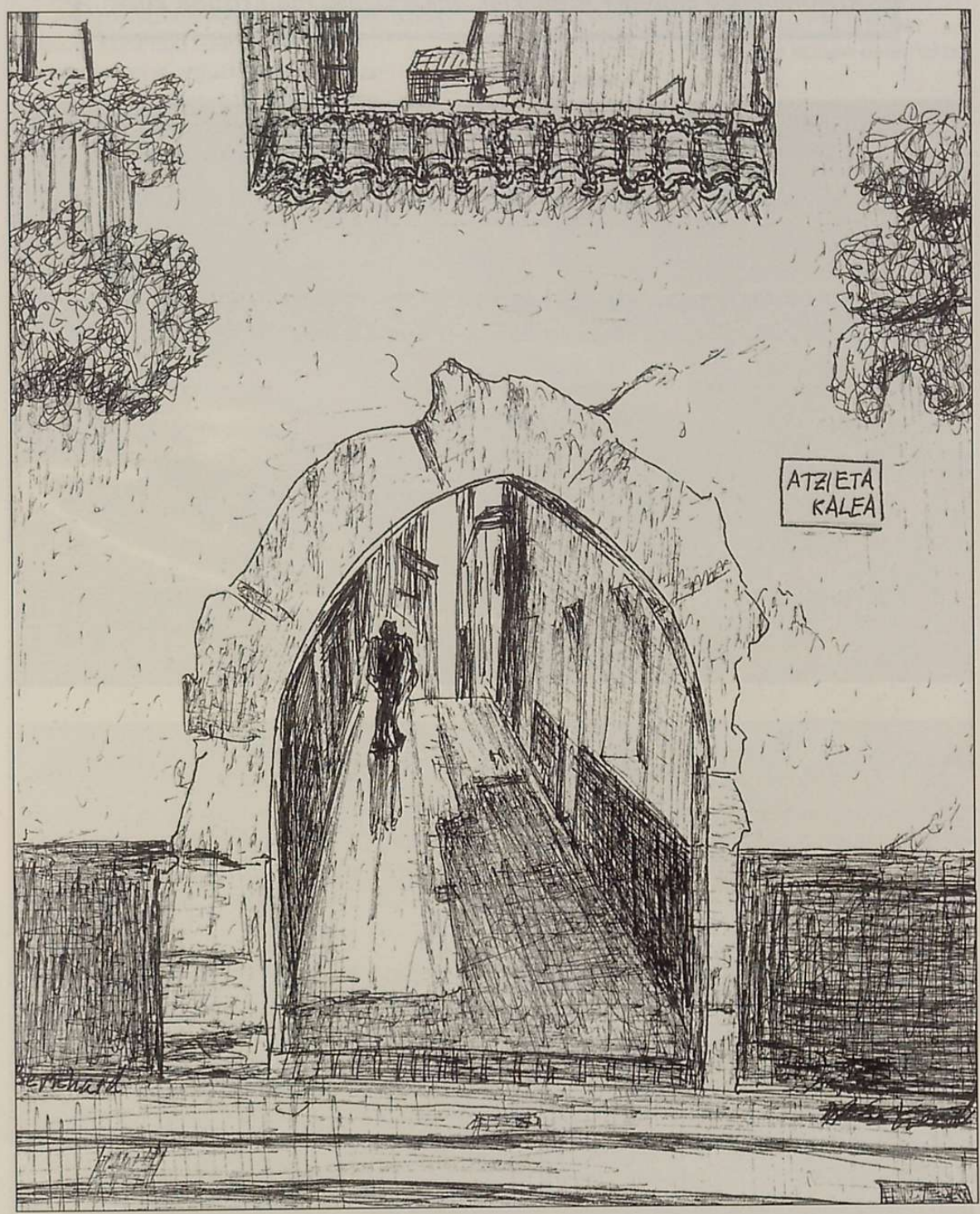
Helatua:
Infusionatu larrosak esne eta natatan, 2 orduz. Esnea, nata eta glukosa iragazi (kolatu), eta azukrea bota. Heladeran helatua egin.

Binagre ura:
Marrubi ura hartu eta modenako binagrea bota. Egosi, nahi dugun adina loditu arte.

Presentazioa

Marrubiak plater erdian, menta hosto batzuekin. Marrubi ura eta binagrea bota. Helatua jarri eta txokolatez apaindu.

HERNANIKO PRINTZAK

Bernhard Mathiuet

Atzietako atea

AURORA 2001

Kristina Zuza Elosegi• Argazkiak: Iñaki Lizaso eta Kristina Zuza

" ... Iñigo sukaldetik atera eta berehala sartzen da:

Zeruan argitasun txiki bat ageri da, baina ez dakit zer den ...

Salto batean jaiki eta ateratzen gara kalera. Zerura begira jarri eta... ba ote ez ote, aurora baten aurrean gauden lehen aldia izan daiteke denontzat. Guztiok izan dugu garbi aurora bat zela, baina ez ote gaude aurora bat ikusi nahian benetan itsututa? Hainbeste argazki ikusi eta aztertu ondoren, iritsi ote da behin eta berriz amestu dugun aurora bat ikusteko momentua?... "

IDEIAREN SORRERA

Asteartero elkartzen gara Arbideko dorreetan Aranzadi Zientzia Elkarteko Astronomia Saila osatzen dugunok. Bertan astronomiaren inguruko eztabaidak izaten ditugu, ikastaroak eta behaketa astronomikoak prestatzen ditugu eta sarri amets egiten dugu ikusi eta aztertu nahi genituzkeen gauzen inguruan. Ametsek, amets izaten jarraitzen dute gehienetan, baina gutxi batzuetan posible izaten da betetzea. Aurora 2001 espedizioa horixe izan da; duela bi urte hasi zen amets bat errealitate bihurtu dena.

Egun hura ere asteartea zen, arratsaldeko 7:30ean bilera hasi eta norbaitek eguzkiaren inguruko galdera egin eta aurorez hitz egiten bukatu genuen. Orduan, 99ko eguzki eklipse osoan jasotako argazkiak eta informazioa erabat ordenatu gabe zeuden, eta gerora argitaratu den liburua bukatzeke, baina hurrengo proiektua abian jarri nahi zuenik ere bazen gure artean eta aurora aitzakia polita zen.

Bi erreferentzia genituen buruan: batetik, eguzki aktibitatearen maximoa 2000-2001 urte inguruan iragartzen zela, eta, ondorioz, aurorak ikusteko urte aproposak zirela

zetozenak, eta bestetik, aukera hau pasatzen utziz gero beste 11 urte itxaron beharko genituela beste maximo bat harrapatzeko, aurorak sortu ahal izateko eguzkiak duen garrantzia kontuan hartuta.

Arrazoi hau nahikoa pisutsua zen, baina, bestalde, Miramon Zientziaren Kutxagunearekin, eguzki eklipse osoan gauzatu elkarlanaren ondorioz eginiko erakusketa eta liburuarekin lortutako emaitza onak ere hor zeuden. Gure proiektua gauzatzeko beharrezko ziren zenbait baliabide lortzeko, gure ideia museoari aurkeztu eta berriro ere proiektu bat elkarrekin abian jartzeko aukera ikusi genuen. Bi gauza hauek uztartuta, proiektua begi bistan genuen; helburua, Euskal Herrian hain ezezaguna den fenomeno bat ezagutaraztea.

" ... Bat-batean ordubete inguru geldirik egon den argi berdexka mugitzen hasi da, intentsitatea handitu eta gero eta azkarrago dabil. Buru gainean dugu, argi euri baten azpian gaudela dirudi, kolorez blai egiten gaituen euri baten azpian. Istant batean argazkiak egin behar ditudala ere ahaztu egin zait, iparraldeko argien koloreek liluratuta egon naiz... "

AURORAK

Espedizio honen helburu nagusia aurorak ikustea eta haietaz ahal den guztia ikastea zen, gero hemen hain ezezaguna den fenomeno bat erakusteko. Baina zer dira aurorak? Zergatik sortzen dira? Bi hitzetan azaldu nahi nuke fenomeno honen oinarrizko mekanismoa.

Eguzkiaren eta lurraren arteko elkarrekintza fenomeno baten ondorioak dira aurorak. Eguzkiak partikulak igortzen ditu espaziora etengabe; eguzki-haizea izenez ezagutzen da partikulen kanporatze hau. Partikula hauetako batzuk lurrera iristen dira, baina lurraren eremu magnetikoa dela-eta (iparrorratzak erabiltzea ahalbidetzen digun indar ikusezina), partikula hauek ezin dute edozein tokitatik sartu lurrean, poloetatik gertu bakarrik topatzen dute atmosferan sartzeko zirrikitua. Aurorak, partikula hauek atmosferan sartzen direnean gertatzen dira, atmosferako atomoek partikula hauek ematen dieten energia hartu eta gero argi eran askatzen dutenean.

Eguzkia behar bezala aztertuaz, gutxi gorabehera asma daiteke aurorak ikusteko aukerak handiak edo txikiak diren eta hain

zuzen ere hori izan zen Donostian eguzkia aztertzen geratu zen taldearen lana: guri gau bakoitzean aurorak ikusteko genuen aukeren berri ematea. Talde honetan besteak beste Aranzadiko astronomia taldeko kide den Aitor Bereziartua hernaniarra aritu zen lanean.

Aurorak, kolore eta forma askotakoak izan daitezke.

Kolore kontuan ohikoena berdea da, eta, gainera, kolore hau da begiek errazen ikusten dutena. Dena dela, begi hutsez ikusten oso zaila diren zenbait kolore agertu dira argazkietan, gorria eta morea kasu.

burura, kolorezko izarak edozein unetan buru gainera eroriko direla ematen du.

" ... Tripodea jarri, ondo nibelatu, argazki kamera atera, karretea jarri, kliskagailua muntatu; behin eta berriz etxean entseatu ditudan pausoak errepikatu ditut ilunpetan. Zerura begiratu eta zeru iluna argitzen duen kolore eta aldatzen ari diren itxura horietan nire lehen argazkiaren enkoadratzea bilatzen hasi naiz..."

Forma kontuan ere aukera zabala da. Gehienetan arku itxura azaltzen dute, ekialdetik mendebaldera doan arku baten itxura. Auroraren aktibitatearen arabera zabalagoa edo estuagoa izan daiteke, geldirik egon edo nahikoa azkar mugitu. Horizontean baxu dagoenean gortina itxura hartzen du, zeruan zintzilik dagoen eta haizeak mugitzen duen gortina koloredunaren itxura. Horizontean gora igotzen den heinean forma desberdinak hartzen ditu aurorak, eta zenitean edo buru gainean dagoenean hartzen du itxura bereziena, agian, ikusteko zailena delako. Aurora buru gainean dagoenean koroa egin duela esaten da, une honetan kolorezko telaz osatutako gona handi bat azpitik ikusten ari zareneko irudia etortzen da

PRESTAKUNTZA

Ekainean jakin genuen proiektua aurrera ateratzeko baliabide ekonomiko minimoak bagenituela. Taldea osatuta genuen; alde batetik, Kanadara gindoazenok geunden, eta, bestetik, Donostian eguzkia behatu eta Kanadara informazioa bidali behar zuen taldea.

izan, egun gehienetan Nafarroako Erribera aldera jo behar izan genuen zeru oskarbien bila.

Erabili behar genuen materiala aukeratu ondoren, bakoitzak bere kamera, objektibo eta abarrekin trebatu eta lan egitea etorri zen. Dena dela, beste gauza bat ere izan behar genuen kontuan. Hotza. Zero azpitik 10°C

Kanadara joan zen taldeko boskotea; ezkerretik eskubira: Kristina Zuza hernaniarra, Julia Gallego, Iñaki Lizaso, Iñigo Vidal eta Jon Teus

Prestakuntzaren atal garrantzitsuena eta denbora gehien kendu ziguna argazkiak egiteko material egokiena aukeratzea izan zen. Merkatuan dauden pelikula denen artean, aurorentzat egokienak aukeratu nahi genituen. Kontuan izan behar da, auroren argazkiak egiteko sentikortasun handiko pelikulak behar genituela, eta, gainera, kolore guztiak ondo jasotzeko gaitasuna behar zutela izan.

Probak egitea, ordea, ez zen hain erraza izan. Zer erabil daiteke aurora gisa probak egiteko? Non aurki ditzakegu kolore ezberdinak iluntasunean? Ez da berdina inondik inora, baina azkenean ilunabarrak egokiak izan zitezkeela pentsatu genuen eta hauek erabili genituen frogak egiteko. Argi dago Euskal Herriko kostaldea ez dela batere egokia astronomiarako, eta, nahiz eta uda inguruko hotza espero genuen Kanadan uda bukaera eta udazken hasiera izan arren. Jakina da zenbait tresna, elektroniko zein mekaniko, ez direla behar bezala moldatzen hotzetan. Nola jakin gureek ongi funtzionatuko zuten? Sailkide den harakin batekin hitz egin genuen eta hozkailu erraldoi batean materiala sartzen utzi zigun. Abuztuko egunik beroenean zero azpitik 20°C-tan zegoen hozkailu batean sartu genuen gure ekipo osoa, eta bertan utzi genuen ordubete inguruan oilasko artean. Gero zenbait argazki atera eta dena primeran zebilela ikusi genuen.

Itxuraz behintzat dena prest zegoen eguna iritsi, trasteak hartu eta argazkiak egiten hasteko.

" ... Yellowknifera iritsi eta Hondarribikoaren tamainakoa den aireportu batekin topo egin dugu. Parajea zoragarria dela sumatu ahal izan dugu hegazkinetik, baina benetako edertasunaz autoa hartu eta kilometro batzuk egin ditugunean ohartu gara..."

INGURUA

Kanada oso lurralde handia da, estatu anitzez osatua, eta bertako ohiturak ere askotarikoak dira.

Mapa hartu eta Kanada arretaz lehen aldiz begiratzen hasi nintzenean zenbait konklusio azkar atera nituen. Kanada bi lerrotan banatuta dago, batetik hegoaldeko estatuak eta bestetik iparraldekoak. Hegoaldekoetan daude nik bertara joan aurretik ezagutzen nituen hiri guztiak, Calgary, Vancouver, Quebec... Iparraldean ezagutzen nuen gauza bakarra Hudson badia zen. Iparraldeko lurraldeetako hiriburua topatu nuen Great Slave laku handiaren ondoan; Yellowknife. Bertatik 100 kilometro ingurura Fort Rae agertzen zen, bisonteen santutegia esaten dioten Mackenzie parke naturalaren ondoan, Yellowknife bera bustitzen duen lakuaren ertzean.

Gida hartu eta ipar-mendebaleko lurraldeei buruz zer esaten zuen irakurtzen hasi nintzen. Iberiar penintsula halako hiru baino gehiago betetzen dituen lurralde hartan 48.000 biztanle zeudela jakin nuen. Gaztela hutsa dagoela esaten dugu! Bi Hernani eta erdi! Rae nolakoa izango zen imajinatzen hasi nintzen, eta telebistako mediku baten inguruko telesail ezagun baten herrixka etortzen zitzaidan burura behin eta berriro.

Yellowknife, batik bat administraziotik eta zerbitzuetatik bizi den hiri txiki bat da. Denetarik duen hiri bat. Duela 100 urte inguru sortu zen hiri bezala. Inguruetan urrea topatu zuten, eta kontinente berrira aukera berrien bila joandako asko erakarri zituen urrearen kontuak. Garai bateko meatze gehienak itxita dauden arren, hiria bera azpitik zulatzen duen batek lanean jarraitzen du eta bertatik ateratzen da lurraldeek duten aberastasunaren zati handi bat.

Bertan egin beharreko erosketak egin, lehenbailehen alokatutako furgoneta hartu, eta Raera gerturatu ginen. Bidean ikusi ahal izan genuen zein nolako parajeak ziren hilabete osoan inguruan izango genituenak. Lakuak milaka, batzuk putzuak kasik, eta Great Slave Lakua, Euskal Herria adinakoa. Lakuak eta beste guztia inguratuz, 5 metro

Yellowknife, iparmendebaldeko lurraldeetako hiriburua

baino gehiago ez zuten pinuak, zuhaitz baino gehiago zuhaixka ematen zuten beste landare batzuen artean. Iritsi ginenean, uda bukaera izaki, zoragarri zegoen dena: eguzkia oso baxu egun osoan; argi oso berezia, inguruaren edertasun guztia eskaini nahi baligu bezala; basoa oraindik koloretsu. Dena lautada izugarria izan arren, ez zegoen oso urrutira ikusterik; basoak ez zuen basoa ikusten uzten.

Lehen egunean ez genuen Raen sartu beharrik izan, guk egoitza gisa erabili behar genuen kanpalekua hara iritsi baino 5 kilometro lehenago zegoen eta. Hilabetean gure etxea izango zena ikusi genuenean, bi ideia kontrajarri etorri zitzaizkidan gogora. Lekua oso polita baina, arazo bat: espero ez bezala, telazkoak ziren gure txabolak. Hotz ederra pasatuko genuen, denda bakoitzak bere egur estufatxoa izan arren. Dena dela, azkenean gustura egon ginen, eta izan zen gure artean suarekin maitemindu eta piromano bihurtzeko puntuan izan zenik ere.

Hurrengo egunean, lehenengo aurora ikusi eta lehen aldiz sua piztuta lo egin ondoren, Raera joan ginen. Etxean osatu nuen irudiarekin bat zetorren erabat, uste baino handiagoa zen arren. Asfaltoa kale nagusiak bakarrik zuen, eta kale honen inguruan eta ordenarik gabe osatzen zen etxe aurrefabrikatuekiko herria.

" ... Richardi esan diot berriro ere egurrik gabe nagoela. Hitz egiten diodanean arreta jartzen du eta beti baietz egiten du buruarekin, ahotik zigarroa atera ere egin gabe. Kanpalekuaren jabeak ingelesa bazekiela esan zigun, baina ni duda egiten hasi naiz egia ote den. Gauza bakar bat dago argi, ingelesarekin arazoak ditu biotako batek... "

JENDEA ETA HISTORIAK

Lehen esan dut Yellowknife hiriburua duela 100 urte inguru sortu zela, baina urrearen usainak arraza eta kolore guztietako jendea lurralde hotz haietara erakarri aurretik ere bizi zen jendea bertan.

Ipar-mendebaldeko lurraldeetan, garai batean Asiatik etorritako bi etnia daude, ondo

Great Slave Lakua eta ingurua. Leku, benetan, zoragarria.

bereiziak biak eta bakoitza bere ohitura eta hizkuntzekin. Fisikoki ere oso desberdinak direla diote. Guk hilabetean ez genuen desberdintasun bat bera ere sumatu. Deneak eta inuitak dira bi taldeok.

Raeko komunitatea deneek osatzen dute; beraz, beraiekin izan genuen harreman gehien. Jende oso lotsatia da, ezezagunen aurrean ezkutatu egiten dira eta etxe atarietan zakurrak baino ez dira geratzen. Duela 50 urte arte gizon zuriarekin inolako harremanik gabe bizi ziren eta ehizan egin behar izaten zuten zero azpitik 40°C-tan animalien larruak soinean jantzita babes gisa. Egun, etxe bakoitzaren atarian auto pare bat dute eta etxe barruan mikrouhin labea eta telebista. Dudarik gabe, honek erosotasuna eta bizi kalitatea eskaini die, baina beste zenbait arazo sortu ditu komunitate indigena hauetan, larriena alkoholismoarena.

Hezkuntza elebiduna da Raeko komunitatean: ingelesa eta dene hizkuntza tartekatzen dituzte. Pentsa liteke Euskal Herrian gertatzen den antzeko zerbait dela Kanadako iparraldeko komunitate honetan gertatzen dena, baina ez da horrela. Raetik sekula atera ez diren 50 urtetik gorako herritarrek (gehienak) ez dute ingelesik ulertu ere egiten eta gazteagoek eta behar bezala eskolatu gabeak izan direnek ere nahikoa arazo dute beren ama hizkuntza ez den beste batean solasean aritzeko, eta kontuan izan behar da deneen komunitatea benetan txikia dela eta beren lehengusu diren inuitekin ere ez dutela elkar ulertzen.

Duela 50 urte inguru komunitate hau momentu latzak pasatzen ari zen, jatekorik gabe eta haur askorekin. Misiolari frantses batzuek lagundu zieten. Egun komunitate hau kristaututa dago eta fede handiko jendea da, gainera; dena dela, beren betiko historiak eta ipuinak jasotzen dituzte, eta, nola ez, hauen artean badira aurorei buruzkoak ere. Beren mitologian auroren irudia ona da orokorrean. Beren zaharrei aurorekin amets egiteko eskatzen diete, hauek ehiza eta arrantza non dagoen erakusten dutela sinesten dute. Orokorrean gauza onen iragarletzat dituzten arren, aurora gorriek odola iragartzen dutela uste dute.

" ... Yellowknifen destorniladore txikiak, Calgaryn aterkia, eta Londresen ia hegazkina galduta iritsi gara Madrilera, segurtasun neurri bereziak direla-eta gerra bezperan mundua zeharkatu nahian. Oraindik ordu batzuk geratzen zaizkigu etxekoak besarkatzeko. Elkarri begiratu eta erraz asmatzen dugu hilabete eta gero denok dugula herrira itzultzeko gogoa, baina pena ere badugu. Duela hilabete hasi zen abentura bukatzen ari da eta gure helburu izan diren aurorak berriro ikusiko ote ditugun galdetzen diogu geure buruari, Madrilgo autobus geltoki ilun eta zatarrean gaudela, isilean, bakoitza bere gogoetekin, espedizioko azken kafea (aspaldikoz kafe goxoa) konpartitzen ari garenean... ".

Kanpamenduko telazko dendak. Aranzadiko Astronomia Saileko espedizionarioen Kanadako etxea

VISION ARTISTICA DE HERNANI

Santiago Arcos, un pintor chileno del siglo XIX en Hernani

Mikel Lertxundi Galiana

El propósito del presente artículo es el de reflejar la relación del pintor Arcos con Hernani, pero previamente deberemos establecer la importancia del personaje y aportar algunos datos nuevos sobre su persona.

Santiago Arcos Ugalde[1] nace en Santiago de Chile el 2 de octubre de 1852 en el seno de una familia española. En 1867 abandona Chile para instalarse en París, donde el joven Santiago inicia su formación pictórica. A los quince años ingresa en el taller del afamado pintor labortano Léon Bonnat, a la vez que frecuenta el de Raimundo de Madrazo. El comienzo de la guerra francoprusiana en 1870 obliga a interrumpir sus estudios en la Escuela de Bellas Artes de París, por lo que opta por trasladarse a Londres durante un año[2].

A su vuelta a París orienta su pintura hacia el cuadro de género y el retrato. Sin embargo, cultiva también temas históricos, orientalistas (fruto de una estancia en Tánger en 1887) y costumbristas andaluces, que gozaban de gran aceptación entre el público parisino desde la llegada a Francia de Eugenia de Montijo. A pesar de ser poco frecuentes en su producción, realizó también algunas obras de temática religiosa. De hecho, un cuadro suyo que representaba un milagro acaecido en Lourdes decoraba la cámara particular del Papa Pío X[3].

Durante prácticamente una década presenta sus obras en los salones[4] de la capital francesa; cuadros con los que cosechó un notable éxito. La primera presencia de Arcos en las exposiciones parisinas se produce en 1878[5]. En el salón de 1879 se inclina por la temática histórica, presentando la obra *Felipe II recibe una embajada de Flandes en su celda del Monasterio de El Escorial*, pero a los salones siguientes (años 1880, 1881, 1882, 1884 y 1885) envía principalmente retratos. La maestría que demostró en el género lleva a Carlos Reyero a afirmar que fue "uno de los retratistas más apreciados de la época"[6].

En París tenía su estudio en la Place des États-Unis, y en él solía dar "fiestas y reuniones artísticas y de sociedad, que merecieron ser honradas mil veces por personas reales, en especial por S.M. la Reina Doña Isabel II, que lo estimaba justamente en alto grado"[7]. Una de esas visitas, según Ossorio y Bernard, se produjo hacia el año 1883.

---

[1] Por lo general, se suele citar erróneamente su segundo apellido, en vez de "Ugalde", "Megalde".
[2] GONZÁLEZ LÓPEZ, C. y MARTÍ AIXELÁ, M. : "Pintores españoles en París, 1850-1900". Barcelona. Tusquets, 1996. (pág. 65).
[3] "D. Santiago Arcos". *El Pueblo Vasco*, 21 de enero de 1921 (pág. 1).
[4] Salón, nombre que recibían las exposiciones de Bellas Artes que anualmente se celebraban en París.
[5] OSSORIO y BERNARD, M: "Galería biográfica de artistas españoles el siglo XIX". Madrid, 1883-1884 (pág. 47-48).
[6] REYERO, Carlos: "Paris y la crisis de la pintura española, 1799-1889. Del Museo del Louvre a la Torre Eiffel". Madrid. Universidad Autónoma, 1993 (pág. 228-229).
[7] "D. Santiago Arcos". *El Pueblo Vasco*, 21 de enero de 1921 (pág. 1).

Pero las biografías de Arcos que hemos podido consultar en la bibliografía referente al arte del siglo XIX, tienen una carencia común. Encontramos en ellas alusiones más o menos completas a su nacimiento, traslado a la capital francesa, formación y presencia en las muestras artísticas, pero, por otro lado, todas ellas finalizan el relato biográfico del artista chileno a finales de la década de 1880 y en París. Ninguna nos cuenta qué ocurre con Arcos a partir de esa fecha y cuándo fallece, ni, por supuesto, la relación que el pintor mantiene con el País Vasco. Pues bien, ésta es precisamente la parte de su vida que nos interesa para este artículo.

Santiago Arcos abandona la vida parisina y se traslada con su familia, tal vez buscando mayor tranquilidad, a residir a Urruña, donde tenía una casa de campo que convierte en un verdadero museo.

Pero la presencia de Arcos en Gipuzkoa la podemos retrotraer al año 1895, aunque desconocemos si con anterioridad había visitado la provincia. El 23 de febrero de 1895 llega a San Sebastián, acompañando a los reyes de Servia durante la visita que realizaron a la ciudad, que incluía en el programa la subida al monte Igeldo para admirar el paisaje, sendas recepciones en el Ayuntamiento y el Palacio de la Diputación, y la asistencia a un partido de pelota en el frontón Jai-Alai. No fue la única vez que estuvo al servicio de los monarcas servios, pues en diferentes ocasiones desempeñó para ellos el cargo de gentilhombre[8].

No podemos afirmar cuándo se produjo el primer contacto de Arcos con Hernani, sí que para 1896 ya se había dado. Este año presenta varias obras a la Primera Exposición de Pintura y Escultura de San Sebastián, y entre ellas figura una titulada *Orillas del Urumea (Hernani)*[9] . Al año siguiente concurre a la Exposición de Bellas Artes celebrada en Donibane Lohizune con motivo de la "Fêtes de la Tradition Basque", y de nuevo figuran entre sus obras dos relativas a Hernani: *Jeu de Pelote à Hernani y Lavoir à Hernani*[10].

Pasado el siglo, en 1904, donará al Museo Municipal de San Sebastián una obra que suponemos es una de las presentadas al certamen de Donibane Lohizune de 1897: ***Juego de la Pelota de Hernani***.

"Juego de la pelota de Hernani" (Museo de San Telmo, Donostia - San Sebastián).

[8]Es posible que participase en las excursiones que con anterioridad la reina Natalia de Servia realizó a la provincia, e incluso, a Hernani. En julio de 1893 la reina, "entusiasta decidida de nuestras playas", llega a su casa de Bidart y "se propone visitar, como hace poco lo hizo, San Sebastián y Hernani, con carácter de incógnito". "De ayer y hoy". *El Nervión*, 14 de julio de 1893 (pág. 2).

[9]Primera Exposición de Pintura y Escultura. Catálogo. San Sebastián, 1896 (pág. 4). El resto de las nueve obras que presentó son un exponente de los distintos géneros [que trabajó]: *Retrato de D. J. de O., Retrato de D. A. B., El paseo de los Señoritos, Una calle de Ciboure, Pescadora Luis XV, El Narguileh, El Cigarrillo y Estudio (Tánger).* "De ayer a hoy". *El Nervión*, 14 de julio de 1893 (pág. 2).

[10]Exposition des Beaux-Arts. Catalogue. Bayonne, 1897.

Dicha obra fue descrita con las siguientes palabras por la prensa donostiarra el día de su donación:

> *Ayer tuvimos el gusto de examinar en el Museo Municipal dicha notable obra pictórica, donde se reflejan una vez más las condiciones meritísimas que se condensan en el brillante pincel de Arcos. El frontón de Hernani, las casa de la plaza, el paisaje, en fin, es de una perspectiva lindísima.*
>
> *Pero donde resalta con mayor valentía el ingenio del artista, es en la formación del público que se encuentra en la plaza, debiendo hacerse especial mención de la parte que representa un grupo compuesto por un sacerdote y dos jaunchos del pueblo, unas señoritas en el fondo, unos barquilleros y un puesto ambulante en donde hay en venta golosinas.*
>
> *El ambiente del cuadro, la arquitectura, las casas y el tipismo de la indumentaria, constituyen un conjunto simpático de mucha vida y movimiento. (...)*
>
> *Evidentemente todas las figuras que están representadas en dicho cuadro, son retratos de otras tantas personas residentes en la villa de Hernani.*

"Notas de arte". *El Pueblo Vasco*, 20 de febrero de 1904 (pág. 1).

La vinculación que Arcos había mantenido con nuestro pueblo hasta la fecha debió ser la de un veraneante, pero un incidente ocurrido a mediados de la primera década del siglo cambiará su vida y la relación con la villa. Nos estamos refiriendo a la protesta que elevó contra la expulsión de las ordenes religiosas de Donibane Lohizune y Biarritz por Combes, que motivó su propia expulsión del país vecino. Desde entonces, y hasta su muerte, residirá entre la villa "Toki-Eder" de Ategorrieta y la casa Zuaznavar de Hernani, sito en la Plaza Mayor. Durante sus últimos años de vida debió continuar pintando paisajes del pueblo y sus alrededores. Uno de estos sería la ***Vista del monte Adarra*** que también se conserva en el Museo de San Telmo de San Sebastián.

No hay duda de que la relación de Arcos con Hernani tenía un significado especial para él, hasta el punto de que, pese a morir en San Sebastián, pidió ser enterrado en esta localidad[11]. El día 20 de enero de 1912 falleció en "Toki-Eder" a causa de una pulmonía aguda, pero al día siguiente su cuerpo fue trasladado a Hernani, donde se le dio sepultura[12].

"Vista del monte Adarra" (Museo de San Telmo, Donostia – San Sebastian).

[11] "D. Santiago Arcos". *El Pueblo Vasco*, 21 de enero de 1912. "Hoy á las tres de la tarde serán conducidos á Hernani los restos mortales del insigne pintor (...)".
[12] Archivo Parroquial de Hernani. Libro 9 (1901-1916), fol. 403, nº 9.

EFEMERIDES

2001

Jesús García

Enero / Urtarrilla

DIA 5

•La tradicional Cabalgata de Reyes no se celebra por falta de responsables para su organización. Aún así, los Reyes Magos reciben a los niños en Gudarien Plaza y realizan la correspondiente visita a la Residencia de Ancianos.

DIA 10

•El ciclo de cine Nosferatu (Donostia) proyecta la película "Metrópolis" de Fritz Lang, con interpretación musical en directo de Joxan Goikoetxea y Roberto Yaben.

DIA 12

•Inauguración de la nueva sociedad gastronómica Karobi Elkartea.

DIA 13

•Martindegi - Ereñotzu Herri Kirol erronka. Ereñotzu garaile.

DIAS 15/22

•Tertulias sobre "Trastornos en la alimentación" en Biteri Kultur Etxea.

DIA 18

•Un incendio fortuito destruye la empresa PLASTIENVAS ubicada en el Polígono Lastaola y dedicada a la fabricación de envases de plástico.

DIA 19

•VII. Tabernetako Bertsolari Txapelketa Aritz Zerainentzat.

DIA 23

•El Tribunal Correccional de París condena a Anjel Pikabea a 5 años de prisión.

DIA 25

•El Pleno Municipal aprueba las Normas Reguladoras de Organización y Funcionamiento del Registro Municipal de parejas de hecho o uniones civiles no matrimoniales.

DIA 26

•Batasuna prozesua. Hernanin "Bateginez" ponentziak aurrera egiten du.

•Argia Sariak. Hernaniko Kronika, prentsa idatziaren alorrean saritua.

Febrero / Otsaila

DIA 1

•Reapertura del Gazte Txoko, para jóvenes de 12 a 17 años, en los locales de Aristizabal kalea. El servicio ha sido adjudicado a Urtxintxa Eskola.

DIA 3

•Benito Lertxundik bere azken diskoa aurkezten du Hernaniko Kiroldegian.

•Fallece una persona de 50 años, aparentemente por intoxicación de gas, en su domicilio de Urbieta kalea.

DIA 9

•Inauguración de la nueva rotonda de Galarreta, tras las obras de ampliación a la que ha sido sometida para permitir una mayor capacidad de vehículos.

DIA 14

•Explosión de un camión en el Polígono Industrial Epele-Lastaola al cargar hidrógeno en la empresa Praxair. Gran alarma entre el vecindario.

DIA 15

Concierto sorpresa de Negu Gorriak en La Bodega.

DIA 16

Concierto de los grupos La Polla, RIP, Txapelpunk y Arriskua en Sagastialde auzoa, organizado por Utzi Pakean Hernani.

DIA 22

•La asociación de Comerciantes y Hosteleros de Hernani "BERRIAK" crea la "Bezero txartela".

DIA 24/25

•El equipo de tenis de mesa consigue 2 medallas de oro y 3 de plata en el Campeonato de Gipuzkoa.

DIA 28

•Ciclo de teatro en Biteri Kultur Etxea (hasta el 2 de marzo). Actúan las compañías Txalo Produkzioak, "Emaztea kapelarekin nahastu zuen gizona", Grappa "Muac!", y Vaiven, "Lotsa-Gabe".

•Una explosión causa cuantiosos daños en la oficina de Correos.

Marzo / Martxoa

DIA 6

•Presentación de los Planes de Emergencia para la industria química de la localidad.

•Detenidos 15 militantes de Haika, entre ellos la hernaniarra Aiora Epelde, siendo registrada la sede de la organización en Hernani.

DIA 9

•La explosión de un coche bomba en Zinkoenea plaza mata al agente de la Ertzantza Iñaki Totorika.

DIA 9/11

•Bono Loto y la ONCE reparten suerte en Hernani.

DIA 16

•Inauguración de la Variante Sur (2,6 km. entre Mandazubi y Martindegi) tras 26 meses de obras y un coste de 2.639 millones de ptas.

DIA 17

•El automóvil del responsable de UGT en Hernani-Lasarte, José Pérez, es incendiado junto a su domicilio.

DIA 18

•Celebración del VI Capítulo de la Cofradía de la Sidra Natural de Gipuzkoa "Tolarea". Juran como nuevos cofrades: Miguel Mª Echavarren (extraumatólogo de la Real Sociedad), Andoni Aizpuru y Elisabet Garmendia (responsables del programa Bertatik Bertara de ETB), Josetxo Lizarreta (cocinero), Martín Garmendia (antiguo sidrero) y Patxi Odriozola.

DIA 19

•Reapertura de la Biblioteca Municipal tras su reforma.

DIA 24

•En el Concurso Ciudad de San Sebastián para jóvenes pianistas, las representantes hernaniarras consiguen muy buenos puestos en las distintas categorías. Ellas son: Ane Arregi, Eider Balerdi, Lide Agirrezabala, Garazi Castelar, Maddi Mitxelena y Miren Zubillaga.

DIA 25

•El equipo de waterpolo consigue el ascenso de categoría a I División de Euskadi.

DIA 30

•Detenida Iratxe Sorzabal, coordinadora de Gestoras en Gipuzkoa, siendo registrada su vivienda de Hernani. En libertad bajo fianza en el mes de septiembre.

Abril / Apirila

DIA 1

•El conjunto juvenil de voleibol se proclama campeón de Euskadi sin haber perdido un solo partido.

DIA 1/6

•Exposición pictórica de Kepa Pikabea en Biteri Kultur Etxea; muestra basada en obras

realizadas durante su estancia en las prisiones de La Sante y Poissy.

DIA 4

•Las Juntas Generales aprueban el trazado de la autovía del Urumea.

DIA 5

•Concierto pedagógico a cargo de la Banda de Música en Biteri Kultur Etxea.

DIA 6

•Korrika 12 Hernanin.

DIA 7

•XII Encuentro de Coros de Buruntzaldea.

DIA 7/8

•IX Jornadas Extremeñas.

DIA 7/11

•El equipo de tenis de mesa único participante guipuzcoano (en categoría infantil) en los Campeonatos de España.

DIA 22/29

•VI Dantzari Festa (erakusketak, hitzaldiak...). Euskal Herri osoko hainbat taldek parte hartzen dute.

DIA 26

•Apertura del nuevo aparcamiento de Txantxilla.

•La Asociación de Comerciantes y Hosteleros de Hernani "Berriak" presenta la publicación de una revista para la promoción de los comercios asociados.

DIA 29

•Aitor Valverde y Aitor Mitxelena se proclaman campeón y tercer clasificado en el Campeonato de Euskadi de Tenis de Mesa; ello les permite participar en los campeonatos nacionales de Zaragoza.

DIA 30

•La huelga general del sector de la limpieza (iniciada el día 23) obliga al cierre del Polideportivo Municipal, que no abre nuevamente hasta el día 7 de junio.

Mayo / Maiatza

DIA 3

•Concierto de la Escolanía del Coro Easo en Biteri Kultur Etxea.

•Rosario Pikabea se presenta ante el juez ingresando posteriormente en prisión. Quedara en libertad bajo fianza el 27 de julio.

DIA 4

•Concierto de la Capilla Gregorianista del Coro Easo en el Convento de San Agustín.

DIA 5

•Udalbatzarrak "Normativa para la Solicitud y Expedición del Documento de Nacionalidad Vasca - Euskal Naziotasun Aitormena" onartzen du.

DIA 12

•El conjunto de Tercera división de fútbol del C.D. Hernani desciende de categoría.

DIA 17/19

•XV Txalaparta Festa.

DIA 20

•El equipo juvenil de rugby se proclama Campeón de España. El infantil consigue el Campeonato de Gipuzkoa sin perder un solo partido. Además, tanto el equipo infantil como el cadete se hacen con el Campeonato de Euskadi en sus respectivas categorías.

DIA 22

•El Gobierno Vasco acuerda interponer un recurso contra el acuerdo del Ayuntamiento de Hernani que declara, para el año 2001, laborales los días 25 de julio, 12 de octubre y 6 de diciembre.

Junio / Ekaina

DIA 4

•Finaliza la huelga del sector de limpieza de edificios y locales en Gipuzkoa. Los 42 días de huelga tuvieron su repercusión en la localidad.

DIA 9

•Euskal Herriko Haur Kantari Txapelketa. Maider Ansa (Arano) gazte mailan txapeldun.

•La Sociedad Xalaparta nombra a Fermín Cuesta "Hernaniar Bikaina".

•El equipo de waterpolo se alza con la Copa Gipuzkoa.

•El hernaniarra Xabier Urdangarin pesca el salmón más grande de la temporada en el Bidasoa, un ejemplar de 6,050 kg.

DIA 16

•Asier Urdanpileta y Luisa Mª Peña vencedores de la "Azeri Bila".

•Primer día de tramitación del EHNA en el Ayuntamiento de Hernani. Mas de un centenar de vecinos solicitan el documento en apenas una hora.

DIA 22

•Inauguración oficial del nuevo edificio de la Ikastola Elizatxo con la presencia del Consejero de Educación Inaxio Oliveri.

DIA 23

•La Comisión de Fiestas de San Juan homenajea a la Sociedad Txantxangorri (50. Aniversario) y a la Txaranga de la Sociedad Santa Bárbara (25 años animando los sanjuanes), quienes se encargarán del chupinazo del inicio de las fiestas.

Julio / Uztaila

DIA 5

•Entrega de premios del I Rally Fotográfico. Ainara Azpiazu, en adultos, y Laia Sola, en categoría infantil, son las ganadoras.

DIA 6

•Llegada de los 14 niños saharauis que pasaran el verano con diversas familias de la localidad.

DIA 7

•Fallece de forma repentina Joseba Apaolaza Cigaran, concejal de EH y responsable del área de Hacienda.

DIA 14/15

•Celebración de los Campeonatos de Gipuzkoa de natación. Los 10 nadadores hernaniarras participantes obtienen 12 medallas.

DIA 16

•Karmengo Jaiak. Martin Idarreta Andrekaleko Alkate.

DIA 28

•Explosión de un artefacto en la puerta del domicilio de José Pérez, responsable de UGT de Hernani-Lasarte.

DIA 30

El Gobierno Vasco declara conjunto monumental el Convento de San Agustín, tanto la iglesia y su portada como el claustro y el resto de dependencias. Desde 1964 ya se encontraba catalogado como monumento histórico.

Agosto / Abuztua

DIA 5

•Euskal Herriko Segalari Txapelketa Jauregin. Bixente Mitxelena oiartzuarra txapeldun, hirugarren urtez jarraian.

DIA 6

•Apertura de la LXII Quincena Musical de Donostia. Concierto en Chillida Leku, en el que entre otros participan Kantuz Abesbatza, la Banda de Txistularis y el cuarteto de saxofones "Haizebeltz".

DIA 10

•Apertura de la nueva rotonda en el cruce de Karabel.

DIA 16

•Arano homenajea a la txistulari Garbiñe Tijero tras 25 años ininterrumpidos participando en el día de San Roke.

DIA 28

•Las monjas de San Agustín se trasladan a Artziniega mientras duren las obras de rehabilitación del convento.

Septiembre / Iraila

DIA 3

•Reapertura del Polideportivo Municipal tras las obras de remodelación llevadas a cabo.

DIA 7

•Iker Osa, Bertsolari Gazteentzako Lizardi Sariko finalean.

DIA 9

•Kristina Zuza parte, junto a otros 4

HERNANIKO UDALA

compañeros, hacia Canadá para estudiar la aurora boreal, en una expedición organizada por Aranzadi Zientzi Elkartea.

DIA 14

•Miren Itziar Miner toma posesión del cargo de concejal (EH) en sustitución del fallecido Joseba Apaolaza.

DIA 15

•EAJ-PNV denuncia los continuos ataques con pintura contra la fachada de su sede en Txirrita kalea.

•Participantes de Andoain ganan el Concurso comarcal de Marmitako organizado en el Hogar del Jubilado.

DIA 16

•Josu Oiaga vencedor, junto a Gabarri II, del Torneo Manomanista "Vendimia" celebrado en La Rioja.

DIA 17/23

•"Sagar Eguna", Tolarek antolaturik. Hainbat ekitaldi astean zehar.

DIA 21

•La vecina Adelaida Odriozola Artola cumple 100 años. Nacida en Potes, reside en Hernani desde 1919.

DIA 23

•III. Gazteen Trikitixa Txapelketa. Beñat Luluaga eta Izaro Saizar txapeldun.

DIA 25

•Bai Euskarari Akordioa aurkezten da Hernanin.

DIA 29

•Copa Euskadi de Tenis de Mesa en el Polideportivo Municipal.

•El hernaniarra Ibon Alberdi es ordenado sacerdote.

Octubre / Urria

DIA 1/7

•I Musika Astea.

DIA 6

•XIII. Bizirik Eguna, Askagintzak antolatuta, "Trabajando juntos, construyendo familia" lemapean.

•Ampliación de los horarios (noche y madrugada) de los servicios de autobuses de línea entre Hernani y Donostia, de cara a reducir el número de accidentes de carretera; campaña organizada por la Diputación Foral de Gipuzkoa.

DIA 11

•Se pone en marcha el servicio de recogida de aceite doméstico usado.

DIA 13

•Dionisio Usarraga saregilea, Ordiziko Artisau Azokan omendua.

DIA 15

•Da comienzo en Hernani una campaña de sensibilización hacia el euro.

DIA 20

•DOBERAK antolatuta (Kronikaren alde), Kepa Junkerak "Maren" bere azken diskoa aurkezten du Hernanin.

DIA 21

•Francisco Goya y Francisco Javier Ormaetxea reciben la medalla de oro de la Asociación de Donantes de Sangre de Gipuzkoa por sus 50 extracciones; otros 27 hernaniarras reciben la de plata en reconocimiento a sus 25 donaciones.

DIA 22/28

•Kultur Astea Ereñotzun.

DIA 27/28

•Albokarien VIII. Topaketa.

DIA 30

•Trabajador fallece tras una descarga eléctrica, cuando trabajaba talando pinos.

DIA 31

•Dentro de una amplia operación, la Policía Nacional detiene a 4 personas, registra la sede de Amnistiaren Aldeko Batzordeak de Hernani y precintan los locales.

Noviembre / Azaroa

DIA 1

•Celebración del festival "Inpakto Hernani" en Sandiusterri.

DIA 6/9

•Ciclo de Teatro en Biteri con las obras "Ladras o muerdes", "Nacidos culpables", "Oihanaren legea" y "Hor dago koxka".

DIA 8

•Isaac Salaberria (Fagollaga Jatetxea) recibe el Premio de Repostería en el III Congreso "Lo Mejor de la Gastronomía".

DIA 10

•Fiesta de inauguración, tras obras de urbanización de Kale Nagusia y de la nueva iluminación de la Casa Consistorial.

DIA 11

•La hernaniarra Goiatz Manzisidor y Nagore Arozena consiguen el 2° puesto, en la modalidad de paleta goma, en el Campeonato Mundial de Pelota sub-22 celebrado en Uruguay (en 2001 fue campeona en categoría absoluta).

•Jaione Tejedor, gimnasia erritmikoko Euskal Ligako txapeldun Eibarko Ipurua taldearekin.

DIA 22

•Kepa Pikabea Ugalde es extraditado por las autoridades francesas.

DIA 23

•El Ayuntamiento homenajea al músico (acordeonista, pianista y organista) Manuel Yaben Aguirre.

DIA 27

•Elkarri presenta en Hernani su Conferencia de Paz.

DIA 29

•El Pleno Municipal rechaza la moción presentada para la aprobación del "Manifiesto institucional en defensa del derecho a la vida, la libertad y la seguridad de las personas" elaborado por el Lehendakari Ibarretxe.

Diciembre / Abendua

DIA 2

•VII Dantza Sueltoko Txapelketa. Alexander Torre eta Josune Fernández bergararrak garaile.

DIA 3

•Detención en Iparralde del coordinador de Gestoras pro-Amnistía Juan Mari Olano.

•Manuel Otxotorenak 1.500 gramoko onddoa biltzen du, Akola inguruan.

DIA 4

•Concierto del acordeonista ruso Aidar Gainullin en Biteri.

DIA 9

•La gimnasta Jaione Tejedor obtiene, junto a sus compañeras del Club Ipurua, la medalla de bronce en categoría juvenil en el Campeonato de España.

DIA 14

•Cuatro pelotaris hernaniarras disputan la final del Campeonato de Gipuzkoa juvenil de paleta goma. Aitziber Burutaran y Oihane Valero vencen a Amaia Usandizaga e Ixiar Lujanbio.

DIA 16

•Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa. Maialen Lujanbio bigarren, eta Jexux Mari Irazu, zortzigarren.

• III Cross de Karabel. Iñaki Lopetegi y Eider Goikoetxea vencedores.

DIA 20

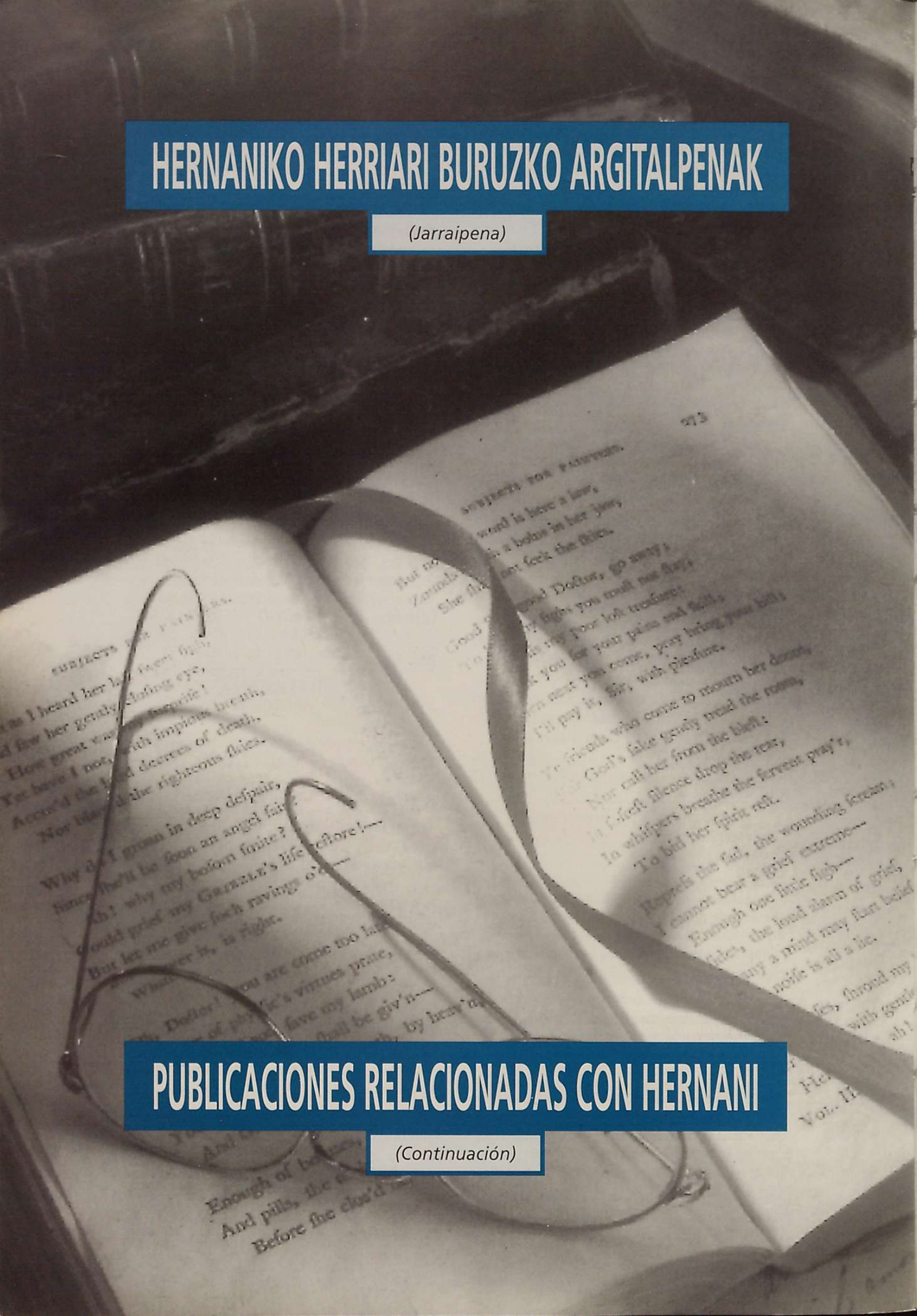
•Concierto de Navidad en la parroquia con la participación los grupos corales de la villa, en torno a 400 voces.

DIA 21

•El establecimiento Andrekale 35 obtiene, por segunda vez consecutiva, premio en el Concurso de Escaparates de Gipuzkoa.

DIA 29

•ETB graba las misas de los días 29 y 31 de diciembre y 5 de enero de 2002 en la Parroquia San Juan Bautista, para emitirlas por su primer canal

HERNANIKO HERRIARI BURUZKO ARGITALPENAK

(Jarraipena)

PUBLICACIONES RELACIONADAS CON HERNANI

(Continuación)

ARQUITECTURA CONVENTUAL EN GUIPUZCOA (S. XVI-XVIII). LAS FRANCISCANAS.

Ignacio Cendoya Echaniz.

Editorial Franciscana Aránzazu. San Sebastián, 1999.

Pág. 110.

BERTAN 16. BURDINAREN INDUSTRIA.

Maite Ibañez, Mª José Torrecilla, Marta Zabala. Argazkiak, Santi Yaniz.

Kultura, Euskara, Gazteria eta Kirol Departamentua. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia 2001.

14-15-24-33-71-72-76-77-86-88-92-94-102-104-108-109-118-120 orr.

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE LOS AMIGOS DEL PAIS.

Año XV – Cuaderno 3°. San Sebastián 1997.

"Artistas en Tolosa. Bernabé Cordero y Juan de Bazcardo". Sebastián Insausti, Pbro.

Págs. 325-326-327-331.

CESAREO GABARAIN.

Marijo Deogracias.

Antzuola 1999.

5-6-7-8-9-13-14-31-32-33-126-127-176-178-179 orr.

DE CASERIO AGRICOLA A VIVIENDA RURAL: EVOLUCION DE LA FUNCION AGRARIA EN LA COMARCA DE DONOSTIA-SAN SEBASTIAN.

Juan Cruz Alberdi Collantes.

Colección Lur nº 5. Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco. Vitoria-Gasteiz. 2001.

Págs:12-23-24-27-39-40-42-51-74-76-77-78-89-93-99-100-101-102-103-114-154-156-157-160-163-167-168-172-173-174-177-178-180-181-190-191-192-193-194-195-196-200-204-207-215-216-217-218-219-223-253-262-263-282-283-289.

EL PAÍS VASCO.

Pío Baroja.

Ediciones Destino. Cuarta edición. Barcelona. 1972.

Págs. 99-134-138-274-518-538.

ENCICLOPEDIA GENERAL ILUSTRADA DEL PAIS VASCO.

Editorial Auñamendi. Estornés Lasa Hnos. San Sebastián.

Cuerpo A. Diccionario Enciclopédico Vasco. Vol. LIII. Año 2001.

Págs. 68-70-147-287-429-454.

ENCICLOPEDIA GENERAL ILUSTRADA DEL PAIS VASCO.

Editorial Auñamendi. Estornés Lasa Hnos. San Sebastián.

Cuerpo A. Diccionario Enciclopédico Vasco. Col. LIII. Año 2001.

Pág. 324.

ERMITAS DE GIPUZKOA.

Antxon Aguirre Sorondo. Koldo Lizarralde Elberdin.

Fundación José Miguel de Barandiarán Fundazioa. Colección Barandiarán, 7. Ataun (Gipuzkoa). 2000.

Págs:7-10-15-21-47-71-72-73-74-155-156-157-159-160-195-223-224-225-226-227-228-229-230-247-272-280-296-316-348-355-368-376-422-423-429-432.

ERRETAULAK / RETABLOS. 1. EUSKADI.

Pedro Luis Echeverria Goñi.

Euskal kultura ondarearen zentroko katalogoak / Catálogos del centro de patrimonio cultural vasco. Kultura Ondarearen Zuzendaritza / Dirección de Patrimonio Cultural. Kultura Saila / Departamento de Cultura. Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco. Vitoria - Gasteiz 2001.

Págs. 10-20-24-57-58-66-69-217-218-228-229-248-249-256-263-264-348-349-350-351 orr.

ERRETAULAK / RETABLOS. 2. EUSKADI.

Pedro Luis Echeverria Goñi.

Euskal kultura ondarearen zentroko katalogoak / Catálogos del centro de patrimonio cultural vasco. Kultura Ondarearen Zuzendaritza / Dirección de Patrimonio Cultural. Kultura Saila / Departamento de Cultura. Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco. Vitoria-Gasteiz. 2001.

Págs. 434-758-759-760-761-762-763-764 orr.

ESTADOS DE VITALIDAD Y MORTALIDAD DE GUIPUZCOA EN EL SIGLO XVIII. Trabajados por el teniente de navío D. José de Vargas y Ponze, director de la Real Academia de la Historia. 1805.

Real Academia de la Historia. Madrid 1982.

Págs. 134-222.

GIPUZKOA.

Gipuzkoako Foru Aldundia / Diputación Foral de Gipuzkoa. Donostia 1991.

37-90 orr.

GIPUZKOA NATUR PARKEAK / GIPUZKOA PARQUES NATURALES.

Gema Arrugaeta - Iñigo Doria.

Gipuzkoa bilduma / Colección Gipuzkoa. 49. Kutxa Fundazioa. Gipuzkoa Donostia Kutxaren Gizarte Ekintza / Fundación Kutxa. Obra Social de Kutxa, Caja Gipuzkoa San Sebastián. San Sebastián, 2001.

Pág. 183 orr.

GRAN DICCIONARIO ENCICLOPEDICO DURVAN. 6.

Durvan, S.A. de Ediciones. Bilbao. 1977.

Pág. 408.

HERNANI 2001. Anuario IX Urtekaria.

Kultur Batzordea - Comisión de Cultura.

Hernaniko Udala - Ayuntamiento de Hernani.

HISTORIA DE DONOSTIA - SAN SEBASTIAN.

Miguel Artola (ed.) Donostiako Udala. Ayuntamiento de San Sebastián. Fundación BBVA. Editorial Nerea S.A. San Sebastián, 2000.

Págs:7-14-15-16-17-37-38-40-55-56-61-92-102-104-105-117-118-119-120-121-132-135-191-223-228-232-234-235-239-240-265-267-268-269-312-313-314-404-437-476.

INBENTARIOA 2000. PLANEAMIENTO URBANISTICO INTEGRAL DE LOS MUNICIPIOS DE LA C.A.P.V. / E.A.E.KO UDALERRIETAKO OSOKO HIRIGINTZA PLANEAMENDUA.

Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco. Lurralde Antolamendu, Etxebizitza eta Ingurugiro Saila / Departamento de Ordenación del Territorio, Vivienda y Medio Ambiente. Vitoria-Gasteiz. Mayo 2001.ko Maiatza.

Págs. 24-86 orr.

JOSÉ DE OLAIZOLA. OROITZAPENAK. 1883-1969. RECUERDOS DE UNA ÉPOCA.

Imanol Olaizola.

Publicaciones del Instituto Dr. Camio de Historia Donostiarra. Kutxa Fundazioa / Fundación Kutxa. Colección "Temas Donostiarras", núm. 28. Donostia-San Sebastián. 2001.

Págs:V-VII-IX-XII-12-16-17-19-20-21-22-23-24-25-28-36-38-52-53-65-68-69-73-74-93-118-134-140-160-163-178-182-183-192-227-275-288-297-300.

LA CONSTRUCCION NAVAL EN GIPUZKOA, SIGLO XVIII.

Lourdes Odriozola Oyarbide.

Ekonomia eta Turismo Departamentua / Departamento de Economía y Turismo. Gipuzkoako Foru Aldundia / Diputación Foral de Gipuzkoa. San Sebastián 1997.

Págs:9-16-19-20-21-106-276-277-278-283-284-285-289-291-292-293-294-295-298-299-300-301-302-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-439-463-497-498-503-504-505-506-507-514-517-537.

LA CRUZ SANGRIENTA. HISTORIA DEL CURA SANTA CRUZ.

Gaëtan Bernoville.

Txalaparta S.L. Nafarroa 2000.

Págs. 13-55-62-67-83.

LA POLYCHROMIE DU RETABLE DE SAINT JEAN BAPTISTE DE HERNANI, GIPUZKOA, ESPAGNE. CONTRAT ET ANALYSE.

Maite Barrio Olano / Ion Berasain Salvarredi.

ICOM Committee for Conservation. 12 th. Triennial Meeting Lyon (France). 1999.

Págs. 438 a 442.

LUIS PEÑA GANCHEGUI. Arkitektoa / Arquitecto.

Erakusketa / Exposición. Museum Cemento Rezola. San Sebastián, 2001.

Págs. 40-41.

MEMORIAS DEL AÑO 1843. LA PRIMERA GUERRA CARLISTA.

Conde de Mirasol. Prólogo de Mª Rosario Roquero.

Publicaciones del Instituto Dr. Camino de Historia Donostiarra. Kutxa Fundazioa - Fundación Kutxa. Colección "Temas Donostiarras", núm. 29. Donostia-San Sebastián 2001.

Págs. VI-VII-X-XI-XII-5-7-11-12-13-15-17-19-22-24-25-26-27-28-33-34-36-37-38-39-41-42-44-50-52-58-64-65-67-68-69-70-71-75-76-79.

MENHIR. Arquitectura. Construcción.

Diseño. Nº 3. Bilbao, Julio 2001.

"Eduardo Chillida y Chillida Leku".

Págs. 3-88-89-90-91.

OILATEGITIK. ALKIZAKO ALDIZKARIA. 1. alea.

Alkizako Udala. 2001.urtea.

16-40 orr.

REVISTA INTERNACIONAL DE LOS ESTUDIOS VASCOS.

Publicación de Eusko-Ikaskuntza : Sociedad de Estudios Vascos.

Año 34 – Tomo XXXI – Nº 2 – Julio-Septiembre 1986.

"La canción en Euskalerria". José Luis Ansorena.

Págs. 433-434.

"Los canteros de Igueldo". Antxon Aguirre Sorondo.

Págs. 490-491-492.

REVISTA INTERNACIONAL DE LOS ESTUDIOS VASCOS.

Publicación de Eusko Ikaskuntza - Sociedad de Estudios Vascos.

Año 34 – Tomo XXXI – Nº 3 – Octubre-Diciembre 1986.

"Aspectos técnicos y legislativos referentes a carros y calzadas en Guipuzcoa a comienzos de la Edad Moderna". José Antonio Azpiazu.

Pág. 650.

"Número, superficie y tamaño de los municipios y comunas de Euskal Herria". Francisco Javier Gómez Piñeiro.

Pág. 719.

RUTA DE LOS MONASTERIOS DE EUSKAL HERRIA. HISTORIA, GASTRONOMIA, REMEDIOS CURATIVOS.

Pedro Martín.

Ediciones Ttarttalo. Bilbao 2001.

Págs. 10-125-126-127.

